

પરમાર માણેકદે.

૨૪૨૨૮

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૧૧૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ માણેડે ૪૨માર

વિષય ૬-૩

માણેકદે પરમાર

યાને

દેવીપુત્રની વાર્તા.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

મહાદેવ રામચંદ્ર જામુષ્ટે, અકસેતર.

ત્રણ હરવાળ-અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૬ થી

પ્રત્ય ૪૦૦૦

સેપ્ટેમ્બર ૧૯૨૨

સને ૧૯૨૨

મુદ્રણવાન: આદિત્ય મુદ્રણાલય રાયપડરોડ-અમદાવાદ.

મુદ્રક: ગજનન વિ. પાઠક.

કિંમત રૂ. ૦-૬-૦

૧૪૧૯

અસંખ્ય ધારાથી ઉડતો ભક્તિરસનો પુવારો.

અમદાવાદ

ગુજરાતી કોપીરાઈટ સેન્ટર

અમરચરિત્ર.

ભાગ ૧-૨-૩-૪-૫

ભક્ત આપાસાસ વેણીરામ કૃત

હાથમાંથી હેઠે મુકવાની ઇચ્છા જ ન થાય, એવો નિરંતર
પાસે રાખવા લાયક લોકપ્રિય ગ્રંથ

ભક્તિરસનો મહિમા વિશ્વવિખ્યાત છે, આમાં સત્ય, શિયળ, જ્ઞાન, નીતિ, વીર, હાસ્ય, કરુણા, શૃંગાર, શાન્ત, અદ્ભૂત અને ભયાનક રસથી ભરપુર એવા અસંખ્ય આખ્યાનોનો સંગ્રહ છે. આખ્યાનો ઘણી જ સરળ ભાષામાં લખાયેલા હોવાથી નાના બાળકો તેમ જ સ્ત્રીઓને પણ વાંચવા મુગમ પડે છે. પૌરાણીક વિષય આવી સરળ ભાષામાં સમજાવ્યો હોય એવો આ શિવાય બીજો એકે ગ્રંથ નથી. થોડા જ સમયમાં આ પુસ્તકની પ્રથમ ભાગની દસ આવૃત્તિ ખસાસ થઈ છે તેમ જ બીજા ભાગની સાત આવૃત્તિ ખસાસ થઈ છે એ જ એના સારાપણાની ખાત્રી બસ છે. દરેક ભાગની કિંમત રૂ. ૩) મુજબ પાંચ ભાગની કિંમત રૂ. ૧૫-૦-૦ પોસ્ટેજ ભુલું.

મળવાનું ટેકાણું:— મહાદેવ રામચંદ્ર જગુષ્ટે-બુકસેલર.

ત્રણ દરવાજા-અમદાવાદ.

આ પુસ્તક સંબંધી સર્વ હકક બુકસેલર મહાદેવ રામચંદ્ર જગુષ્ટે પોતાને સ્વાધિન રાખ્યા છે.

માણેકદે પરમારની વાર્તા.

પ્રશ્ન સ્તુતિ.

શંકર ઘોડો દરઘડી, શેષનાગ ઉપર પદ્માન;
ચંદ્ર સુરજ એ પેંગડી, ચડે કોના વશ જનન.

ઉત્તર.

બ્રહ્માની બેટી સારદા, બ્રહ્મ કુમારી તુજ નામ;
તું ચડે એ અશ્વપર, છે જુગમાં તુજ નામ.

લાવણી.

માતારે મારી તું ભગવતી, દેવીરે મા તું મહાકાળી;
શંખ ચક્ર ને પદ્મ ચિરાજે, ગદા ધરી ગૌરી કાળી.
તું ભગવતી દેવીરે માડી, શક્તિ રે મા સમશેર વાળી;
દીન દયાળી માતારે માહરી, મેહેર કરો અંબે રાણી. શંખ ચક્ર ૦

આરાસુરમાં અંખા ચિરાજે, પાવાગઢમાં મહાકાળી;
દક્ષિણમાં તું તુળજભવાની, ચુવાળમાં બહુચર ખાળી.
બહુચરખાળી તું રણીઆમણી, હાથે ખડક કેડે પાળી;
મેર મુગટ તારે કાને કુંડળ, ત્રિશુળ કર ધરતી માડી. શંખ ચક્ર ૦
મોહ માયા છે આઘશક્તિ, અકળ કળા તારી હે ન્યારી;
જગત અંબે માત ભવાની, સહાય કરો માતા મારી.

દેવ પાળીને દેત સંહાર્યા, એવા ઘણાં કામ કીધાં માંડી.
 બ્રહ્મા વિઘ્નું તારો પાર ન પામે, એવી દયાળી મા માંડી. શંખ ચક્ર
 સકળ વિશ્વ તુંને શિશ નમાવે, એવી ચંડીકા મત્યાંડી;
 સૂર્યવંશી માણેકદે પરમાર, ઘટ ચંપાનો રાએ માંડી.
 તેનો પુત્ર બાલામંજુ, સેવા કરે માતા તાહારી;
 સેવા કરતાં પ્રસન્ન થઈ મા, તે તણા ગુણ ગાઉ બાવી. શંખ ચક્ર

ઘટ ચંપા મહા મોટું શેહેર હતું, તેમાં માણેકદે પરમાર સૂર્યવંશી
 રાજ્ય રાજ્ય કરતો હતો. એ રાજ્ય ઘણો દયાળુ, હીંમતવાન તથા
 સૂર્યવંતો હતો. તેની પાસે મહામદશા નામનો પ્રધાન હતો. તે ઘણો
 સમજી તથા વિદ્વાન હતો. રાજ્ય માણેકદે પરમાર ઘણાક દેશ છૂતી
 લઈ વશ કરી ખંડણી લેતો હતો. એક દિવસને સમે રાજ્ય રાજ્ય-
 કચેરીમાં બેઠેલો હતો. એટલામાં મહામદશા પ્રધાન આવી પહોંચ્યો.
 માણેકદે પરમાર પોતે ચક્રવર્તી રાજ્ય થવા સાર દીવાનને પુછે છે.

માણેકદે પરમાર—સુણખે દીવાન અપને ઉવાં બોત દેશોકી
 ખંડણી આતી હે લેકીન કોનશા દેશ ચંપાસે બડા હે કે ઉસકી
 ખંડણી નહીં આતી હે વો મેરેકુ સુનાઓ.

મહામદશાહ—સુણીએ ખુદાવંત સાહેબ ! અપના રાજસે
 બડા રાજ્ય હો હે.

માણેકદે પરમાર—કોણુ દો રાજ્ય ?

મહામદશાહ—ગુંડવણુકા એર પાંધાવળકા હે.

એ દો રાજ્ય અપની ખરોખર કરતે બી જતરતી બડા હે. એ
 દો રાજ્ય બાકી હે, એ છૂતો જગ ચક્રવર્તી રાજ્ય હોએગે નહીં તો
 ચક્રવર્તી નહીં કહેવાએગે.

માણિક્ષે પરમાર—એ દો રાજ્યે કોણ કોણ રાજ્ય રાજ કરતા હે, ઓ મેરેકુ સુણા દે.

મહામદશાહ—જો ગુંડવણુકા રાજ્ય હેં ઉસકી અંદર સખ ગુંડવણુ લોક રાજ કરતા હે, ઓર ઉનકા ઉપરી બડા અક્રેત્રયાજ ઓર હોશીઆર પચ્ચીશ ગુંડવણુ લોકકી સખા હે, ઓર નવસાખ ઓર નવાગુંદગર ગુંડવણુ લોકકી અસ્તી હે.

માણિક્ષે પરમાર—દુસરા કોનસા રાજ્ય બડા હે ?

મહામદશાહ—દુસરા રાજ્ય પાધાધિકાર હે, ઓ રાજની અંદર ચડ ઓર પંક એ દોનો રોકોડ રાજ્ય રાજ કરતા હે એ દો રાજ શિવાયે આપકું દુસરા રાજ્ય છતનેકા આકી નહીં હે.

માણિક્ષે પરમાર—ગુંડવણુકાજ હદરસે કીનતા કોસ દુર હે. ઓર એ લોકકા સામર્થ્ય કેસા હે.

મહામદશાહ—ગુંડવણુકા મુલક હદરસે દોસો કોસ હોતા હે, ઓર ઉસકી સામર્થ્યકી ખાત કહનેકી નહીં, સખ ગુંડવણુ દૈત્ય જેસી માયાહે, એક ગુંડવણુ આપકી ફોજકા સો માણસકું બર જતએગા. એસા નવસાખ ઓર નવાગુંદગર ગુંડવણુકા મુલક કેજાતા હે. સખ ગુંડવણુકી અંદર એક બડા ગુંડવણુ હે. ઉસકા નામ સુર્યા હે. ઓ બડા શક્તિવાન ઓર શંકરકા ઉપાસની હે. છસકે હાથમેં ત્રીનસેં માણુકી કમાન ઓર દોસો માણુકા ભાજા રહેતાહે. એસા બળ ઉસકા હાથકી અંદર હે. એસા જોદ્દા કોઈબી રાજકી અંદર હમને નજર સે તો નહીં દેખાહે, લેકીન કાનસેંબી નહીં સુનાહે. એસા ઓ બળવાન હે, ગુંડવણુ દેશની ફરતી ચારે બાજુ તરફ બીસ ગાય મુખી ફરતા કોટ હે, ઉસકું તાડીઆ કોટ કેહેને હે, ઓર અદોકોસ ઉચા હે,

ઔર ખોત મજબુત હે, જેસા બીહુંકા કાંટા આંકાહે એમા ગુંડવણુકા મુલક કદા હે, પીછે સરકારકી જેસી મરજી.

માણુકદે પરમાર—(મનમાં વિચાર કરે છે કે મારી પાસે કંઈ ફોજ ઓછી નથી ને હું માતા કાળીના સાલવાળો છઉં માટે જે કદાપી ગુંડવણુનો મુલક સર કર્યો; તો પાધાંધળને લેતાં વાર લાગવાની નથી, કેમકે ગુંડવણુ જીતીશ એટલે તમને ગુંડવણુની મદદ થશે એવો મનમાં વિચાર કરી)—

માણુકદે પરમાર—સુણ જે દીવાન ઇતના બળવાન ઔર જગરદસ્ત ગુંડવણુકા હે સો શીકર નહીં. બિનકી પાસખી ખંડણી, લેના, ખંડણી નહીં દેવે તો બિનકી સાથ જુદખી કરના, લેકીન બિનકુ છોડના નહીં. તુંમ જલદીસે કાગજ લીખકે કાસદકી સાથ અખીકે અખી બેજવાઓ. જે કાગજ લીખના બિનકી અંદર સખ બીગત લીખના ઔર હમકું સખ સુણાના.

મહુમદશાહ—ખોત ખુખ સાખ. એમ કહી દીવાન પોતે કાગળ લખવા અને રાખ પોતે ઉડીને પોતાના મહેલમાં રાણી જેજેવંતી પાસે જઈ વાતો કરવા બેઠો.

બ્રહ્મ ચંપાના રાજની શોભા કેવી મજેની હતી તે હું વર્ણવી ખતાવું છું. માનસરોવર મહા મહોદું આવી રહેલું છે, જેની પાળ દસ કોસ સુધી ફરી વળેલી છે, અને તેહની અગાડી પછાડી સુંદર બાગ બેહેકી નીકળેલો હતો. કેમકે તેની અંદર ચારે મેર લીમગનાં ઝાડ તથા આંખાનાં ઝાડો તથા આસોપાવવનાં ઝાડો ઝુમ ઝુમી રહ્યાં હતાં. વળી મધ્ય ભાગે ગુલાબ, ચંપો, મોગરો, જાંઘ, જીંઘ, ચંબેલી, કેતકી, ગુલાબાસ, મોટા મોટા કેળનાં ઝાડો અને એવાં એવાં

અનેક પ્રકારનાં ઝાડો ધણાં જ સરસ ખીલી નીકળતાં હતાં, કે જેનું વર્ણન થઇ શકે એવું નથી. અને તેની નજદીક પશ્ચિમ દીક્ષામાં રાજ દરબારનો હીરા જડીત મહેલ ધણો શોભાયમાન આવી રહ્યો છે. તેમ ધણો સુંદર દેખાવ માલમ પડ્યો હતો. વજ્ર ઉત્તરમાં ચાર ગાઉનો મહોટો પાહાડ હતો, તેના ઉપર સાક્ષાત્ કાળકાજી રહેલાં હતાં. દક્ષિણમાં મહા મોટો કીલ્લો હતો, તેમાં રાજદરબારની કચેરી થતી હતી, એ કચેરીમાં મોટા મોટા સોલંકી ચાવડા આશરે બે લાખ હતા, એ શીવાય છત્રીસ કળીના રાજપુતો પણ ધણા હતા. મોટામાં મોટા જોદ્ધા નવાણું હજાર હતા, તેમ ચારખ, સીંધી, ચાહુદી મકરાણી, પુરખી, અને એવા એવા લોક ધણા અગવાન હતા. એ શીવાય એની પાસે ઘણીજ ફોજ હતી. તેમ જગત્ અંખાએ ભંડારમાં પણ બહુ સમૃદ્ધિ આપેલી તે ભોગવી રાજ કરતો હતો પણ પેટે પુત્ર નહીં હતો તેથી દ્રઢ વિશ્વાસે દરરોજ માતા કાળીની પુજા કરતો હતો.

હવે મહમદશાહ પોતે કાગળ લખી રાખતે વંચાવવા મહેલમાં આવ્યો, ને રાખતે વાંચી સંભળાવે છે તે નીચે પ્રમાણે:—

સ્વસ્તશ્રી ગુંડવણ શહેર મધે મુખ્ય વડીલ ગુંડવણ લોકોનું સભા મંડળ તથા આગેવાન સરદાર ભુરાબાઈ માણેકલાઈ સર્વે ગુંડવણ લોકોનો ભાણેજ. શુભસ્થાનક ઘટ ચંપેથી લીધે રાજ બહાદુર માણેકદે પરમાર, મોતી પરમારના સાષ્ટાંગ પ્રણામ વાંચવા, અને આપને યથાદતિએ હું લખી જણાવું છું તે ધ્યાનમાં લેવું. અમો ધણા ખરા રાખ્યો છતીને ખંડણી લખ્યે છીએ. તેની તમને ખબર છે. ને મારે ચક્રવર્તી રાખ થવાની મરજી છે. માટે આ પત્ર વાંચી તમારે પણ ખંડણી આપવી, એવી સઘળાની કબુલત લેધ

આ પત્રમાં અમને લખી જણાવવું જોઈએ. અગર જો તમે ખંડણી આપવાનું નહીં લખી આપો તો હમારી સાથે યુદ્ધ કરવાને તક્યાર થવું. અમો છ માસ રહી તમારા મુલકમાં આવી હુમલો કરીશું તે જાણવું. ખંડણી આપશે તો તમારી સાથે યુદ્ધ કરવાનું કાંઈ પણ કારણ નથી. મુખ્ય લોકોને હમારા પ્રણામ કહેશે એજ વિગત સંવત-માસ-દિન-વાર.

સહી. માણેકદે પરમાર, મોતીદે પરમાર.

માણેકદે પરમાર--અચ્છા દીવાન, અગ તાડીદસે ભેજ દેના.

મહુમદશાહ--ખેત ખુબ સાગ, એમ કહી કાસદને કાગળ આપ્યો તે હુકમ આપ્યો કે કાગળકા જુવાળ જલદી સે જાના.

કાસદ--ખેત ખુબ, એમ કહી ચાલતો થયો.

માણેકદે પરમાર--અમે દીવાન અપની ફોજકા બંદોબસ્ત રખતા.

મહુમદશાહ--અચ્છા સાહેબ, એમ કહી પોતે રાગની રજા લેઢ ધીરે ધીરે ગધા લસકરની ગોઠવાણ કરવા માંડી.

હવે માણેકદે પરમારની રાણીને પણ હમેઝ રહેઝા તેથી તે પણ મનમાં હરખ પામતી હતી. એ રાગને પ્રથમ રાણી હતી તેને રતનાવળી નામની પુત્રી હતી. એ પુત્રી ઘણી વિદ્વાન તથા સમજુ હતી. રાગ પોતે પોતીકા રાજમંડળનો સંપ જોઈ પોતે હરખાતો હતો. રાગ નાનાં પ્રકારનાં વિધ વિધનાં સુખ ભોગવી રાજ કરતો હતો. હવે ઘણા દીવસ ગયા પણ જુંડવાણ દેશમાં મોકલેલો કાસદ આપ્યો નહીં અને રાગના મનને ચીંતા થવા માંડી તેથી વજરને કહે છે:--

અમે દીવાન જે કાગજ કાસઃ લે કે ગયા હે ઉસકા કુચળી પતા નહીં માલમ પડતા હે.

દીવાન--સાહેબ ઉસકા જવાબ એક દો દીનમેં આએગા.

રાજા--જમ્મ તો અછા.

દીવાન--લેકીન સાખ મેરેકું એસા ખીચાર ચાતા હે કે એ લોક ખડા લડીલે હે સો કબી ખંડણી નહીં દેવે.

રાજા--ખંડણી નહીં દેએગા જમ્મ આપન ઉસકી સાથ યુદ્ધ કરેંગે લેકીન ઉસકું છોરેંગે નહીં.

દીવાન--જેસી યદાદુરકી મરછ.

જ્યાં દીવાન અને રાજા વાતો કરે છે એટલામાં જ કાસદ સુંડવાણદેશ પર લઇ ગયો હતો તેનો જુવાન શો આપ્યો તે રાજા પાસે આવી કહે છે.

કાસદ--ગરીબ પરવર સલામ.

રાજા--કયું ઉધરકા પત્ર લાયા.

કાસદ--સાહેબ એતો ખરું લુચ્ચે લોક હે. એસા લોક તો મેને પૃથ્વીકે ખીચમેં નહીં દેખા.

રાજા--લેકીન હુવા કયા ?

કાસદ--મેરેકું માર માર કર મેરી હુમ નિકાલ ગલી, એર કાગજ દ્રાડ ગત્તા એર એસા જવાબ દીઆ કે તુમારા રાજનકું બનકર બોલના કે તુમ હમકું ખંડણી દો, ઇધરસે ખંડણી નહીં મીલેગી એર તેરા રાજનકું એસા સુંબાના કે યુદ્ધ કરના હોયગા. જમ્મતો હમ લોક નમ્યાર હે, હમ તુમેરેસેં ડરતે નહીં, એર તું પીછા કાગજ લેકર આયા તો અખ તેરેકું માર ગલેગા, અખ તેરેકું કબી છોરેંગે નહીં.

એસા જવાબ મીઠા ઓર મેં બોલ મુસીબતસેં જામ આપાહું.
આ પ્રમાણે કાસદની વાત સાંભળી રાજા ધણેજ ક્રોધાવમાન
અધ દીવાનને:--

દીવાન અપના સખ લશ્કર તૈયાર કર કર ગુંડવણદેશ તરફ
તાકીદસેં બેજો.

દીવાન-બોલ અચ્છા સાખ.

રાજા-આજ કે આજ સખ તૈયાર કર કર તુમ લશ્કરકી
સાથ જાઓ.

દીવાન--અછા સાહેબ.

રાજા--હમ પરમુ કે દીન આઈંગે.

દીવાન--આપ હમકુ કોનસી જગાપર મીલોગે ?

રાજા--ધધરસેં ચાર કોસ પર સેત્રંછ વાવ હે ઉસકી ઉપર
મુકામ કેરાના. વહાં હમ આયેંગે.

દીવાન--બોલ અચ્છા સાખ. એક કહી રાજાની રમ્મ લખ
દીવાને સેનાપતીને લશ્કર તૈયાર કરવાનો હુકમ કર્યો અને રાજા
પોતે રંગ મોહોલમાં રાણી જેજેવંતી પાસે ગયો. દીવાન પણ
પોતે હુકમ કરી પોતીકા રંગ મોહોલમાં પોતાની સ્ત્રી પાસે ગયો,
ખાનગી જનાનખાનામાં તે બેઠી હતી તેની સામે આવી ખુરશી
પર બેઠો.

દીવાન--સુણુબે પ્યારી દિલોખન. હમ આજ જાતે હે.

હુસેનખખસ-ખાર્યોદ કીધર જાઓગે ?

દીવાન--રાજા બહાદુરકી સાથ ગુંડવણ દેશમેં જાનેકા હે.

હુસેનખખસ--કયું ઓ ખંડણી નહીં દેતા હે ?

દીવાન--ઓ લોક બડા લુચ્ચા હે. ઓ બડા લુચ્ચા લોક
કયા ખંડણી દેએગા, ઓ તો ઝઘડા કરનેકું બડા હુવા હે.

હુસેનખખસ--રાજા બહાદુર બળવાન હે, કચી ખંડણી
લીયા બીના છોડનેકા નહીં.

દીવાન--મેરેકું બી એસાહી લગતા હે. અપના રાજાએ સખ
દેશકું તામે કીયા, લેકીન ગુંડવણકા મુલક બડા કદા હે.

હુસેનખખસ--હીમતે મરદા ઓર મદદે ખુદા.

દીવાન--જો હોએગા સો સહી. લેકીન અખ તું મેરેકું રાજા
દેએગા ?

હુસેનખખસ--આજ કે આજ તકયારી કરતે ?

દીવાન--લશ્કર તકયાર હુવા હોગા. ક્યોંકિ મેને આગુસે
ખંદોખસ્ત કર દીઆ હે.

હુસેનખખસ--રાજા બહાદુર કય આએગા ?

દીવાન--ઓ તો પરસુકે રોજ આનેવાલા હે.

હુસેનખખસ--મેં રાજા દેતી હું લેકીન પ્યારે કય આએગે.

દીવાન--આનેકા ખુદા કે હાથમેં હે.

હુસેનખખસ--ખુદા જો કરેગા સો અછાહી કરેગા.

પછી તે ખાવા બેઠો. ખાતું ખાઇ લશ્કરી પોશાક
પેહેર્યો, અને હથીઆર ખાંધી લશ્કર જ્યાં તકયાર થયું હતું
ત્યાં આવ્યો.

માણેકદે પરમરના સાળા ચાંદો તથા ટીલો એ બંને પણ
તકયાર થઈ લશ્કર ભેગું થયું હતું, ત્યાં આવી દીવાનને મળ્યા.
તમામ ફોજનો ભેગો જમાવ થયો કે તુરત તોપ છોડવાને હુકમ
થયો કે તુરત તોપ છુટી, એટલે લશ્કર લઇ ચાલતા થયા, અને

મુંડવણના રસ્તાપર પડ્યા. માણેકદે પરમાર જેવા રંગ મહેલમાં જાય છે તેવાજ રાણી જેજેવંતી રંગમહેલમાં સાવ સુનાના હોં-ચોળાપર બેઠેલાં હતાં, સાંકળ પણ રૂપેરી કડાની અંદર કડક કડક વાગતી હતી; રેશમના ગાદી તકીઆ પણ ખીલી નીકળતા હતા અને હોંચોળાની આબુઆબુ બે કેરે બે દાસીઓ રાણી જેજેવંતીને સુવણના પંખાથી પવન નાખતી હતી, આવા દેખાવની અંદર રાજા બહાદુર આવી પહોંચ્યો; તે જોઈ રાણીએ દાસીને સમશ્યા કીધી કે તુરત દાસી રવાને થઈ પછી રાજા અને રાણી બંને વાતો કરવા લાગ્યા.

રાજા—હે પ્યારી ! તું કેમ શોકમાં બેસી છે ?

જેજેવંતી—હે સ્વામીનાથ ! આપને કહેતાં મારી છલ ઉપડતી નથી. રાજા કહે છે, તારા મુખપરવીંદ ઉપરથી હું એમ ધારું છું કે માલા શોકમાં તું પડી છે. રાણીએ એકદમ ચોંટી ઉઠીને રૂદન કરવા માંડ્યું.

રાજા—હે પ્યારી પ્રેમદા ! તું રજપુતની દીકરી થઈ લાથે કરી રૂદન કરે છે, તેથી કરી મને હીમત કેમ રહેશે, તેનો વિચાર તારા મનમાં ખરાબર કર. કેમકે સુર્યવંશી રાજા ખરા રણક્ષેત્રમાં યુદ્ધ ઉપર ચડે ત્યારે તારા સરખી સુરવંતીને મદદ તથા હોંમત આપવાનો અધીકાર છે, તે તું સારી પેઠે જાણે છે, કેમકે તેં ઘણી વખત હોંમત આપી છતાંડેલા છે, એવા આશીરવાદ દીધેલા કે કેઈ દીવસ યુદ્ધમાં છતાં વિના હું આવ્યો જ નથી, ને આ વખત તારે આવું કરવું ઘટે નહીં, ને આજ રૂદન કરી મારી હીમત તથા શુર એ બે વસ્તુને બેટી નાખે છે. તેનું કારણ મને સમજતું નથી.

રાણી—હે સ્વામીનાથ ! આ વખત હું રડું છું તેનું એક મદદ મોકલું કારણ છે તે સાંભળો.

રાણી--(રડતી રડતી) આપના નસીબથી આજે કેટલેક વર્ષ પાંચ માસ ચડેલા છે, તેથી મને તમારા વિષેની ઘણી ચીંતા થાય છે. એટલું જ નહીં પણ આજ રાતમાં એક મહા ખુમસુરત સ્ત્રી રૂપ જેવી મને કહી ગઈ તે સાંભળો કે તારા સ્વામીના માથા ઉપર મૃત્યુ ભમે છે પણ તારે કરી વાતની ચીંતા ધરવી નહી, કારણ કે મારા બહાદુર રાજાનો વંશ ઘણેજ વધારે તથા પોતીકુ કુળ તારે અને અતીશય બળવાન તથા ખુમસુરત એવો ઉત્તમ પુત્ર હું આપવાની છઉં, અને પોતાના આપનું નામ રાખી દરેક રાજા છતીને તેમની સમૃદ્ધિ મેળવશે. એ પ્રમાણે પાછલી રાતના સ્વપ્નું મને આવ્યું, માટે હે પરમપ્રિય કૃપાનાથ ! એથી મહારો શુભ ઘણો ડાહોળાય છે: એમ કહેતી જાય છે, અને રૂદન કરતી જાય છે.

રાજા ઘણો બહાદુર, શૂરવીર તથા હિંમતવાળો હતો તેથી પોતે ધીરજ ધરી વિચાર કરીને કહે છે. તું જેટલો શોક કરે છે તેટલો ફેકટ છે માટે તું બેડી બેડી હરીનું ભજન કર. ને હિંમત રાખ. જે પરમેશ્વરે ધાર્યું હશે તે થશે. કહ્યું છે કે લખ્યા લેખ તો નહીં મીટનેકા, કરનેવાલા કીરતાર ઘણી, માટે હે ખ્યારી ! તું બેડી બેડી ઇશ્વરની સ્તુતિ કર્યા કર, કે તે ફતેહ કરશે.

જો વળી સાંભળ:—

કવિત.

શુકર કર શુકર કર, શીકરકું યાદ કર, હરીકું યાદ કર, બેઠ ચોગાનમે બાંધ તાટી, એક ખડકમેં પેદા હોકર, આખર હો જાએ ખાખ માટી.

આ કવિતા કહી તેમાં તું સમજ કે નહીં ?

રાણી--સમજ તો ખરી પણ મને હિંમત રહેતી નથી.

રાજા--પણ હિંમત રાખવી કેમ કે હિંમતની કીમત નથી.

માટે જગતઅંમાનું ધાર્મિક હશે તે થશે, તેથી કરી તારે કશી વાતની ફીકર રાખવી નહીં. ગુંડવણ દેશ જીતીને તુરતાતુરત હું તારી પાસે વહેલો આવીશ. માટે મને ઝટપટ હિંદીને સારા શુકન આપ કે વહેલો ફતેહ કરી આવું ત્યારે રાણી ખુશી થઇ શુકન આપવા હિંદી અને જેથી રાજાને શુભ શુકન આપવા જાય છે એટલામાં મંઝાર મોહોલમાં ઉંદર લેઈ ડાખા હાથ ઉપરથી આવીને જમણા હાથ ઉપર ઉતરી પડી તેવીજ રાણી જેજેવંતી પાછી પોતીકા સ્થાનકે આવી બેઠી ને રાજાને કહે છે.

હે કૃપાનાથ! શુકન સારા થતા નથી, ને મજ જેવી દાશીનું કહ્યું માનો તો યુદ્ધ કરવા જાઓ નહીં કેમકે ત્યાં જઈને નફો કહાડવાના નથી, માટે માર કહ્યું માની જવાનું મુક્તવરી રાખો.

રાજા—હે દિલદાર! તું સમજણી થઇ ક્યાં ચુકે છે? શુકનનાં તો ફાંદાં છે. રાજાની બુદ્ધિ બ્રહ્મ થઈ તેથી કાંઇ સમજણ પડી નહીં. કહ્યું છે કે ‘વિનાશ કાળે વિપરીત બુદ્ધિ’ એટલે નફાં ચવાનું હોય ત્યારે બરોબર કોઇની વાત પણ ધ્યાનમાં ઉતરે નહીં. એટલે રાણીની વાત ધ્યાનમાં આવી નહીં. રાણીએ રાજાને શુકન આપ્યા નહીં, તેમ રાજા પણ શુકનને ન ગણતાં એકદમ પોતાનો પોતાક પહેરી તથા હથેયાર ખાંધી ઘોડેસ્વાર થઇ ગુંડવણને રસ્તે પડ્યા. ને અગાડી જઇ સેત્રંગ વાવડી ઉપર દિવાનને મળ્યા, ને ત્યાંથી લશ્કર સાથે લઈ ગુંડવણ દેશ તરફ ચાલ્યા. ગુંડવણ દેશ તરફ જવાનો જે માર્ગ હતો તે ઘણો જ વિકટ હતો. તેનું વર્ણન અગાડી કરવામાં આવશે.

ગુંડવણ દેશ ઘટઅંપાથી ખસે ગાઉ દુર હતો. તે રસ્તો કાપતાં કાપતાં એક મહીને આવી પહોંચ્યા. ગુંડવણ શહેરની સરહદપર એક સો નેવું પગથીઆંની વાવ હતી. તથા તે વાવ ઉપર એક મહા

મોટા વડ હતો, કે જેની છાયા ફરતી ઘણી જગ્યાપર પડતી હતી. તે જગ્યા ઉપર ગુંડવણ લોકોનું નાકું હતું તે ઘેરીને લશ્કર પડ્યું. એટલે ગુંડવણ લોકોને તુરત ખબર થઈ કે માણુકદે પરમાર યુદ્ધ કરવા આવ્યા, તેથી કરી તે લોકોએ યુદ્ધનો રણસ્થંભ મણીયા મેદાનમાં જઈ રાખ્યો, એટલે સઘળા ગુંડવણ એકઠાં થયા, અને યુદ્ધની તૈયારી કરવા માંડી.

માણુકદે પરમારે પોતાના દીવાનપર હુકમ કીધો. અમે દીવાન કલ લડાઈ પર જાનેકા હે, હિસ ખાસ્તે ફોજકી તૈયારી રાખના.

દીવાન—ખોત ખુખ સાખ.

ખીજે દીવસે ગુંડવણ લોક એકઠા થઈ તમામ પોતપોતીકા વાહનપર બેસી તથા હથીઆર લઈ મણીયા મેદાન તરફ ચાલ્યા. એટલે એ ગુંડવણે જઈ ગુંડવણ કીલ્લાપર કાળુ નીશાન ચડાવ્યું, અને યુદ્ધનો ડંકો બજાવ્યો, કે તુરતા તુરત સુર વ્યાપી ગયું. અને માણુકદે પરમારની ફોજ પડી હતી ત્યાં જઈ ઘેરો ધાકી પોતાનાં હથીયાર ખુલાં કરી ઉભા રહ્યા, એટલે તુરત એક કાતક થયું. શું થયું કે જોગમાયાને પુત્ર કાળભેરવ એક મોટી સાંગ લઈ સામે આવ્યો, ને રાજાને કહ્યું. હે સુર્યવંશી રાજા ! તારું મોત છે ને તું મરવાનો છે, પણ તારે ખિલકુલ ચિંતા રાખવી નહિ, ને યુદ્ધ કરવું. કેમકે તારું વેર લેનાર તારો પુત્ર મહા પરાક્રમી થવાનો છે એવું માતૃશ્રી કાળીનું વચન છે, એમ કહી પોતે અંતરધ્યાન થઈ ગયો. રાજા માણુકદે પરમારે એવાં એકાએક વચન સાંભળ્યાં તેથી પોતાના મનની સાથે વિચાર કરી પોતાના દીવાન મહમદશાહને બોલાવ્યો એટલે મહમદશાહ આવી હાથ જોડી રાજા સામે ઉભો રહ્યો.

રાજા—અમે દીવાન ! મેરા દિનમેં એક ખાતકા ખિચાર

આતાહે સો સુણ લેના. ખોત અંદેશાકા ખિચાર હે, સો સુણાતા હું. તુમ જો હે સો મેરા હાથ કે નીચે છોટેસે બગા હુવા હે; ઓર મેરા નીમક તુંને ખાયા હે, સો નીમકહલાલ કરેગા કે હરામ કરેગા, ઓર મેં જો હકીકત ફરમાવું સો બરોબર કરેગા, કે નહીં, ઇસકા જુવાબકી સાથ ખચન દેવે જદ મેરા મનકા ખુલાસા હોવે કે તેરેકુ સખ સુણા દઉં.

દીવાન—સુણીએ ખુદાવંત મેહરબાન આપકે મનમે કુછ અંદેશા ઓર ખિચાર નહીં રખના. મેં મેરા આપ દાદાકા ખચન દેતાહું કે જેસા આપ ફરમાવોગે તેસા હમ ચલેગા. આપના જુણ ખાયા હે સો હલાલ કરુંગા, હરામ નહીં કરુંગા, સાક્ષી ખોદાકી હે ઓર મેં જુઠ ચાલુંગા તો ખોદાકા ગુનેગાર હોઈગા.

રાજા—જખ સુણ લે. કબી મેં મર ગયા તો મેરી થઠ ચંપાકી ગાદી કીસીકુ નહીં દેના, મેરા લડકા બી હોવે તો ઉસકુ બી નહીં દેના. ઓર સખ રાજકા કામ તેરે ચલાના, ઓર મેરી સભાકી બીચમેં બત્રીસ પાનકા બીગ બનાકર હમેશ ચતુર્યા બારોટકે હાથમેં સભામેં શીરાનેકુ દેના. ઓર બારોટકુ ખોલ દેના કે માણેકદે પરમાર બહાદુર ગુડવણ કે હાથમેં મરેલા હે, ઇસકા કોઈ બી વેર લેવે એસા ખુદાકા લાલ મીચે જખ ઉસકુ બીગ દેના. જીને બીગ લીયા ઉસકુ ખોલ દેના કે તુંને બીગ લીયા તો સઠ, લેકીન ગુડવણકા મુલક નહીં જીતકર ઓર માણેકદે પરમારકુ જો ગુડવણુને મારેલા હે સો ગુડવણકુ નહીં મારકર થઠચંપામેં પીગા આયા તો ઉગમણી ભાગેબકી બીચમે ગરદન મારના; લેકીન ગુડવણુ જીતકર ઉસકાઈ હાથકા એકરાર લીખાકર ખંડણી સહી કરેગા તો તમકુ ગાદીપર બેઠાના, ઓર કીસીકુ ગાદીપર બેઠના નહીં.

ઓર સખ રાજકા કારભાર તેરે ચવાના એ સખ હકીકત તેરેકુ સુણાઈ, ઉસકા મેરેકુ વચન દેવે સો મેં જાણું કે તુમ હેસો મેરા તનકા આદમી હૈ. દીવાને રાજને વચન આપ્યું ને કહ્યું કે કુચ શીકર મત રખના.

રાજા--મેરી રાણીકી બી જરદાસ્ત રખના, ક્યું કે ઓ હમે-શવાલી હે, ઉસ્કે ખાસ્તે ધન ચૈએ સો ખજાનેમેંસે લેના.

દીવાન--ઓ ખાતકી શીકર મત રખના.

માણેકદે પરમારે બધી વાતનો બંદોબસ્ત કરી સુદનો આરંભ કર્યો, સામસામા તોપના ગોળા છુટવા માંડ્યા અને ખરી શમશેર વપરાવા માંડી. કોઇનાં મસ્તક ઉઠી વેગળાં પડે, હાથ પણ પડે, અને કોઇ વખતે સામા માણસોના કચરવાણ થઈ જાય; તીર, કમાન, ખરકી, બાણ, સાંગો અને વજની ગદા સારી પેઠે એક એકનાપર પડતી હતી. આવી લડાઇના વખતમાં માણેકદે પરમારના સાળા ચાદો તથા દીલો એ બંને જણ એક ખરોડમાં સંતાઇ પેઠા, તેની ખખર કોઇને પડી નહી તેમ તેમની હીમત બદાર નીકળવાની ચાલી નહી, ખરો સુરવંત માણેકદે પરમાર બદાદુર કે તેણે હમરો ગુંડવણ લો-કોનો નીકાલ કાઢી નાંખ્યો તેમ તેની સાથે મોટા મોટા જોધા તથા સોલંકી રજપુતો, અરબો, મકરાણી, તથા મહમદશાહી પ્રવાન એ કોડે ઘણાજ હીમતવાન તથા બળવાન અને રણસંગ્રામમાં પાછી પદાની નહિ કરે એવા બદાદુર હતા. ગુંડવણમાં પણ ઘણા બળીયા ચડેલા હતા. એવા કે તેઓની બર્જનાથી કાચા આદમીનાં તો હાથમાં ફાટી જઈ મર્યા પામતા હતા તેમ અકેકી ફેરવીને ગદા મુઠેકે તેમના ચુરે ચુરા થઇ જતા હતા.

વળી બંને આદમીને ખાથમાં લઈ જેમ નાળીએર લાગે છે તેમ તેમાંનાં માથાં પકડી એકમેકના માથાંની સાથે અફળાવતાં ભીંગડાં નીકળી લોહીલુહાણ થઈ રહેતા હતા. કોઈ ગુંડવણ તો ટાંટીયા પકડીને ફેરવે કે તેહેના જીરુસાની સાથ બે ત્રણ આદમીના પ્રાણ નીકળે આવે. બનાવ આશરે પચીસ દીવસ સુધી ચાલ્યો. પણ બંને રાજામાંથી કોઈ પણ પાછો ફર્યો નહીં. પણ છત્તીસમે દીવસે રાજા બહાદુર માણેકદે પરમારનો ઘોડો ચક્રી મારતાં મારતાં ગુંડવણ લોકોના ટોળામાં ઘેરાઈ ગયો, એટલે એકદમ ભુર્યા બાણેજે કમાનપર લલકો ચડાવી માર્યોને તે બલકો એક દવાઈ છુટે તેના જેવો સૂસવાટો ખાતો આવ્યો તેવોજ રાજાના કપાળમાં વાગ્યો તેથી તે તમરી ખાઈ નીચે પડ્યો ને પડતાં વાર પ્રાણ નીકળી ગયા. ભુર્યા બાણેજે તરવાર કાઢી શશિ છેદી નાંખ્યું; રાજા સુવાની ખખર લશ્કરમાં થઈ કે તુરત ફોજમાં નાશાનાશ થવા માંડી, પણ મહમદશાહ દીવાન ઘણો જ બહાદુર તથા હીમતવાન ને રાજાની ગરજ સારે એવો હતો એટલે પોતાની ફોજમાં નાશાનાશ થવા દીધી નહીં ને લુપ્ત બંધ કરી પોતાનું લશ્કર લેઈ ઘઢવંપા તરફ વળ્યો. માણેકદે પરમારના મોટા મોટા જોદ્દાનો તથા લશ્કરનો નાશ થઈ ગયો.

ગુંડવણ લોકની સાથ માણેકદે પરમાર બહાદુર લડાઈ કરી શકે પણ બીજાનો આશરો લાગે નહીં, કેમકે ગુંડવણ દેશ ઘણો જ કઠણ તથા મહા બળવંતો મુલક હતો; દીવાન પોતાનું લશ્કર લઈ ઘઢવંપા આવ્યો ને રાણી જેજેવંતીને ખખર કહી. પણ રાણીને પુત્ર પ્રસવ થવાનો છે એવી આશા હતી તેમ અગાડીથી માણેકદે પરમાર મરવાના હતા એવી તેણીને ખખર હતી એટલે રહી કકળા નીરાંતે બેઠી. મહમદશાહ દીવાન રાજાના કબા મુજબ લશ્કર ઠેકાણે કરી

રાજસભામાં આવ્યો. ને પોતે બત્રીસ પાનનું બીકું બનાવ્યું ને ચતુર્થા બારોટને વિગતવાર સમજાવીને આપ્યું. તે પ્રમાણે હમેશ બારોટ કચેરીમાં ફરવા લાગ્યો. દીવાને પણ સભા કરી રાજદરબારનું કામ ચલાવવા માંડ્યું, નવા નવા જોદા પણ લશ્કરમાં રાખવા માંડ્યા, ને તમામ લશ્કરને કચાએતો શીખવવા માંડી; ચાદો તથા ટીલો એ એ ભાઇને માણેકદે પરમારના સાળા જાણી પોતાના હાથ તળે કાર-ભારી બનાવ્યા એટલે એ એ ભાઈએ કારભાર કરવા માંડ્યો.

હવે વજીર રાણીની રોજ સંભાળ લેતો હતો ને જે કાંઈ જોઈએ તે પોતે મોકલાવતો હતો. કેમકે તે નેપી હતો; એમ કરતાં એ મહિના વીત્યા એટલે રાણી જેજેવંતીને નવ માસ પુર્ણ થયા ને કષ્ટાવા માંડી. તેણીએ દેવી કાળીનું સ્મરણ કરવા માંડ્યું કે તુરત ખુલાસો થયો ને ચંદ્રગિજ જેવો પુત્ર પેદા થયો. રંગ મહોલમાં સઘળા સહેલીઓ તથા દાસીઓએ ગીત ગાવા માંડ્યાં તથા તોરણ બંધાયાં. રાણી જેજેવંતીએ એક દાશીને દીવાન પાસે વધામણી ખાવા મોકલી, તે દાસીએ દીવાનને મોહોલે આવી પુત્ર આવ્યાની વધામણી ખાધી તેથી દીવાન તથા તેની સ્ત્રી બણા ખુશી થયાં; અને દાસીને સરપાવમાં અમુલ્ય મોતીનો હાર દીવાનની સ્ત્રીએ આપ્યો ને લગ્ન પોતાને ઘેર ગઈ, રાણી જેજેવંતીને કુંવર આવ્યો એટલે વિદ્ય વિવિધનાં વાજાં વગડાવ્યાં તથા પંડિતો જગતજ્ઞાનો હોમ લવન વિગેરે ચંડીકાળના પાઠ પણ બહી ધામધુમથી કરવા લાગ્યા, માગણ, બંધીજન, ભાટ વગેરેને રાણી જેજેવંતીએ લાન પણ ખુબ દીધાં, માણેકદે પરમારની પ્રથમ પરણેલી સ્ત્રીની પુત્રી રતનાવળી આ દેખાવ જોઈ ધણી ખુશી થઈને પોતાની દાશીઓને પણ સરપાવ વહેંચ્યો તથા બ્રહ્મ ભોજન પણ કરાવવા લાગી.

એમ કરતાં કેટલાક દિવસ ગયાને કુંવર એ વરસનો થયો એટલે એનું નામ બાઝામંજુ પાડ્યું. આ પુત્ર ધણો જ નસીબવાન કાળકા માતાએ આપ્યો હતો, તેથી કાંઈ પણ પરાક્રમમાં બાકી રહે એવું નહોતું. કુંવર રાત્રે ન વધે એટલો દિવસે વધે છે, ને દિવસે ન વધે એલો રાત્રે વધે, એવો સુકૃતિ કુંવર ઉત્પન્ન થયો હતો. કુંવર પાંચ વરસનો થયો એટલે રાણીએ નિશાળે ભણવા મોકલ્યો. દરરોજ નિશાળે જતો, તેથી તેનું મન વિદ્યાભ્યાસ કરવા પર ચોટી રહ્યું હતું.

વળી જેના ઉપર સરસ્વતી પ્રસન્ન તેને કાંઈ બાકી રહે એવું નહોતું. વળી મંજુ કુંવર પણ જાતે એટલો હુંશિયાર હતો કે, જે વિદ્યાપર ધ્યાન લગાડે, તે તરત શીખી જતો હતો. વળી માજુ ઉપર એટલો તો ભાવ હતો કે પોતાની માતૃશ્રી જેજેવંતી માતા કાળીકાજીની પુજા કરવા જતો, તેની સાથે પોતે પણ જતો હતો. દરશન કરી રાણી પાછી વળતી એટલે કુંવર હઠ લઈ જોગમાયાના દેહેરામાં માનો પાલવ ઝાલી ઉભો રહેતો હતો. પછી થોડો વખત રહી રાણી સાથે જતો હતો. આવી રીતે દરરોજ કરતો, જેને આવશ્યકિત પ્રસન્ન છે, તેને કશી વાતની શીકર ચોંટા રહેતી નથી. વળી પોતીકા કુળદેવી કાળીકાજીજી હતાં, એટલે પછી તો પુણ્યું શું ?

હવે કુંવર વરસ બારનો થયો એટલે સધળા વિદ્યા ભણી, મહા પરાક્રમી તથા ધણો જ હુંશિયાર થયો. રાજનીતિ, ધનુષવિદ્યા તથા તીરમબાજ એવી અતિશય વિદ્યાઓ ભણી બનીસ લક્ષણો થયો, કુંવરને એવી રીતની ટેવ પડી કે હાથમાં તીરકામડી લેઈ તથા શીસાની તમા મીણુની, કે એવી બીજી કેટલીક જાતની ઝીણી ગોળીઓ લેઈ પત્રવટપર જ્યાં સ્ત્રીઓને પાણી ભરી પાછા વળવાની વખત થતો એટલે ત્યાં જઈ તેઓના ઘડામાં કાણા પાડવાની ટેવ

પડી હતી, તેમાં પ્રથમ તો સીસાની ગોળા મારવી, અને પાણી નિસરે એટલે મીથુની ગોળા તુરત મારે કે જે છેદ પડેયો હોય તે પુરાઈ જાય.

કુંવરનો ફક્ત વિદ્યા અજમાવવાનો વિચાર હતો. તે શિવાય તેના મનમાં બીજી તરેહનો વિચાર નહોતો. આ પ્રમાણે દરરોજ સાંજના ધવમ ચલાવતો હતો. એમ કરતાં કરતાં ઘણા દિવસ વિતી ગયા.

એક દીવસને સમે શહેર માંહેલી આશરે ૬૦ વર્ષની ડોશી હાથમાં માટલું લેઈ પાણી ભરવા આવી, તે દરમ્યાનમાં કુંવરની સ્વારી પણ ત્યાં જ હતી. ડોશીએ પોતાનું માટલું પાણીથી ભરી ચાલવા માંડ્યું. ને જ્યાં પાંચ સાત ડગલાં ચાલી કે મંજુકુંવરે હાથમાં કામડી લેઈ ભલકા ઉપર સીસાની ગોળા ચડાવી ભલકા માર્યો ગોળા વાગી એટલે ભલકા પડી ગયો ને ડોશીનું માટલું કાણું થઈ ખતીની ધાર ચાલવા માંડી, ડોશીએ પાછું ફરીને જોયું તો મંજુ કુંવરને દીઠો, એટલે ડોશી મંજુકુંવરને કહે છે.—

દોહરો.

સાંભળ કુંવર રાજવી, આ શું કીધું કામ;	
ફોડી નાંખ્યું માટલું, ગરીબ કેડે દામ.	૧
લાજ લગાડવા અવતર્યો, કુળને લગાડો કલંક;	
હાવી રીતે ડોશી બોલીયાં, રીસ ધરીને મન.	૨
ખીતા તારો રાજ્યો, માણેકદે પરમાર;	
યુધ કરવા ચાલીયો, શુંડવણને દરબાર.	૩
યુદ્ધ કીધું ફોડી રીતથી, પામ્યો તે તો મરણ;	
વેર લેવાને પરવરો, સુણજે તમે રાજન.	૪

તું રજપુત કેરો બેટકો, પ્રાકૃત તારે કામ;
 ગુંડવણ જીતી વેર આવશો, જુગમાં રહેશે તુજ નામ. ૫
 સમજ પોતે ચાલીયો, આવ્યો રાજ દરબાર:
 દાસ નરોત્તમ એમ કહે, માને પુછે પરમાર. ૬

બાલામંજુ--અરે રાજમાતા ! મારા પીતા માણેકદે પરમાર રયા
 કારણ વાસ્તે ગુંડવણના મુલકમાં ગયા. અને તેમને કાણે માર્યા, તે
 મને કહો. નહીતો મ્હારે રાજ મહેલમાં રહેવું નથી, ને હું મ્હારા
 દેહનો ત્યાગ કરીશ. આ પ્રમાણે કુંવરનું રીસભરેલું બોલવું સાં-
 ભળી રાણી જ્વજ્વેવંતી કહે છે.--

અરે મારા પ્રિય કુંવર ! તારો પીતા કોઇથી પણ મરાય એવો
 નહોતો ને ગુંડવણના મુલકમાં ગયો પણ નથી. એવી વાત તને કાણે
 કહી, એ વાત ખીતકુલ જુદી છે.

બાલામંજુ--અરે પરમપ્રિય માતા ! તું મને શા માટે જુદું
 કહી જાગવે છે ? મારે ત્યાં જઇ કાંઈ વેર લેવું નથી, તથા ગુંડવણ-
 ના મુલકમાં જવાનું મારે કાંઈ કામ પણ નથી. હજુ તો હું બા-
 લ્યાવસ્થામાં છું. મારી પાસે લસકર ફોજ વીગેરે કાંઈ પણ નથી.
 તેમ જોઈ પણ નથી. તમે તમારા મનથી મને સાચે સાચું કહો. રાણી
 પોતે પોતાના મનમાં વીચાર કરે છે, અરે ભગવાન ! માણેકદે પરમાર
 હિમતવાન તથા શુરવંતો હતો, તેમ કાળીકાજીની પણ સાલ હતી
 તે ન્યારે ઘટ્યંપામાંથી ફોજ લેઈ યુદ્ધ કરવા સાડ નીકળ્યો ત્યારે
 એની પાસે તેર તુંગાદળ ફોજ હતી. (તેર તુંગાદળ એટલે દરવાજે
 તેર તુમડાં બાંધે, અને ન્યારે ફોજ ચાલે ત્યારે તેની રજ ઉડી તેર
 તુમડાં તારાએ એને તેર તુંગાદળ ફોજ કહે છે.) આટલી બધી ફોજ

લઘુ ઘટ્યંપાના ધણીએ ગુંડવણ દેશ ઉપર ચડાઈ કરેલી તે જતાં ગુંડવણ દેશ જીત્યો નહીં તો કુંવર શું જીતવાનો છે ? વળી આટલો માજીએ આપેલો છે, તે પણ જાય એટલે કોઈ જાતની ખાફી રહે નહીં. હું જીવતી મોઢા કેની ? મરીજ તો, એમાં શો શંક ! કોઈ એ એને ઉસ્કેરણી આપી છે, પણ મારે તો નાજ કહેવી. હું હા કહું તારે ઉપાધી કરે કેની ! એવો વીચાર કરી કહે છે. અરે બેટા તારો પીતા એને નીમાત્તિ મરણ પામ્યો છે. ખાફી કોઈએ માર્યો નથી. એવું માતાનું વચન સાંભળી કુંવર રીસાઈ ઘોડાની ઘોડાહારમાં જઈ સુતો; અને મોઢેથી કાંઈ બોલે નહીં. આવી તરેહ કુંવર કીધું, પછી રાણી ઉઠી રંગમહેલમાં ગઈ. આવો બનાવ બન્યો એટલે રાણીના મનમાં કે દમણાં કુંવર રીસમાં છે, પછી માનશે, એમ કહી નીરાશ થઈ સુતી. પછી સાંજના કલાક ચાર વાગવાનો વખત થયો એટલે દાસીએ આવીને રાણી જોજોવંતીને ઉઠાડી એટલે જોજોવંતી દાસીને કહે છે.

ઢાહરો.

સાંભળ મારી દાસીઓ, કરો એક મુજ કામ;

રાજકુંવર જો ક્યાં ગયા, તેડી લાવો આ દામ.

જ્યાં રાણીને હુકમ થયો કે દાસીઓ ઉઠીને કુંવરને શોધવા નીકળી પડી અને મેહેલની બહાર જઈ વીચાર કીધો કે કુંવર ક્યાં હશે. તેમાંથી એક દાસી બોલી કે ભુતનો વાસ પોંપળે. માટે એ પનઘટપર હશે. તેઓ પનઘટપર દોડી, પનઘટ જોઈ વળી પણ કુંવર દીઠો નહીં. દાસીઓ ચોતરફ શોધી ઉદાશ થઈ રાણી પાસે આવી કહે છે, અરે બાઈ સાહેબ ! બધો જગ્યા જોઈવળી પણ કંઈએ કુંવર મળ્યા નહિ.

રાણી—અરે ઝટપટ સેધી કહાડે નહીં તો તમારા બધામાંથી કોઈને પણ મારી પાસે રાખનાર નથી. એવું વચન દાસીઓએ સાંભળ્યું તેથી તમામ દાસીઓ પાછી ખોળવા નિકળી પડી. તેમાંથી એક દાસી બોલી:—બહેન ! તમે જાઓ હું ઘોડાની જગ્યા સાફ કરી આવી. એમ કહી ઘોડાની જગ્યા સાફ કરવા ગઇ ને જેવી ત્યાં ગઇ તેવાજ મંછકુંવરને સુતેલા જોઈ રાણી પાસે આવી કહે છે.

ઢાહરે.

જેજેવંતી માવડી, સુણજે મારી વાત;

કુંવર સુતા ઘોડાહારમાં જોઇ આવી હું જાત.

જ્યાં રાણીએ કુંવર ઘોડાહારમાં સુતો છે એવી વાત સાંભળ્યા કે તુરત ઘોડાની ઘોડાહારમાં આવી, મંછકુંવરને કહ્યું.

અરે બેટા ! આવી ખોટી હઠ લીધાથી શો ફાયદો છે ? મારે ચાલ ઉઠ મેહેલમાં જઈએ. એમ કહી હાથ પકડવા જાય છે એટલે બાલામંછ કહે છે.

અરે રાજમાતા ! તમારો આવો સતીનો અવતાર ને જીવું બોલો છો તેમાં તમને શો ફાયદો છે ? હું તમારા જીવ બોલવાને લીધે મારા દેહની ઘાત કરવાનો છું એમ નક્કી જાણવું; કાલે માફ મહોડું જીવે. ત્યારે કહેવું હોય તે કહેજો. આવી વાત કુંવરને મહોડેથી સાંભળ્યા કે તુરત રાણીનો જીવ ઉડી ગયો.

રાણી—અરે કુંવર ! તમારા દેહની ઘાત કરવી નહીં. ને પુણ્ય પણ જવું નહીં ને તમારા પિતા વિષે જે બીના બની છે તે કહી સંભળાવું છું. એમ કહી જોટલી બીના બનેલી તેટલી મંછકુંવરને કહી સંભળાવી. એટલે કુંવર રાજ દરબારમાં માની સાથે ગયો.

રાતની સમે ભોજન કીધા બાદ થોડોક વખત માતાના સુતા પછી ગયો, એટલે પોતે ઉપર મોહોલે સુવા ગયો.

સુતા પછી વિચાર કરવા લાગ્યો, કે હું રજપુતનો દીકરો ને દેવીકાળીનો આપેલો પુત્ર તે ગુંડવણ લોકોને માર્યા વિના કેમ છોડું ? મારું નામ બાલામંછ શા કામનું પાડેલું છે ? મારા પીતા માણેકદે પરમારનું વેર લીધા વિના હું તેનો પુત્ર પણ કેમ કહેવાઉં ? મારે મારે ગુંડવણ દેશ જીતીને વશ કરવો.

પણ એકદમ જવાનું કામ નથી, વણીક બારીક રીતે વિચાર કરી જીકિતથી કામ લેવાનું છે. શીકર નહીં ! જુગત અંબા કરે તે ખરું એવો વિચાર કરી નિદ્રાને વશ થયો.

બીજે દિવસે પ્રભાતનો પહોર થયાની સાથે દંતધાવણ કરી ન્હાઈ ઘોઘ પોશાક પહેર્યો. તેમાં જરકશીનો જુડીદાર જામો પહેર્યો છે. માથે કસબી મોઝ ને રતનજડીત શીરપેચ બાંધી દીધો છે. વળી કમરે સેવાં લપેટી દીધાં છે. તેમાં શક્તિરૂપી સમશેર પણ ખીલી નીકળી છે. કલગી તોરા પણ શીરપર લટકી રહ્યા છે. જ્યાં આવો પોષાક પહેર્યો કે કામરૂપ જેવો બની ગયો, ને સુવર્ણની ચાળી હાથમાં લઈ ગુલાબનાં ફુલ, કેતકી, જાઈ, જુઈ, ચંમેલી, મોગરો, અને ગળગોટા વગેરે કંકુ, કેસર, અબ્બીલ, ગુલાલ, કસ્તુરી, એલચીનું અત્તર, ગુલાબનું અત્તર, વગેરે પુખ્તો સામાન, પંચામૃત, ધુપ, ગુગળ, તથા ચિતામણી એવો અગણિત પુખ્તો સામાન લેઈ કાળીકાદેવીની પુજા કરવા ચાલ્યો. દેવીના દેહેરામાં આવી, વિધ વિધની પુજા કરી હાથ જોડી એક ચિત્તથી ઉમ્મો ઉમ્મો સ્તુતિ કરે છે.

શ્રી ગણેશાયનમઃ

દીન દયાળી, ખડગવાળી પૂર્ણ પરમેશ્વરી, આર્ષ અંબે ગરીબની

લાજ રાખો. ગરીબ ઉપર માલ કરનારી શક્તિમાન, તું સમશેર-
વાણી, અષ્ટ ભુજ દેવી, વિદિની સદસ્ય ભુજ દેવી, અનેક ભુજ
ધારણ કરનારી મોહોમાયા, જ્યવિર્પની જોગમાયા, અરે દયાળી
દેવી, હું તારો આપેલો પુત્ર છઉં. માટે હે જગત અંગે સાક્ષાત
દરશન આપ. નહીંતો તારું નામ જશે. હું તારા, તું તોતળા, તું
તુળળ ભવાની એવા અનેક રૂપ ધારણ કરવાવાળી મારી મા તુજ
પુત્ર ઉપર પ્રસન્ન થા. હે નારાએણી, આત્રમાણી મા, તું રૂદ્રાણી.
ધણાક હૈત્યનો નાશ કરીયો. એવી મા તું પ્રાક્રમી થઈ માટે મારા
ઉપર મહેર કર.

દ્વાપરમાં ધૃપદા, યેનામાં તુલગ્ન;

સદ જુગમાં તું જ્ઞાતા. અને કળીયુગમાં ચંડીકા.

હે કાળી માતા ! સાક્ષાત દર્શન આપો, માતૃશ્રી સાક્ષાત ખીરાજે
છે, પણ કુંવરનો વડ વિશ્વાસ જેવા અંખીકાજી બેશી રહેલાં છે ને
કાંઈ પણ બોલતા નથી.

આવી તરેહથી ધણીકવાર માતૃશ્રીની સ્તુતી કર્યા બાદ, લાથમાં
સમશેર લઈ પોતાનું મસ્તક છેઢવા ગયો, એટલામાં કાળીકાજી બોલ્યાં
અરે પુત્ર તારે શું કામ છે ? તું શું કરવા મરે છે ? તું મારો
આપેલો પુત્ર છે માટે તારે કશી શીકર રાખવી નહીં. જ્યારનો તું
ઉત્પન્ન થયેલો છે ત્યારની મને ખબર છે, તેથી તારે બેસવાને સાફ
અમુલખ ઘોડો આપેલો છે તે ઘોડો જ્યારે બેસવા જોઈએ ત્યારે
રાણી જેજેવંતી પાસે માગજે. પ્રથમ તો તને ના કહેશે, પણ તું
જ્યારે લઈ લેઈશ ત્યારે તને દેખાડશે, નહીં તો દેખાડનાર નથી. ને
જે થાય તે તારે જોઈશ કરવું. પણ તારી હું કુળદેવી છઉં તેથી મને
લમેશ સલાખજે ને તું કદિ ચુકીશ તો તારું બધું કામ બગડશે.

એવો અવાજ દેરામાંથી સંભળાયો. એટલે ખાલામંજી હીમત રાખી પોતાને મહોલે આવ્યો ને વિચાર કરવા લાગ્યો કે મારે હરેક તજ-વીજ લગાડી રાજ સભામાં જવું જોઈએ, કેમકે મને બંધી ખાતમી ત્યાં મળશે એમ ધારી પોતાના મામા ચાંદો તથા ડીલો લતા ત્યાં તેમને ઘેર આવ્યો.

દાહરા.

મામારે મારા મામલા, કરો એક મુજકામ;
કહું વાત મુજ મનથી, મન ધરો આ ઠામ.
જવું રાજ સભા એમાં, તેડોની તમ પાસ,
રાજ ચચી જેવી મદારે, હું આવું તમારી સાથ.

આવી રીતે મામાને કહ્યું એટલે મામા બોલ્યા હું કુંવર ! તમે અહીંયાં બેસો. અમે ગદાર જઈને આવીએ છીએ; એમ કહી કુંવરને બેસાડી મામા પોતે કરવા નીકળી ગયા, અને ત્યાં જઈ બંને વિચાર કરવા લાગ્યા.

ચાંદો—અરે ભાઈ ડીલા જો કદી મંજીકુંવરનાં પગલાં રાજ સભામાં આવ્યાં તો આપણું ઠામ બગડશે કેમકે માણેકદે પરમારને મુવાને આશરે ચઢે વર્ષ થવા આવ્યાં છે તે બખર દીવાનને થશે કે તુરત તુરતા મંજીકુંવરને ગાદી ઉપર બેસાડશે પછી આપણે દીવાન મહમદશાહના તાબેદાર થવું પડશે. તેથી એને તેડી જેવો નહિ. જો કદાપિ કુંવરને ગાદી ઉપર બેસાડે તો કુંવર રાજ થાય ને મહમદશાહ દીવાન થાય એટલે આપણે તાબેદાર થવું પડશે. પછી તીજેરીતી કુંચીઓ આપણી પાસે રહેશે નહીં, માટે કદી એને તો લેઈ જવોજ નહી વાયદા કરી એને તો પાછો કહાડવો, દાતારી દાન કરે ને ભંડારીના પેટમાં દુખે એ કહેવત કાંઈ ખોટી નથી. મહમદશાહ દીવાન ગાદી

પર તો બેસાડવાનો નથી કેમકે માણેકદે પરમારને પોતે વચન આપેલું છે. તે દીવાન એકવચની છે. આદીપર બેસાડ્યો નથી ત્યાર પહેલાં મામાના પેટમાં દુખવા માંડ્યું. બંનેભાઈ સમજી વિચાર કરી ઘેર આવ્યા એટલે સાંજ પડી ગઈ ને જીવે છે તો બાલામંજી પોતાને મહોલે ગયા હતા. હવે ચાંદો તથા ડીલો એ બંનેભાઈઓએ વિચારમાં ને વિચારમાં રાત નીર્જમન કરી.

બીજો દીવસે પ્રાતઃકાળમાં ઉઠી દંતધાવણ તથા સ્નાન કરી મહાપ્રસાદ લેઈ રાજકચેરીમાં ગયા, ત્યારબાદ કુંવર પોતાના મામાને ઘેર ગયો. પણ ત્યાં મામા નહોતા એટલે પોતાને મહોલે પાછો આવ્યો બીજો દીવસે પાછો ઉઠી મામાને ઘેર ગયો. તે મામા બેઠેલા હતા તે જોઈ કહે છે કે, મામા મને રાજકચેરીમાં તેડી જાઓ.

મામા—ઠીક કુંવર હમણા કચેરીમાં આવવાનું કામ નથી કેમકે જે દીવસથી તમારા પીતા મરણ પામ્યા છે તે દીવસથી દીવાન ઘણો ગુસ્સે થઈ રહેલો છે. વળી અધુરામાં પુરી પાંધાધળોની સાથે લડાઈ થવાની છે તેથી તમારે આઠ દીવસ રહી આવવું. તમને તેડી જઈશું. હમને કંઈ તમે અજખામણા નથી. એ પ્રમાણે કુંવરને સમજાવી વિદાય કર્યો એટલે નીરાંતે બંને ભાઈ રાજકચેરીમાં કરવામાં પડ્યા. મંજીકુંવર પોતાને મોહલે આવ્યો પણ તેને કાંઈ એહેન પડતું નથી, એમ કરતાં કરતાં આઠ દીવસ વહી ગયા, ને નવમે દીવસે પોતાની માતૃશ્રીને કહે છે.

દોહરો.

માતારે મારી માવડી, લાગુ તમને પાય;

વાત કહું મા તમ કને, સાંભળજો મુજ માય.

જાવું રાજકચેરીમાં આપો અમુલક અશ્વ;

ઉપર બેશી હું પરવડું, રાજસભામાં સ્વચ્છ. ૨

વળતી રાણી બોલીયાં, સાંભળ રાજકુમાર;

જાવો તમે ઘોડાઢારમાં, અશ્વ લાવોની બહાર. ૩

જ્યાં માતૃશ્રીનું વચન સાંભળ્યું કે તુરત ઉડીને ઘોડાની ઘોડા-
ઢારમાં જોવા ગયો ને આ નાકેથી પેલે નાકે સુધી જોતો ગયો. પણ
ઘોડો પોતાને ખેસવા લાયક દીઠો નહી ત્હારે ઉઢાસ થઈ મા પાસે
પાછો આવ્યો.

મંજીપરમાર—રાજમાતા ! ઘોડારમાં ઘોડો મારે ખેસવા લાયક
ખીત્રકુલ નથી, માટે હે મારી મા ! તું મને મારે ખેસવા લાયક
અમુલ્ય ઘોડો જતાવ.

રાણી—અરે કુંવર ! જે ઘોડા ખાંધેલા છે તે બધા ઘોડા ઢારમાં
છે, મારી પાસે ખીજો ઘોડો નથી.

મંજીપરમાર—હે માહારી દયાળું મા ! હું તને વીનવી વીનવીને
કહું છઠ્ઠી કે તારી પાસે જે અમુલ્ય ઘોડો છે તે આપ ને જો ઘોડો
નહીં જતાવશે તો આ કટાર માહારા પેટમાં મારીશ, એમ કહી
કટાર હાથમાં લીધી, ને જ્યાં રાણીએ હાથમાં કટાર લીધેલી જોઈ
એટલે બોલી : હે કુંવર ! શું કરવા લઈ કરો છો ! હું તમને જતલાવું
છું. આપણા ઘઢ પછવાડે મોહીના વાડી છે, તે વાડીના મધ્ય
ભાગે એક મોહોટો ટેકરો છે, તે ટેકરો ખોદાવશે એટલે
તેના ઉપર એક સહસ્ર મણની શલ્યા ઢાકેલી દેખાશે. તે સલ્યા
ઉપડાવશે એટલે અંદર ભોંયડ મારમ પડશે તે ભોંયરાને એક દરવાજો
છે તે ઉઢાડશે તો દેવીકાળીનો ઉપજાવેલો કાળાચો રેવંત ઘોડો ખાંધેલો

દેખાશે તેનો સામાન પણ ત્યાંજ હશે; પણ સાચવી જાતન કરી તમારે હાથે ઘોડાને ખહાર યુક્તિથી કઢાડશો તો નીકળશે, નહીં તો તે ઉડી જશે. આવી વાત સાંભળી કે કુંવર તુરત તુરત કટાર લેધ ખોલીના વાડીમાં આવી એંધાણ બંધ જોયું તો તે ટેકરો દીઠો. પછી આદમી ચાર પાંચ બોલાવી તે ટેકરો બોલાવી નાંખ્યો એટલે પેત્રી શય્યા દેખાવા લાગી, અને જેવી શય્યા પોતે નજરે દીડી કે તુરત પોતાના આદમીએને સ્વાના કર્યા. આદમી ગયા ખાદ મંછકુંવર વીચાર કરે છે કે આ સદસ્ત્ર મણુની સત્યા મદારાથી ઉચકાય એમ નથી માટે જોગમાયાની મદદ માગવી જોઈએ. એવો વિચાર કરી હાથમાં ખડમ લઈ પોતીકા ટચલી આંગળી દાખી એટલે લોહી નીકળવા માંડ્યું, ને લોહીની ધાર ચાલવા માંડી, એટલે પોતે આંગળી શય્યા ઉપર ધરી ને જ્યાં રૂધીરના છાંટા શય્યાપર પડ્યા કે શય્યા ઉખડી વેગળા પડી, ને જ્યાં શય્યા આવી પડી દીડી કે તુરત ભોંયડું દેખાવા માંડ્યું. એ ભોંયરામાં ઉતરી પડ્યો ને જોવા લાગ્યો તો

એક કમાનદાર દરવાજો દેખાયો, ત્યાં જઈ દરવાજાની ખારી ઉઘાડી માંહે પેઠો તો માંહે કારમીમાયાનો કાળરૂપ ઘોડો દીઠો તેવો જ કુંવર ઘોડા પાસે ગયો. એટલે ઘોડો

સવાવેત ઉંચો ચડી ગયો. દેવી કાળીનું સ્મરણ કરીને ઘોડો છોડ્યો ને તે ઘોડો જોઈ મન વિશે ઘણું હરખાયો.

મંછકુંવરના મનમાં એમ આવ્યું કે મારા કાયદ મને ઘોડો મળ્યો. તેમ ઘોડાના મનમાં પણ થયું કે મારો ધણી એસનાર ઉસ્તાદ મળ્યો. પછી ઘોડાને લગામ ચડાવી તંગ સામાન કરી પોતે જુક્તિથી ખહાર કઢાડ્યો ને પોતે સ્વાર થઈ રંગ મેહેલ આગળ આવ્યો.

ને નીચે ઉતરી ઘોડાને ઘોડાહારમાં બંધાવ્યો પછી પોતે રાજમાતા પાસે આવ્યો.

મંજીપરમાર—અરે માતૃશ્રી ! હું ઘોડો લાવ્યો.

રાણી—બેટા તેં ઘોડો શી રીતે કહાડ્યો તે મને કહે.

મંજીપરમાર—અરે માતૃશ્રી ! કાળીકાઝને માણતી આપ્યા પછી કહાડ્યો.

પોતાની માએ વિચાર કીધો કે કુંવર મહા ચતુર છે તેમ ઘણો બહાદુર છે, તેથી શુંડવણ જીતે તેમાં કાંઈ પણ શક નથી, પણ માણેકદે પરમારની વાત સાંભળીને અનેક પ્રકારના મન મધ્યે વિચાર થતા હતા, તેથી રાણીનું મન પાછું લટતું લટતું કેમકે તે પણ બહુ પ્રાક્રમી તથા બળવાન હતો, કેમકે તેણે ઘણા દેશો જીતી લીધેલા હતા. એટલે વિચાર કરતી હતી કે વળી રાજા બહાદુર તે તુંગાદળ ફોજ લઈ શુંડવણનો મુલક જીતવા ગયેલા પણ જીત્યા નહીં ને મરણ પામ્યા તો કુંવરનો શો આસરો છે. એવો વિચાર મનમાં કીધો એટલે સાંજ પડી; ત્યારબાદ બોજન કરી નીંદ્રાવશે થયા. બીજે દીવસે સવારમાં ઉઠી દંતધાવણ કરી ન્હાઈ ઘોઈ જુક્ત બંધાનું ધ્યાન ધર્યું પછી બોજન કીધાં.

પોતાના સીપાઈ ગુલામને ઘોડાનો સામાન કસવા તથા તેને શણગારવાનો હુકમ કર્યો એટલે રેવંત ઘોડાને શણગારવા માંડ્યો. હીરા રતનનું પેશાન રેવંત ઉપર ઝબકી રહ્યું છે. પગમાં સાવસોનાના ધુવરા ધમકી રહ્યા છે. કલગી પણ સાવ જડાવતી ચળકી રહી છે. એવી રીતે ઘોડો શણગારી તઈયાર કરી મંજીપરમાર પાસે આવ્યો ને કહે છે.

ગરીબ પરવર, ઘોડા તઘવાર કીયા. એવું સાંભળી મંછપરમારે પણ પોશાક પહેર્યો ને રાજમાતાની આજ્ઞા લેઈ ઘોડેસ્વાર થઈ મામાના મોહોલ લાણી આલ્યો. રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં કુંવરનું રૂપ જોઈ રક્યત લોક પણ મહા હર્ષ પામતા હતા. બપોઈઆ મોરની માફક રેવંતને કુદાવતાં નચાવતા મામાને ઘેર આવ્યા ને ઘોડા ઉપરથી હેઠે ઉતરી ઘોડાને બંધાવી ઘરમાં ગયા.

મંછપરમાર—મામી ! મારા મામા ક્યાં ગએલા છે ?

મામી—રાજકચેરીમાં ગએલા છે.

(મંછ પરમારે પોતાના મનની સાથે વિચાર કીધો કે મેં રાજકચેરી ક્યાં નથી જોઈ ! એમ વિચાર કરી ઘોડેસ્વાર થઈ રાજકચેરી તરફ ચાલતો થયો.

પ્રથમ આદો તથા દીલો બંને ભાઈઓ રાજસભામાં ગયા ત્યારે રાજકચેરીનો જે મોટો દરવાજો હતો તે દરવાજો દરવાન પાસે બંધ કરાવેલો હતો. કારણ મંછપરમાર આવી સહે નહીં ને દરવાજાને પણ ખુબ ધમકી આપીને કહેલું કે દરવાજો ઉઘાડવાને દીવાનને દુકમ નથી, તેથી હરકોઈ રાજા, રાઠોડ, ચાવડા અથવા કોઈ પણ રાજાનો કુંવર આવે તો દરવાજો ઉઘાડવો નહીં. કદાપી લાંચ આપે તોએ ઉઘાડવો નહી, ને જો તું દરવાજો ઉઘાડશે તો તને શુળાએ ચઢાવવામાં આવશે, કેમકે પાંધાધળના રાજા લદાઈ કરવાના છે માટે ઉઘાડવો નહીં. પછી અમારે માથે તારે દોષ મુકવો નહીં. તારું લાગ્યું તારે ભોગવવું પડશે એવો બંદોબસ્ત કરીને રાજસભામાં ગએલા હતા. હવે દરવાજા દરવાજો બંધ કરીને બેઠેલો છે, તેમ ક્રોડ ઉપરથી ચડીને જવાએ એમ પણ નહોતું. એ દરમ્યાનમાં મંછપરમાર આવી પહોંચ્યો તો દરવાજો બંધ થએલો દીઠો. હવે મંછપરમાર દરવાજા આગળ જઈ દરવાજાને કહે છે.

ઢાહરો

- મંજી - દરવાજો ઉઘાડને, જાવું કચેરી માંહે;
જલદીથી ઉઘાડને, બંધ કર્યો કેમ આંદે. ૧
- દરવાન—દરવાન મુખથી બોલીઓ, સાંભળ કુંવર વાત;
હુકમ નથી દીવાનનો, તે હું કહું સાક્ષાત. ૨
- મંજી—કોણે હુકમ તને આપીઓ, તે મુજને કહે વાત;
કાળ ખુટયો હવે તાહરો, મોત આગ્યું તુજ પાસ. ૩
- દરવાન—પાછા વળોની પ્રેમથી, નવ ઉઘાડું દાર;
હુકમ નથી દીવાનનો, મારી નાંખે આ દાર. ૪
- મંજી—તહીં મારવા દઉં તુજને, દરવાજો ઉઘાડ;
વચન આપું હું કર વિશે, તે લેની આ દાર. ૫
- દરવાન—વચન તમારું નવ લહું, જનક હોએ ત્યાં જ;
મરવાને શીદ આવીયો, મારી નાખશે ત્યાં. ૬
- એવું સાંભળતાંજ કુંવરને ક્રોધ ચઢ્યો પણ શું કરે, તેનો કંઈ
દલાજ નહીં હતો, પોતાના મનમાં એવો વિચાર કરે છે કે કદી
હું એને કંઈ લાંચ આપીને દરવાજો ઉઘાડવું તો ઘણું સારું થાય
નહીં તો પાછા જવું પડશે.

એવો વિચાર કરી દરવાનને ફરીથી કહે છે.

ઢાહરો

- મંજી—સાંભળ દરવાન માહરા, આપું ધન અપાર;
આપુ રેવંત ઘોડો, ઉઘાડની તું કમાડ. ૧
- મુદ્રિકા સવાલાખની, આપું હાથો હાથ;
અવર કોઈ જાણે નહીં, સમ ખાઉ તારી સાથ. ૨
- દરવાન—મારે ધન નથી જોઈતું, પાછો જાતી તું આજ;
કાલ ખપોરે આવજો, ઉઘાડાં હશે કમાડ. ૩

એવું સાંભળી મનજીએ પોતે વિચાર કીધો કે દરવાન દરવાજે ઉઘાડવાનો નથી ત્યારે શું હું રીકે મોડે જમશ ? એમ વિચારી કાળીકાની સ્તુતિ કર્યા બાદ રેવંતને કહે છે.

દાહરો

સુણ સુભાગી ઘોડલા, પાછા જવાનું થાએ;
કોટ કુદી જો પરવરો, જોમ રાજ સભાએ. ૧
વળતી હેઠે ઉતર્યો, બાલામંજી કુમાર,
થોડેક છેટે લમ ગયો, રેવંતને પરમાર. ૨
તાણી બાંધી તંગડો, ઢીલી મુકી લગામ,
ઉપર સ્વાર થમ કરી, મારી મુક્યો તે ઠામ. ૩
જમ કરતો રેવંત કુદીયો, ઉતર્યો દરવાજા માંહે;
લગામ ખાલી કર તાણીયો, ઉભો રાખ્યો ત્યાંહે. ૪
કેડ થકી ખડગ કાઢીયું, માર્યો દરવાન ત્યાંહે,
ત્યાંથી અગાડી પરવર્યો, આવ્યો રાજ સભાએ. ૫

દરવાનને મારી કરી મંજી પરમાર રાજ સભામાં આવી બેઠો.
કે તરત મામાએ બોલાવી લીધો ને પોતાની પાસે બેસાડ્યો.

ચાંદો--અરે કુંવર સાહેબ, હમે તમારી બણી રાહ જોમ પણ
હમારે કચેરીનો વખત થયો હતો તેથી અમે કચેરીમાં આવ્યા.

મંજીપરમાર--અરે મામા ! હું જરા કામમાં રોકાયો હતો,
તેથી મારાથી મોડું અવાયું. એમ કહી મામા પાસેથી ઉઠીને દીવાન
પાસે જઈ બેઠો.

દીવાન--આપ કીસીકા કુંવર હો ?

મંજીપરમાર--માણેકદે પરમારકા.

અને જ્યાં દીવાને માણેકદે પરમારનું નામ સાંભળ્યું કે દીવા-
નની આંખમાંથી ઝરઝર નીર ઝરવાં માંડ્યું, હવે ત્યાં મોટા મોટા
રજપુતો તથા રાઠોડો તથા સોલંકી રજપુત ચાવડા બેઠેલા છે, કેસરી
જોદ્ધા વીંગેરે પણ બેઠેલા છે. એ પ્રમાણે રાજસભાનો દેખાવ ભારી
દખ્ખાથી દેખાતો હતો તે દરમ્યાનમાં ચતુરીઓ ખારોટ ખત્રીસ
પાનનું બીકું સોનાના ચાળમાં લેધ ફરતો ફરતો આવ્યો. પણ સભાની
અંદર કોઈથી પણ પાનના બીડા સામું જોવાતું નથી ને
સૌ નીચું જોધ રહ્યા છે. હવે બીકું ફરતું ફરતું પરમાર મંજી
તરફ આવ્યું એટલે તુરત જલંગ મારી બીકું લેઈ ખાધ ગયો ને
જ્યાં બીકું ખાધું કે તુરત ચતુરીઆ ખારોટ દીવાનને કહ્યું કે
દીવાનજી આજે ઘણે વરસે બીકું ઝડપાયું; દીવાન એ સાંભળી ઘણો
જ ખુશી થયો.

દીવાન—એ બીડા કીને લીયા હેં ?

ખારોટ—સાખ ! મંજીપરમારને લીયા હેં.

દીવાન—કુંવર સાખ ! તુમને બીડા ખાયા હેં લેકીન તે બી-
ડકી કયા બીનાં હે સો આપકુ માલમ હેં ?

મંજીપરમાર—જો બીના હોવે સો સુણાદેતા ઉસમે કુચબી
અંદેસા નહી રખતા.

દીવાન—જો બીના કહેનેકી હેં સો સુણા દેતાહું. આપકા
પીતા માણેકદે પરમાર ગુંડવણકે ઝગડેમેં મારે ગએ. ઉનકું અવ-
લસેં હમને બચન દીએલે હેં, બચનકા માયના કયા હેં, સો
સુણાતા હું.

કબી ગુંડવણ લોકકી સાથ લડાઇમેં માણેકદે પરમાર મરજવે
જદ કીસીકું ગાદી નહીં બેઠાના, એર ઉસકા નામકા ખત્રીસ પાનકા

ખીડા ચતુરીઆ આરોટકું ખનાકર દેના લેકીન ઉનકું કચેરીમે શીરાના, કાઠખી સખસ પાનકાં ખીડા લેવે ઓર ખાવે, જદ ઉસકુ ખોલ દેના કે તુંમ ગુંડવણુ દેશ છત કર ઓ દેશકી ખંડણી લેનેકા ઓ કરાર તાંખેકા પતેપર લીખવાકર લાવે જદ ઉનકું ઘઢયંપાકી ગાદી દેની. ઓર કીસીકું નહીં દેની. જો પાનકા ખીડા ખાનેવાલા હારકર આવેગા ઉસકુ ભાગેળકી ખીચમે ગરદન મારના ઓસા ખચનકા માએનાહે. આપકી અંદર ગુંડવણુ છતનેકી કરામત હોવે જદ તો શીકર નહીં, અગર નહીં છતનેકી હીમત હોવે જદ પાનકા ખીડલા ખાએલા હે સો શીરસે ખનાકર ભરી સભામે ગાદીકું તીન દેદે સત્તામ કર કર ખીડા ધર દેના ઓર ધરકું ચલે જના.

મંછપરમાર—ઉસ ખાતકી કુચ શીકર નહીં લેકીન મેરા મનકી હકીકત હે સો સુણલે; મેરી ઉમ્મર ચઉદા અરશેકી હે સો દો અરસ પીછે મેરા ધરિદા ઉવાં જાનેકા હે.

દીવાન—ઉસકી ચીંતા નહીં રખના.

મંછપરમાર—એક ખાતકા વચન તું મેરેકું દે.

દીવાન—કેસા ખચન ?

મંછપરમાર—દો અરસકી અંદર જોસા હુકમ તેરેપર ફરમાવું ઓસા દરેક કામ તાકીદસે કરના.

ખજનેમેસે ધન લેનેકા હુકમ ફરમાવું સોખી કુચ પીછા નહીં શીરાના. દો અરસકી અંદર દો દીન ખકાત રહેગા જદ ગુંડવણુ લોકકે મુલકમે જાઇજે ઓર ગુંડવણકી સાથ લગાઇ કરીજે ઓસા મેરા ખાપદાદેકા ખચન દેનાહું.

દીવાન—જદ દો ખચન હમકું.

એવું સાંભળી મંછપરમારે જરી સલામાં દીવાનને વચન આપ્યું
તેવું દીવાને મંછપરમારને પણ આપ્યું. આવી રીતે અરસપરસ
કેલકરાર કરી મંછપરમાર પોતાના રેવંત ઘોડાપર સ્વાર થઇ
પોતાના મોહોલ તરફ ચાલ્યા. રસ્તામાં આવતાં કુંવરનું મુખ ઉતરી
ગયું હતું. ખરા ઉનાળાના તડકામાં ગુલાબનું ફૂલ કરમાઇ જાય છે
એ પ્રમાણે કરમાઇ ગયું હતું. કેમકે દીવાને ગરદન મારવાની વાત
કહેલી. પણ કાચાર કે પોતાના આગે દીવાન પાસેથી એવું વચન
માગી લીધેલું હતું, પોતે વીચાર કરતો કરતો પોતાને મોહોલે
આવ્યો તે રેવંતને ઘોડાદારમાં બંધાવી મોહોલમાં પેઠો. એક દેવડી ઉપર
ચડી રહ્યા, તે બીજી ઉપર ચડવા જાય છે એટલે પોતાની બેઠેત
રતનાવળીએ ભાળને જોયો તો કુંવરનું મુખ ઉતરી ગયેલું ત્રીં તે
જોઇ કહે છે.

દોહરા.

- મુખ સુલક્ષણા ગંધવા, મંછ રાજ પરમાર,
મુખ નારા કરમાએલા, દીસે અપરંપાર. ૧
- ગએલા રાજસભાએમાં, કેવા કાવ્યા સમાચાર;
તે વીરા કહો મુજને, હું સાંભળું આ દાર. ૨
- મંછપરમાર--અત્રીસ પાનનું બીડલું, લીધું સલાની માંહે,
મેં તે આધું હેતથી, છતવા શુંડવણ રાજો. ૩
- રતનાવળી--નથી શુંડવણને છતવા, નથી જોઇતું ઘટવેપાએ;
પાછું આપો જઈ કરી, દીવાનના કરમાંહે. ૪
- શુંડવણ દેશ આતી દોહલો, નથી છતવાનું કામ,
ખીતા આપણો રાજઓ, મણે પામ્યો તે કામ. ૫

ધટ્યપાના રાજમાં, જોદ્ધા ધણા વિકાજ.

તે પણ મુવા જઈ કરી, કૃતાંત સરીખા કાજ.

માટે મારા બાંધવા, સાંભળની તું આંદે,

પાછા જાઓ સલા વિશે, લાગુ તમને પાએ.

મંછપરમાર—જે મહોડે પાન ચાવીયું, પાછું ન આપું એક;

તું સાંભળ મહારી બેઠનડી, એમાં નહીં સંદેહ.

હું રજપુત કેરો બેટડો, વચનજ પાળું એક;

માઈ ગુંડવણ રાયને, પીતા કરતાં વિશેષ.

એમ કહી પોતે ઉપરના મહોલમાં રાજ્યમાતા જેજેવંતીને જઈને મળ્યો એટલે રાણી કુંવરનું મોહોડું ઉતરી ગયેલું જોઈ પુછે છે અરે બેટા! તારું મુખ કેમ ઉતરી ગયેલું દીસે છે તે મને સાચે-સાચું કહે.

મંછપરમાર—માતૃશ્રી સહેજ. એટલામાં એની બેન રતના-વળાએ આવી સઘળી લકીકત રાજમાતાને સંભળાવી. તે જ્યાં બધી લકીકત સાંભળી કે, જેજેવંતી રાણીની આંખમાંથી આંસુ પડવા લાગ્યાં તે કકલાણ કરી મુક્યું; મા તથા બેહેને પોતીકાં લડીયાં તોડી નાખવા માંડ્યા, અને રૂદન કરવા માંડ્યું. કુંવરે બંને જણાને ધણા સમજાવ્યાં પણ બેમાંથી કોઈએ પણ છાનું રહ્યું નહીં. રૂદન કરતાં કરતાં ઘણો વખત ગયો પછી રાણી કુંવરને કહે છે.

જેજેવંતી—

લાવણી.

તું સાંભળ મંછ વાત, કે કુંવર મહારા;

લગુ છે! ઘણા નાદાન, નહીં દેઉં જવા.

નથી ફોજ તમારી પાસ, યુદ્ધ કેમ કરશો,

ગુંડવણના રાજની માંહે, કમેતે મરશો. તું સાંભળ૦ ૧
 અવળા ગુંડવણના રાજ, નહીં જતાએ;
 તારો પીતા હતો યજ્ઞવાન, મુવો વળા ત્યાંએ,
 માટે જાઓ કચેરી માંહે, ખીડું પાછું આણો:
 તમે છો ધણા સમજી, વિચારી ચાલો. તું સાંભળ૦ ૨

મંજી— તું સાંભળ રાજમાતાએ, વચન નહીં ઠેલું;
 મારા પીતા કેરૂં વેર, કદી નહીં મેહેલું;
 મારે નથી જોષ્ટી ફોજ, ફોજ મુજ પાસે;
 મારે કાળી માતા છે સાહે, શતરૂં મુજ નાસે. તું સાંભળ૦ ૩
 મારા પીતાને વરદાન, દેવી કાળીનું;
 તું સમજે છે મુજ માત, થયું થવાનું;
 પીતા માણેકદે પરમાર, સમરે દેવીને;
 ત્યારે આવે કાળી માત, લડાઈ જીતવાને. તું સાંભળ૦ ૪
 તે ન કીધું પીતા એ, મોતે તે મુઓ;
 તમે શું સમજો મુજ માત, વચન કેમ ખુવે;
 મારે નથી જવું હમણાએ, મુદત મેં લીધી,
 કુંવર મંજી કહે વાત, કબુલત મેં કીધી. તું સાંભળ૦ ૫

એ પ્રમાણે મંજી કુંવર પોતીકી માને કહી રંગમહોલમાં
 ગયો. રાણી ઉદાસીમાં વિચાર કરતી બેઠી છે એટલામાં એક ડાહી
 નામની દાસી રાણી પાસે આવીને કહે છે અરે બાઈ સાહેબ ! મારી
 ગરીબની એક વાત સાંભળો તો હું તમને કહું.

રાણી—જે તારા મનમાં ઇચ્છા હોય તે મને કહે.

દાસી—હે બાઈ સાહેબ, તમે જો કુંવરને પરણાવશે તો

પછી જવાની વાત ભુલી જશે કેમકે સ્ત્રીની રંગબાજીમાં લપટાઈ જશે. આ પ્રમાણે ત્યાં દાસીની વાત રાણીએ સાંભળી કે પોતે વિચાર કરવા લાગી પછી એ વિચાર રાણીએ પોતાના મનમાં હસાવી રાખ્યો. ત્યાર પછી ઘણા એક દીવસ વીત્યાબાદ રાણી જેજેવંતી મંછકુંવરને કહે છે, અરે બેટા, આપની સભાના હુશિયાર જોશીઓને તુરત તુરત બોલાવી મંગાવવા જોઈએ કેમકે હવે તું ઘણો મોટો નથા સમજી થયો છે, માટે મારે તારા લગ્ન કરવાનો વિચાર છે. તેથી તથા જોશીઓની સભા ભરી પ્રશ્ન પુછવું જોઈએ કે કયા દેશપર લગ્ન જાએ છે. પછી ત્યાં આપણા ગૌર દુર્લભભટ્ટને મોકલીએ.

મંછકુંવરમાર—અરે માતાજી ! દુર્લભે તો ગામનું પાદર પણ નથી જોયું ને એ રખડવા જવાનો છે ?

રાણી—પુછતો પુછતો ત્યાં જવું હશે ત્યાં જશે. પછી કુંવર પોતાની માનું વચન સાંભળી પોતાના સીપાઈ, ગુલામ તથા રેમુને કહે છે.

તુમ જલદી જાકર આપની સભા કે જોશી લોક હે ઉસકું તા-
કાદસે બોલા લાઓ.

સીપાઈ—(આજા સાહેબ) એમ કહી જોશી લોકોને તેડવા સારૂ ગયા અને જોશીવાડમાં જઈ તથા જોશીને એકલા કરીને કહે છે; તુમ સખ લોકકું બુલાતે હે.

જોશીઓ—કાને ત્યાં બોલાતે હે.

ગુ. રે.—મંછકુંવર બોલાતે હે,

જોશીઓ—પણ કાને બોલાવે છે. તેનાં નામ જઈને પુછી આવ એટલે ગુલામ જોશીને ત્યાં બેઠો ને રેમુ પાછો મંછકુંવરમાર પાસે નામ પુછવા ગયાં.

મંજુપરમાર—તુમ કાયકુ પીઠા આયા ?

રેમુ—સાહેબ ! આ લોકે બોલતે હે કે જો લોકકુ બોલાતે હે ઉસકા નામ પુછ કર આવ.

મંજુ—લાલભટ કાશીભટ, પરશોતમભટ ઝોર મોતીભટ, એ ચાર જો હે સો સંભા કે અંદર હુંશીયાર કેલાતે હે. ઉસકુ બુલાઓ.

રેમુ—અજા સામ, એમ કરી તે સીપાઇ આવતો થયો, અને કહેલા નામાવાળાને ત્યાં આવી તેમને લેઈને મંજુકુવરને મોહને આવ્યો એટલે મંજુકુવરે જોશી લોકોને સારી રીતે ગાદી નાંખી બેસાડવાનો હુકમ આપ્યો પછી ચારે જોશી બેઠા. રાણી જોજે-વંતી રતનાવળી દાસીઓ અને ચાકરો વીગેરે ત્યાં આવીને બેઠા, પછી મંજુકુવરે આવી જોશીઓની પુજા કરીને તેઓની સામે બેઠા.

જોશી—સાહેબ ! હમને શા વારતે બોલાવ્યા ? જે કામ હોય તે કરમાવો.

રાણી—હું કારણ કહું તે સાંભળો. મંજુકુવરનાં લગ્ન કરવાનો વિચાર છે. માટે ડાયા દેશ તરફ એનાં લગ્ન જાએ છે. તે જોઈ મને ખરાખર કહો.

જોશી—વાળું સાંઢે એમ કહી પોતાના ગણીતના કાગળો, લેખ પ્રશ્ન જોવા મંડી ગયા. જોશ જોતાં જોતાં સવારની સાંજ પડવા આવી, પણ કાંઈ લગ્ન વીશે માલમ પડ્યું નહિ.

મંજુ—મહારાજ ! કેમ કાંઈ લગ્ન જણાતાં નથી કે શું ?

જોશી—સાહેબ ખરાખર જોઈને કહીએ છીએ. એ કામ કાંઈ સહેલું નથી. ગદા મહેનતે કરીશું ત્યારે ખચ પડશે.

મંજુ—ઘણુ સારું પણ ખરોખર કહ્યા વિના અહીયાંથી જવાની રજા મળવાની નથી. એ વાત જ્ઞેશીએ સાંભળી કે તુરત પાછું જોવા માંડ્યું. ઘણીકવાર થઇ પણ કાંઈ માલમ પડ્યું નહીં એવામાં પરસોતમ ભટનો દીકરો પરભુભટ પોતીકા પિતા સાંજ પડી ગઇ તો પણ ઘેર નહીં આવ્યો તેથી મંજુકુવરને ત્યાં જ્ઞેશીઓની સલા મેડી હતી ત્યાં પોતીકા બાપને તેડવાને આવ્યો.

પરભુભટ—હે પિતાજી ! હજુ સુધી ઘેર કેમ નહીં આવ્યા ? તેનું કાંઈ કારણ સમજાતું નથી તે મને કહો.

પરસોતમ—ચરે ખેટા ! મંજુકુવર કહે છે કે એના લગ્ન કયા દેશમાં થવાના છે અને કયા રાજાની કન્યા એને મળવાની છે, તે નક્કી કરીને ઘેર જાઓ તેથી કોઇને ઘેર જવાનો હુકમ નથી, માટે અમે બધાં અહીંયાં બેઠેલા છીએ.

પરભુભટ—પિતા, લોને હું કહી આપું એમાં તે શું જોવાનું છે.

પરસોતમ—ત્યારે તો ઘણુ સારું. પરભુભટ ઘણો હંડાશીયાર હતો કેમકે કાશી જઈ ઘણીક વિદ્યા ભણી આવ્યો હતો. તથા દેવીનો ઉપાસીક હતો. તેણે ગણીત નક્કી કર્યું ને બ્રાહ્મણને નીચે પ્રમાણે કહ્યું.

ટાહરો.

બ્રાહ્મણ કુવર સાંભળો, હું કહું તમને વાત;
લગ્ન થાયે પુરબા દેશમાં, પુરબી રાજા વિખ્યાત. ૧

રાજા ત્યાંતો સત્યવાદીઓ, ચંદ્રજય તેનું નામ,
પુત્રી તેની પદમની, ઘણી રૂપની ધામ. ૨

માટે કુવર સાંભળો, હું કહું તમને વાત,
અમને હવે રજા દીજીએ, ગોર મોકલો પ્રજાત. ૩

જ્યાં પરજીભટે એવું કહ્યું કે તુરતા તુરત મંજુકુંવરે ગોર દુર્લભને બોલાવવા સીપાઇને મોકલ્યો. પણ દુર્લભભટ ઘેર હતો નહિ. એટલે સિપાઈ ધક્કો ખાઈ પાછો આવ્યો.

રાણી--અરે કુંવર, તમે એક કાગળ પુરબાદેશના રાજા ચંદ્ર-જય ઉપર લખી તૈયાર કરી રાખો કે આપણે સાંજ પોહોરના ગોરને આપી રવાના કરશું.

મંજુ--અરે મા. એ પુરબાદેશની ખંડણી આપણે ત્યાં આવે છે કે નહિ ?

રાણી--અરે બેટા ! તેની ખંડણી આવે છે, કેમકે ધ્વ-ચંપાને તામે છે.

મંજુ--આપણા કુળ કરતાં એનું કુળ ઉતરતું છે કે ચઢ-ડીઆતું છે.

રાણી --તેનું કુળ જરા ઉતરતું તો ખરું.

મંજુ--જાતના રજપુત તો ખરા.

રાણી--હા, એમ તો સૂર્યવંશી છે.

પછી મંજુ પરમારે પત્ર લખવા માંડ્યો, કાગળ લખી રહ્યા બાદ પોતાની માને તથા બહેન રત્નાવળીને વાંચી સંભળાવ્યો, તે નીચે પ્રમાણે.

સ્વસ્તીશ્રી પુરબાદેશ મધે રાજ્યાદિક રાજેશ્રી રાજરાજ ચંદ્ર જય કતેહસંગજી માહારાજ વગેરે રાજદરબાર.

ધ્વચંપાથી લી. મંજુપરમાર માણિકદેપરમારના હમેશ જુગત અંખાની સેવામાં પ્રણામ વાંચવા. વિશેષ વિનંતી સાથે આપ જેવા સુરને લખી જણાવું છું, તે ચિત્ત ઉપર ધરશે એવી શક્તિ ઉપરથી.

આશા રહે છે. અમેએ સાંભળ્યું કે આપને એક કુંવારીકા કુંવરી પદમની છે તેની સાથે મારા લગન માતૃશ્રી જ્યેષ્ઠી અને બેહેન રતનાવળીનો કરવાનો વિચાર છે. તે તમારા તરફના રાજમંડળનો અભિપ્રાય લઈ નક્કી થાયે તે ખુશીના પત્ર ગોર દુલ્લભ સાથે મોકલાવશે. એટલે રંગમંડપ રચાવવામાં આવે. આ વાત તમે તથા અમે જાણીએ. આપણા બે જણામાંથી ત્રીજે કાને જાણે નહીં. કેમકે અમારા તરફથી કોઈ પણ રાજ દરબારમાં માગુ થયેલું નથી, તેમ ઘણાં માગાં આવેલાં પાછા પણ વાળેલાં. કેમકે રાજમાતાએ ના પાડી હતી. તમે જાણો છો કે આપણા કુળમાં કેવો રિવાજ છે કે પ્રથમ કુંવરીનું માગું રાજકુંવર તરફ જાય છે. એ આપ સારી પેઠે જાણના હશે, પણ આતો પ્રથમ માગું અમે તમારા રાજમંડળ તરફ કરીએ છીએ. તેથી સઘળા રીતે વિચાર કરી રાજનીતિએ જવાબ લખજો. અમારા રાજ મોહોલમાંથી સઘળાએ પ્રણામ કલા છે. થોડે લખે ઘણું કરી વાંચજો. એજ વિગત. સંવત-માસ-દીન-વાર.

લી૦

શક્તિ સેવામાં હમેશના પ્રણામ કરનાર.

કુંવર મંજી પરમાર માણેકદે પરમાર.

ઉપર પ્રમાણે કાગળ મા તથા બેહેનને વાંચી સંભળાવ્યો, તે પછી પોતાના સીપાઈને ગોર દુલ્લભને તેડવા મોકલ્યો, સીપાઈ જઈ ગોરને તેડી લાવ્યો, માતૃશ્રી જ્યેષ્ઠીએ કાગળ, શ્રીદળ તથા સુવર્ણનો ટકા સોનાની થાળમાં મુકીને ગોરને આપ્યો, તે સઘળા સમાચાર કલા. ગોર તે સઘળું સાંભળી આજા લેઈ પોતાને ઘેર ગયા. ગોર આકરા મીઝાજના હતા. ગોર ઘેર ગયા એટલે ગોરાણીએ પુછ્યું કે શું લાવ્યાં ?

ગાર—મંજુ કુંવર ગાદીપર બેઠા તેથી મહને એક હીરાની કંડી આપી.

ગારાણી—લાવો, એમ કહી હાથ ધર્યો એટલે ગારાણીને પત્ર આપ્યો.

ગારાણી—મહારાજ આતો પત્ર છે.

ગાર—એ કાગળમાંજ કંડી છે તો જે માણસ કોટમાં કંડી ધાલવા તમચ્ચાર થાયે તે પુરખાદેશમાં શું નહીં જાયે ?

ગારાણી—મહારાજ, અમે બધરાં માણસ ક્યાં જાયે ?

ગાર—જો રાંડ કેવી લુચ્ચી છે, તે વખત તો બધરાં થઇને બેઠાં, રાંડ મેં તો શેહેરનો ઝાંપો પણ જોયો નથી, તે મારાથી કેમ જવાશે ? એમ કહી ઉદાશીમાં બેઠો.

ગારાણી—અરે મારા નાથ ! શા કારણ વાસ્તે જવાનું છે; તે મને કહો.

ગાર—રાંડ બધરાંની બુદ્ધિ પગની પાનીએ. અમથું માંડે માથું ફેડાવ્યા કરે છે. જરાવાર જંપવા દેતી નથી. વળી રાંડ પુછીને શું કરવાની છે ? તને કહીએ તોએ શું થયું. મારો શુકરવાર કાંઇ વળવાનો છે એમ કહી નીસાસા નાખવા મંડ્યો.

ગારાણી—અરે સ્વામીનાથ ! કહ્યા વિના કોઇ દિવસ પણ ત-માંડે કામ થાયે તેમ નથી, જો મને કહેશે તો તેનો કાંઇ પણ ઉપાય થશે નહીં તો થવાનો નથી.

ગાર—મંજુકુંવરનાં લગ્ન પુરખાદેશમાં રાજા ચંદ્રજયની કુંવરી સાથે રાજમાતાનો કરવાનો વિચાર છે તેથી પત્ર લઇ ત્યાં જવાનું છે. કહે હવે શો ઉપાય બતાવે છે ?

ગોરાણી—એમાં તે શું ખતાવું? પુછતાં પુછતાં તો લંકામાં જવાએ. એમાં તો શા પાછા ટાંટીઆ ભરો છો ?

ગોર—જો રાંડે મોહોટો ઉપાય ખતાવ્યો. પુરખાદેશ અહીંથી કેટલા ગાઉ વેગળું હશે.

ગોરાણી—પુરખાદેશ અહીંથી સો ગાઉ થાય છે એવું ગોરે સાંભળ્યું એટલે ગોરાણીપર દાંત્યાં કરીને ઉપર જઈ માથે ચાદર હોડી સુધ ગયા. રાત પડી એટલે ગોરાણીએ વાળુ કરવા ઉઠાડવા માંડ્યા. પણ ગોરે કાંઈ જવાખ દીધો નહીં પછી ગોરાણીએ હાથ ધોઈ ગોરને દંદોળી ઉઠાડ્યા ને વાળું કરાવ્યું. વાળુ કીધા પછી ગોર તુરત પાછા જઈ સુધ ગયા. પ્રભાતના પોહોરમાં ગોરે વિચાર કીધો કે ગયા વિના ચાલે તેવું નથી, ને મેંતો દીઠું પણ નથી, તેથી અશીલુ ખાઈ મરવું એવો નિશ્ચય કરી દંત ધાવન કીધા બાદ સ્નાન કીધું, અને દેવપુજન કરી ભોજન કરવાનો વિચાર કરે છે એટલામાં ગોરાણી કહે છે, મહારાજ ભોજનનો વખત થયો. ભોજન કર્યા બાદ ગોરે જવાની તક્યારી કીધી, એટલે ગોરાણીએ કહ્યું, મહારાજ વેહેલા પધારજો.

ગોર—જીવતા રહીશું તો આવીશું, એમ કહી રસ્તે પડ્યા. ગોરાણી ગોરના સ્વભાવથી જાણીતા તેથી કાંઈ બોલ્યાં નહીં. હવે ગોર નીકળ્યા તેવા બજારમાં ગયાં, ને અડધાભાર મોદીને ત્યાંથી અશીલુ લીધું અને ધાંચીને ત્યાંથી નવટાંકે તેલ લીધું; પછી ગામ બહાર નીકળ્યા, ને જ્યાં હમેશ શેહેરની બહાર માહાદેવની પુજન કરતો હતો ત્યાં તે દેહેરામાં આવ્યો અને સુતો.

રાત પડી એટલે તેલમાં અશીલુ નાંખી ધોળીને તુરત ગટકાવી ગયો. ત્યાર બાદ થોડોક વખત ગયો એટલે ટાંટીઆ તરફડવા લાગ્યા

તેમ મોહોડે ફીણના ફરફોટા પણ આવવા લાગ્યા, ને ઘણો ગભરામ ગયો, તે જોઇ પાર્વતી મહાદેવને કહે છે.

પાર્વતી—અરે મહારાજ, તમારા દેહરામાં અત્તલત્યા થાય છે માટે હુંતો જતી રહું છું.

માહાદેવ—એને હાથે મરે છે ત્યારે આપણે શું કરીએ ?

પાર્વતી—માહારાજ, તમારી જે પુજા કરે છે, તેને આજ ક્ષણ કે ?

માહાદેવ—જે મારી પુજા કરે છે, તેને તો હું સદાએ તૃપ્તમાનું છું.

પાર્વતી—મહારાજ ! તમારા મોંનો જ ઈનસાફ, આ આત્મણ તમારી પુજા ફરેજ કરે છે કે નહીં ! તે મને કહો.

માહાદેવ—પુજા તો નિત્ય કરે છે, પણ મને સંભારે નહી ત્યારે હું શું કરું ?

પાર્વતી—આથી તે તમને કેવી રીતે સંભારે ? તમારા સ્થાનમાં આવી મરવા સુતો છે તે તો જુઓ. હમણાંને હમણાં ઉઠો. નહી તો મરી જશે. તેવાંજ શંકર ઉઠ્યા, ને આત્મણને માથે હાથ ફેરવ્યો તેવુંજ ઝેર બળી ભસ્મ થઈ ગયું.

પછી માહાદેવજી આત્મણને પવન પાવડીપર બેસાડીને પુરખા દેશ તરફ ઉઠ્યા, ને પુરખા દેશમાં પેસતાંજ દેવીનું દેહરૂં તથા પનઘટ હતો ત્યાં મહારાજને મુકી શંકર અતરધ્યાન થઇ ગયા, પણ માહારાજ જાગ્યા નહીં. સવારનો પહોર થયો ત્યારે ત્યાંથી ઉઠ્યો, ને દંત ધાવન કરી પનઘટના સામુ માતાનું દેહરૂં હતું ત્યાં જઈ બેઠા ને વિચાર કરવા લાગ્યો.

અરે ભગવાન ! મેં ખરેખર ઝેર ખાધું હતું તોપણ મુઓ

નહીં ને મને અહીંયા કોણ મુકી ગયું ? કોણ જાણે આ કયું રાજ
હશે ને હવે હું શું કરીશ. એટલામાં શહેરમાંથી એક ખામ
પાણીનું બેડું લઈ પનઘટપર પાણી લેવા આવી તે જોઈ મહારાજે
ચિંતાર કર્યો, કે જોઈ વાઈ એ દેશનું નામતો પુછું ! એવો
ચિંતાર કરી તે સ્ત્રીને પુછે છે:—

હાહરો.

સાંભળ મારી બેનડી, પુછું તુજને આજ,
આ કોણ દેશ કોણ રાજવી, તે કહો મુજને વાત. ૧

અંધવ મારાં સાંભળો, શહેર આ પુરખાદેશ,
રાજવી રાજ ચંદ્રજય, અવર નહિ લવલેશ. ૨

જેવું દુલભે સાંભળ્યું, ઉઠ્યો તેણીવાર,
ત્યાંથી અગાડી પરવર્યો, આવ્યો રાજદાર. ૩

ત્યાંથી પોતે દરબારમાં ગયો પણ રાજકચેરી થએલી નહોતી
તેથી પોતે તે કચેરીમાં જઈ બેઠો એટલામાં નખીદાર ત્યાં આવ્યો.

નખીદાર—મહારાજ, તમારું નામ શું, અને કયાંથી આવો છો ?

ગોર—મારું નામ દુલ્લભ, ને હું ધન્યપાના રાજ માણેકદે
પરમારના કુંવર ખાલામંજીનો મોકલેલો આવ્યો છું. માટે રાજ
ખલાદુરને મહારા વિષેની લકીકત કહેવી જોઈએ.

નખીદાર—હમણાં જઈને કહું છું. એમ કહી બ્રાહ્મણને બેસાડી
પોતે રંગમોહોલમાં જઈને રાજને કહ્યું. સાહેબ ધન્યપાના રાજ
માણેકદે પરમારના કુંવર ખાલામંજીએ દુલ્લભ નામના બ્રાહ્મણની સાથે
પત્ર, શ્રીકૃષ્ણ અને સોનાનો ટકો સુવર્ણ થાળીમાં મોકલેલો છે તે
હું આપને જાહેર કરવા આવ્યો છું.

ચંદ્રજય—અહીંયાં તેને બોલાવી લાવ.

નખીદાર—ઘણું સારું. એમ કહી બ્રાહ્મણને તેડવા ગયો ને તેડી લાવ્યો. બ્રાહ્મણે આશીર્વાદ દેધ કાગળ આપ્યો તેવોજ રાગએ કાગળ વાંચ્યો એટલે પ્રથમ તો બ્રાહ્મણને માટે સીધાં પાણીનેા હુકમ કરી ઉતારો અપાવ્યો. પછી ચંદ્રજય રાગ પોતાની રાણી સુલક્ષણાને મોહોલે ગયો તે કાગળ વાંચી અતાવ્યો તે સાંભળી સુલક્ષણા કહે છે આતો નવાઇની વાત !

ચંદ્રજય—તારી શી મરજ છે ?

સુલક્ષણા—મહારાજ આપણા કુળ કરતાં એનું કુળ ચડી-આતુ છે ને અહીંઆં આપણે ત્યાં કેમ માયું કર્યું હશે ? એ વાત મને અભવજ્ય જોવી લાગે છે.

રાગ—તેમાં તારે શું. આપણે લક્ષ કરવાનો વિચાર હોય તો હા લખીએ ને ના કરવાનો વિચાર હોય તો ના લખીએ.

સુલક્ષણા—ના તો ના લખાય. એટલી વાતચીત કરી રાગએ વજરને બોલાવવાને હુકમ કર્યો તેવોજ સીપાઈ વજરને જઇને તેડી લાવ્યો. વજર આવ્યો કે રાગએ માન દધ પોતાની પાસે બેસાડ્યો.

વજર—સાહેબ શા વાસ્તે બોલાવ્યો ?

સુલક્ષણા—આપણી કુંવરી પદમણીનાં માગાં આવ્યાં છે.

વજર—કયા રાગના ત્યાંનું ?

રાગ—જ્યાં આપણી ખંદણી જનએ છે ત્યાં

વજર—સાહેબ, મારે જો કશું માતો તો સુકયો. નહીં કારણકે મંજ પરમાર ઘણા હોશીયાર, જળવાન તથા યુરવંતા કુંવર છે. હાલમાં એમની પ્રખ્યાતીની વાત સાંભળવામાં આવી છે તેવી કોઇપણ રાગના કુંવરની સાંભળવામાં આવી નથી. તેમ કુળમાં પણ આપણા કરતા ઘણા ચડતા છે ને જ્યારે તમારા તરફ પ્રથમ માયું કર્યું ત્યારે તો જરૂર કરવું.

સુલક્ષણા--જુઓ વજર આ કાગળ ખુદ કુંવરેજ લખેલો છે, કાગળમાં જરા મોટાઈ વાપરી નથી.

ચંદ્રજય--એના કાગળ વાંચ્યો તે વારનો હું તો ગાંડો થઈ ગયો.

દીવાન--સાહેબ મહારા સાંભળવામાં એવું છે કે કાળકાળ એના ઉપર પ્રસન્ન છે.

ચંદ્રજય--એના બાપ ઉપર પણ કાળકાળ પ્રસન્ન હતાં. પણ વળી કુંવરપર તો ઘણાંજ પ્રસન્ન છે.

સુલક્ષણા--મહારાજ. ત્યારે આપણે મંજુપરમાર સાથે લગ્ન કરવાં છે, તમે હાલને હાલ કાગળમાં લખી બ્રાહ્મણને વળાવો.

ચંદ્રજય--પણ તે કાગળમાં લગ્નની મુદત કેટલા દીવસના લખવી છે.

સુલક્ષણા--એક માસ ને સાતમે દીવસે કુંવર આવે એ પ્રમાણે લખી જણાવજો કેમકે મુરત ત્યારે છે.

વજર--સાહેબ! કુંવરીને આ કામમાં પુછવું જોઈએ, કેમકે એ પર નહિ ગમે ત્યારે શું કરવું માટે એને પુછવું જોઈએ.

સુલક્ષણા--અરે એ તો પરણવાને ટંમટમી રહી છે.

ચંદ્રજય--તું જઈને પુછતો ખરી.

સુલક્ષણા--એ તો હું આજે પુછી જોઈશ એમ કહી ત્રણે જણુ ઉડ્યા. રાજ કચેરીનો વખત થયો હતો તેથી ભોજન કર્યો પછી મુખવાસ કરી ચંદ્રજય રાજ કચેરીમાં ગયા તો બધી સલાખરાઈ બેઠી હતી એટલે રાજ રાજકચેરીનું કામ કરવા લાગ્યાં.

સુલક્ષણા રાણી પોતાની કુંવરીના મહોલમાં ગઈ. કુંવરીએ પોતાની માને દીડી એટલે માન આપી પોતાની પાસે બેસાડી.

રાણી--કેમ બેટા, આજ કાંઈ તારી તખીયત દુસ્ત નથી.

કુંવરી--તેં કેમ જાણ્યું.

રાણી--એવું તારા ચહેરાપરથી માલમ પડે છે.

કુંવરી--તારા જેવી રાજમાતા છે એટલે તખીયતનું શું પુછવાનું?

રાણી--અરે પ્યારી પુત્રી ! તારું બોલવું મને આજે કપટ ભરેલું લાગે છે.

કુંવરી--અરે માતૃશ્રી ! આજ માંડે શરીર સુસ્ત થઈ ગયું તેથી હું એમ બોલું છું પણ તમે ગુસ્સો લાવતાં નહોં.

રાણી--અરે માહારી લાડકી ! તું કાંઈ પણ તારા દીક્રમાં ઉચાટ કરતી નહોં, હું તને એક વાત પુછવા આવી છઉં તે તને ન ગમે ત્યારે ?

કુંવરી--જે પુછવા આવ્યા હો તે પુછો. હું ખુશીની સાથે વાત કરીશ.

રાણી--પણ તું માતાની પુજા કરી આવી કે નહીં ?

કુંવરી--હું તો ક્યારની કરી આવી છઉં.

રાણી--અરે બેટા તું જે દેરીની પુજા કરે છે તેણે તારે સાર વર શોધીને મોકલ્યો છે.

કુંવરી--કયું રાજ અને કયા રાજાનો કુંવર ?

રાણી--ઘટયંપાતા રાજા માણેકદેવરમારનો કુંવર બાલામંછ.

કુંવરી--અરે માતા ! એ વર મારા નસીબમાં ક્યાંથી હોય ? તું તો માહારી મજાક કરવા આવી છે.

રાણી--ઘટયંપાથી દુસ્ત્રલ નામનો ગેર રાણી જેજેવંતીનો કાગળ લઈ અહીંયાં આવ્યો છે જેને તારા બાપે ચંદનબાગમાં ઉતારેલો છે.

કુંવરી—માતૃશ્રી ! કાગળ તો મંગાવો. હું વાંચી જોઉં, તેવી જ રાણીએ દાસીને બોલાવી કહ્યું કે જન અલી દાસી ! મારા સુવાના પલંગ ઉપર ઉસીકા નીચે કાગળ મુકેલો છે તે લઈ આવ. તેવી જ દાસી કાગળ લેવા ગઈ.

કુંવરી—માતૃશ્રી ! પાછલી રાત્ર આજે મને કાળીએ સ્વપ્ન આપ્યું હતું તેમાં એમ જણાવ્યું હતું કે મંછ કુંવર તને વરશે, ત્યાર પછી તને તથા તેને હું સાક્ષાત્ દર્શન આપીશ. એ પ્રમાણે કેમ આવી મને કહી ગયું તે સાચુ હશે કે જુઠું ?

રાણી—બહેન ! તારો સતીનો અવતાર છે, એટલે તને સાચુંજ પડવાનું કેમકે તારા ઉપર જગતઅંખા પ્રસન્ન છે.

કુંવરી—જેમ એનું ધાર્યું હોશે તેમ થશે. એવામાં દાસી કાગળ લઈ આવી પહોંચી. કુંવરીએ કાગળ લઈ વાંચ્યો. પછી પોતાની માને કહેવા લાગી, અરે માતા, હું તને એક વાત કહું તે સાંભળ. મારૂં જે તમે સારૂં ઇચ્છતા હો તો હવે મને ઝટ પરણાવી દો. કેમકે મારા માથાપર વિધન છે, જીવેને કેટલા માગા આવીને પાછા ગયાં, તેથી હું તમને કહું છું.

રાણી—એટા શીકર કરતી નહી, હું તારા બાપને કહીશ, ને તુરંત કાગળ લખાવી મહારાજને રવાને કરાવીશ.

કુંવરી—બહુ સારૂં પણ મારે એક પત્ર મંછપરમારને આપવો છે. જ્યારે પીતાજીનો પત્ર લેઈ ગોર તદયાર થાય ત્યારે મહારી પાસે મોકલજ્ને એટલે હું દાસીના હાથે કાગળ અપાવીશ.

રાણી—ઘણું સારૂં હવે હું જાઉં છું, હું તારા મન વિષે કાંઈ પણ ચિંતા કરીશ નહીં.

કુંવરી--પણ તમે તે બ્રાહ્મણને ગરૂર મોકલજો.

રાણી--કીક, એમ કહી પોતે ગઇ.

હવે કુંવરી પોતે એકલી બેઠી વિચાર કરે છે વાદ ! શો આ-
નંદનો દિવસ છે ! મંછપરમાર કાળકાળનો પુત્ર છે એમાં તો કાંઇ
સંદેહ નહી. નહી તો મારા પર અંખા પ્રસન્ન થાય નહીં, માછએ
મને તરત ખજર આપી કે તારે મંછ કુંવરને પરણવું, નહીં તો
તું સુખી થવાની નથી. વળા એવી ખજર પણ આવી કે મંછપર-
માર ચક્રવર્તી રાજ થવાના છે, ત્યારે તો ગુડવણુ ઝીતવાના ને
પાધાધળનું રાજ પણ છતવાના. આદા ! ચંડ અને પંક રોકો
જેવા પાધાધળના રાજ જેઓ હજારો જોડાનો નાશ કરે એવા ખ-
જવાન તેને પણ છતવાના, અને ચક્રવર્તી રાજ થવાના. જેમ કાળી-
કાછ એનાપર ઘણાજ પ્રસન્ન છે તેમ વિદ્યા પણ ઘણી ભણેલા
છે એટલે પુછવું શું પડે. અરે જેને વિદ્યા આવડે છે તેને આ
લોકમાં ધણુ માન મળે છે ને જ્યારે પરલોકમાં જાય છે ત્યારે તેની
કીર્તી ઘણીજ વધી પડે છે. ઈશ્વરની માયા ઘણીજ ન્યારી છે, એની
ગતી પામવા કાંઇ સામર્થ્યવાન થયો નથી તેમ થવાનો પણ નથી.
જેને સુખના દીવસ આપે છે, ત્યારે વાર લગાડતો નથી. ખરેખર
મારાપર ઈશ્વર પ્રસન્ન છે કે આજે મેં સુંદર વાત સાંભળી. હે
જગતઅંખે, હવે મારા મનોરથ સંપુરણ કરજો. વચોવચ કાંઇ પણ
વિધન આવે તેને તું દુર કરજો. જ્યારે અમે રાજની રાણી થઇશું ત્યારે
માતૃશ્રી સાક્ષાત્ દરશન આપવાનાં, હાનનો એમાં શો શક ! એમ
હમણાં ઘણું દરખાવું નહીં. ઉઠ રામ હવે હું કાગળ લખું એમ
કહી કાગળ લખવા માડ્યો, કાગળ લખી ખીરીને મુક્યો.

હવે સાંજની કચેરી ખરખાસ્ત થઇ એટલે રાત્ર જનનાનખાના-
માં રાણીના મહેલમાં આવ્યા. રાણીએ મુખવાસ આપ્યું. તે લેખ
આધું ને પુછે છે ! કેમ તું શું કરી આવી ?

રાણી—મહારાજ હું કહેતી'તી તે પ્રમાણે તત્પર થઇ રહી
છે. કહે છે કે મારા બાપ જે કરશે તે ખરાખરજ કરશે એટલે
હું તો કાંઈ બોલીજ નહીં. હવે તમારે વીલંબ કરવો નહીં કેમકે ઘણા
માર્ગાં પાછા ગયાં.

રાજા—ત્યારે બ્રાહ્મણને બે ચાર દીવસ પછી વીદાય કરીએ ?

રાણી—દાજતો આપણી રાજનીતિનો એજ ધારો છે. હવે
ચાર દિવસ રાખી બ્રાહ્મણને ઘણાજ સરસ શોભીતા શણગાર તથા
વસ્ત્ર આપ્યાં ને પછી ક.ગળ આપ્યો. બ્રાહ્મણ પદમણી પાસે કાગળ
લેવા નહીં ગયેલો તેથી પદમણીએ દાશીને કાગળ આપવા મોકલી
બંને કાગળ લેઈ તથા આપેલો સરપાવ લેઇ ગોર મહારાજ રાજાને
આશીશ દેઈ રસ્તે પડ્યો ને બાહાર દરખાતો દરખાતો ચાલ્યો.

જ્યાં શહેરના દરવાજા પાસે આવ્યો કે મનમાં ઉદાશી થવા
માંડી ને વિચાર કરે છે કે ખાવા પીવાની તો ખુબ મળ પડી પણ
રસ્તો દીઠા વીના ક્યાં જઈશું એ પ્રમાણે મન વિષે શોક કરવા
લાગ્યો, ને અત્યંત વિચારમાં પડ્યો. વિચાર કરતાં કરતાં યાદ આવ્યું
કે જે મને અહીંયાં મુકી ગયું તે શું મને પાછું નહીં મુકી આવશે ?
એવો મનસુબો કરી મહાદેવના દહેરામાં પેદા ને શીવની સ્તુતી
કરવા લાગ્યો કે હે ભોળાનાથ ! તમે મને અહીંયાં લાવ્યા, ત્યારે મને
પાછો જ્યાંથી લાવ્યો ત્યાં મુકી આવો. નહીં તો આ લાવેલો
સરપાવ હું તમને ચડાવી મારો જીવ કહાડીશ, એમ કહી રાત પડી
એટલે સુતો કહેવત છે કે આંગળી આપે ત્યારે પોહોંચી પકડવા

જાન્ય. હવે મધ્ય રાત્રે શંકર પ્રગટ થયા ને મહારાજને અંત્રીક્ષથી ઉપાડી જ્યાંથી લાવ્યા હતા ત્યાં પાછા જઈ મુકી આવ્યા. સહવારનો પહોર થયો એટલે ગોર ઉઠીને જીવે છે તો પોતાનું શહેર દીઠું તેવાજ શહેરમાં પોખારા ગણ્યા ને પોતાને ઘેર આવી બેઠા.

ગોરાણી—અરે મહારાજ ! આવી પોહોંચ્યા ?

ગોર—સારે નહી આવીએ ?

ગોરાણી—હું પાંશડું પુછું છું ત્યારે આડું શું કરવા મોલો છો ?

ગોર—એમાં તને આડું શું લાગ્યું ?

ગોરાણી—અરે મહારાજ ત્યાંથી શું મળ્યું તે તો મને કહો.

ગોર—તારા ડોશાનું કયાળ મળ્યું. રાંડ અમથી જીવ લેવા કરે છે, ઘડી વાર જંપવા તો દે, એમ કહી સુતા ! પ્રથમ ગોરે અશીળ ખાધેલું તે વિષેનું ગોરાણીને સ્વપ્નનું થયું હતું તેથી ગોરને કહે છે.

ગોરાણી—હે ! સ્વામીનાથ ! રસ્તે ચાલ્યા તો છો નહી ?

ગોર—રાંડ તું શું જાણે ?

ગોરાણી—મહાદેવના કહેરામાં અશીળ ખાધને સુખ ગયાતા તે પણ હું જાણું છું.

ગોર—અરે તેં કયાથી જાણ્યું તે મને સાચે સાચું નહીં કહે તો તને મારા સમ છે.

ગોરાણી—હે સ્વામીનાથ ! જે સ્ત્રી પતીવ્રતાનો ધર્મ પાલે છે, જે સ્ત્રી કોઈ પણ પર પુરુષની સામું જોતી નથી તથા પોતાનો ધર્મ ખરી રીતે બજાવે છે, ને સ્વામીની ચાકરી બરોબર કરે છે

તેનું જે સત રહે છે, તે સતના જોરથી અગમ નિગમની અંધર પડે છે. મહારાજ સતીની વાત સાંભળી ઘણા ખુશ થયા તથા ખ્યાર કરવા લાગ્યા.

ગોર--હે સ્ત્રી ! ત્યારે મેં તો તને બહુ ગાળો દીધી.

ગોરાણી--તમે જે મને ગાળો દીધી તે મને ઘણીજ વહાલી લાગી પણ ખીજા પુરુષની ગાળ સારી લાગે નહિ, ને કદાચ ગાળ દેતો શ્રાપ દેઈ બાળા ભસ્મ કરી નાખું, એટલું સત રહે છે. ગોર પોતાના મન વિષે ઘણો હરખાયો, ને ત્યાંથી મળેલો સરપાવ ગોરાણીના મુખ આગળ મુક્યો. ગોરાણી જોઈ ઘણી ખુશ થઈ. પછી ગોરાણીએ રસોઈ ખનાવી ગોરને જમાડ્યા, એટલે ગોર નીરાંતે બેઠા, કેમકે મંછકુંવરે ખાવીશ દીવસનો વાચકો કરી આપ્યો હતો. હવે મહારાજ તો સાત દિવસની અંદર કામ ફતેહ કરી ઘેર આવી મજા મારવા લાગ્યા. એમ કરતાં ખાવીશ દિવસ વીત્યા એટલે મહારાજ પેલા બે કાગળ લેછ મંછકું-માર પાસે ચાલ્યા, ત્યાં આવી બંને કાગળ આપ્યા તેમાંથી મંછકું-પરમારે પ્રથમ રાગનો કાગળ લેછ વાંચવા માંડ્યો.

શ્રી ૧.

સ્વસ્તી શ્રી ઘટ ચંપા મધે; રાગરાજ ચીરંજીવી કુંવર મંછકું-પરમાર માણેદે પરમાર વગેરે આપની સર્વે રંગમંડપમાં. પુરવા-દેશથી લીંઠ આપ લાએક સુકૃતી કરનાર, હમેશનું હેત વધારનાર રાગ રાજ અંદ્રજ્ય ફતેહસંગળની શક્તિની સેવામાં પ્રણામ વાંચવા વિશેષ વિનંતી સાથે લખવાનું જે આપે જે કુંવરીના વિવાહ વિશે લખ્યું તે હમારે કબુલ છે, તો તમે તમારા તરફનો રંગમંડપ રચાવશો. અમારા તરફની કશી વાતની દીક્ક સમજવી નહી. અમેએ

પણ અહીંયાં મેણુમનુજાશા વચરને હુકમ કરી દીધો છે, તેથી તે ચુકશે નહિં. અમારા રાજમહેલેમાંથી સવળાએ આપની માતૃશ્રી રાણી જેજેવંતીને તથા કુંવરી બેન રતનાવળાને વણું વણું કરીને પ્રણામ કહ્યા છે. તે વણા હેતની સાથ માંની લેજો; અમોએ આજથી એક મહીનો તે સાતમે દીવસે લગ્ન ડેરવેલાં છે, માટે આપની સ્વારી તથા રાજમંડળ લેઈ ડેરવેલી મુદતના દરમ્યાનમાં વહેલાસર પધારજો. થોડું લખ્યું વણું કરી વાંચજો.

સંવત

માસ

દીન

વાર.

આપની સેવામાં હમેશનો હાજર રહેનાર,

રાજારાજ ચંદ્રજય કૃતેહસંગ માહારાજ.

મંજુ--(પત્ર વાંચી રહ્યા બાદ) મહારાજ સાચે સાચું બોલ્યું જુદું બોલ્યું નહી. આ કાગળ તમે લાવ્યા તેમાં ત્રીથી આજથી સોલમા દીવસની લખેલી છે, તે તમે મને આજ કાગળ આપો છો. તેનું શું કારણ ?

ગોર--સાહેબ, સત્યવાદી થઈ આવું બોલો છો ?

મંજુ--કેમ ગોર હું સત્ય બોલું છું ?

ગોર--સાહેબ ! કાગળની ત્રીથીનું તમારે શું કામ ? હું તમારી મુદતસર પત્ર લાવ્યો કેની ?

મંજુપરમાર ગોરનું વચન સાંભળી વણા ખુશી થયા, ને સંકોપાધડી અને માતીની કંડી વગેરેનો સરપાવ આપ્યો. તે લેઈ ગોર પોતાને ઘેર ગયા, હવે મંજુકુંવર પોતાના એકાંત મહેલમાં જઈ પદમણીનો પત્ર નિરતિ વાંચે છે.

શ્રી ૧૧

સ્વસ્તીથી થઈ ચંપા મધ્યે રાજા રાજતા કુંવર સાહેબ મંજુ

પરમાર માણેકદે પરમાર વિગેરે પુરખાદેશથી લીં આપની તાબેદાર દાસી પદમણીના માતા અંખીકાણી શેવામાં પ્રણામ વાંચજો. વિશેષ વિનંતી સાથે લખવાનું એ છે જે આપનો શુભ પત્ર આવ્યો તેથી અમે ઘણા ખુશી થયા છીએ. બીજું આપ જેવા લાયકને જાણુવા લખું છું જે, આપનો ખુશી લેરો. પત્ર આવ્યો નહોતો. ત્યાર પહેલાં જુગત અંખીકાએ આપ જેવા સુગ સાથે સ્વપ્નામાં વરવાનો હુકમ આપ્યો હતો તેથી હું તો તમને સ્વપ્નામાં વરી ચુકી છઉં. કેમકે આપ જેવા સ્વામીને માથે કાળીકાણી મહેર છે વળી કાળીકાણ તથા અંખીકાણ એ બેમાં કાંઈ અંતર નથી. ફક્ત નામ જુદાં છે બાકી જુગત અમા તો એકજ છે. વળી આપ જેવા સ્વામી મારે માથે થવાના એટલે મારે કરી વાતની રીકર રહેવાની નથી મારા પિતાજીના કાગળની માંહે લગનની મુદત લખેલી છે, તેથી તે વખતસર જલદી પધારશો એવી હું આશા રાખું છું.

માટે હું પરમ પ્રિય પ્રાણનાથ જેમ જલદી થાય તેમ કરવું. લાલમાં તો વિચારમાં ને વિચારમાં દિવસ ગુનઈ છું તે જાણજો. સધળાને મારા પ્રણામ કહેશો. એજ.

લીં આપની સેવામાં લાગર થવા ઉમેદ રાખનાર.

દાસી પદ્મની.

કાગળ વાંચી રહ્યા પછી પોતે વિચાર કરી તરત પોતાના સીપાઈને બોલાવ્યો ને દીવાનને બોલાવી લાવવાનો હુકમ કર્યો. તેવોજ સીપાઈ દીવાન પાસે જઈ સલામ કરી ઉભો રહ્યો.

સીપાઈ—દીવાનજી સોહેબ ! કુંવર સાહેબ આપકુ બોલાવે છે.

દીવાન—કયા કામ છે ?

સીપાઈ—સાહેબ હમકુ કયા ખજાર ?

દીવાન—તુમ જાકર કુંવર સાજકુ બોલો કે અબી આતે હે, દીવાનનો જવાબ લેઇ સીપાઇ ત્યાંથી ખાલામંજી પાસે ગયો.

સીપાઈ—સાહેબ અબી દીવાન આતે હે.

કુંવર—અચ્છા.

એમ કહી પોતે મહેલમાં બેઠા ને દીવાનની રાહ જુએ છે. થોડો એક વખત ગયા પછી દીવાન આવી પહોંચ્યો એટલે મંજીપરમારે આદરમાન આપી પોતાની પાસે ખુરશી આપી બેસાડ્યો. એ વખતે રાણી જેજેવંતી પણ ત્યાં આવ્યા.

દીવાન—આવો માતુશ્રી કેમ ખુશીમાં તો ખરા ?

રાણી—ખુશી તો જ્યારે તમે કરો ત્યારેસ્તો પણ તમારી અમને મદદ જોઇએ છીએ તે કરશો કે નહિ ?

દીવાન—જે હુકમ હોવેસો ફરમાના, ઉસસે કુચબી અદેશા રાખના નહી.

મંજીપરમાર—સુણીએ દીવાન અમેરી શાદી કરને કે કારણ પુરખાદેશકા રાગ ચંદ્રજય ફતેસીંગપર કાગજ લેખ થા સો ઉને ઓ ખાત કબુલ કીયા હે અબ ઉવાં શાદી કરને કે ખાસ્તે જાનેકા હે ઉસ્કે ખાસ્તે હમકુ લશ્કર ચઇએગા ઓર અપની માહોલ આગુ ખડી તરીફદાર માંડવા ખનાના ચાઇએ. ઓ માંડવા એસા ખનાના કે આદમી દેખકર ગુલતાન હો જાવે. ખજાનેમેં ધનસે માલ ખી ચઇએગા એ સબ કલ તુમેરેકુ કરનેકા હે કયા ખાસ્તે કે તુમ હમારા ખાવાકા દીવાન હો.

દીવાન—સુણીએ કુંવર સાબ ઓ ખાતકી કુચ રીકર મત રાખના; હમ કલસે માંડવેકા કામ જારી કામ કરીંગે.

ધનકે ખાસ્તે ખી કુચ અદેશા મત રાખીઓ, કયું કે સબ

અંજના આપકાહી છે; હમતો આપકા તાબેદાર હું, માણેકદે પર-
માર બહાદુરકા અચનકે લીએ છતના ટેક રખેલા છે. લેકીન ગામકા
ધણી આપહી હો. કુચબી કામ હોએગા સો ઉનકી ચીકી લીઅકર
સીપાઇકી સાથ ભેજવાના એર મેરા કામ હોવે જમ મેરેકુબી બો-
લાના હમ કલકે કલ માંડવેકા બંદોખસ્ત કરેગા.

મંછપરમાર—અચ્છા જદ હીક છે લેકીન સખ આતકા શીકર
તુમકું છે.

દીવાન—અચ્છા, અજ હમકું રજા છે ?

જેજેવંતી—દીવાન આ કામ ભુલતા નહીં.

દીવાન—સુણીએ રાજમાતા મેને જો અપકા નીમક આ-
એલા છે સો હલાલ કરંગા ? તુમારે દીલકી અંદર કુચબી ચીંતા
મત ધરના.

મંછપરમાર—અજ અજ તુમકું રજા છે.

દીવાન—અચ્છા જમ બંદગી.

મંછપરમાર—બંદગી.

એ પ્રમાણે મંછપરમારે બંદોખસ્ત કરીધો. મંછપરમાર પણ
ધનમાલમાં કાંઇ એછા ન હતા. સઘળી વાતે પુરા હતા પણ કુંવ-
રના મનમાં એમ હતું કે જોકે મને આપેલી વચન દીવાન પાળે છે
કે નહીં !!

દીવાન ઘણો સમજુ તથા નેકી હતો. કાંઇ બેઇમાન નહોતો.
કે વચન પાળ્યા આકી રહે, દીવાન જેવો પોતાને ઘેર ગયો તેવોજ
પોતાના બે કારભારીઓ જેઓ કે આલમંછના મામા આદો તથા
પ્રિલાને બોલાવી કહ્યું કે તુમેરા ભાણેજકા સાદી કરનેકા છે, ઉમકે
ખાતર એક અજ રંગમંડપ મોહોલ આગુ રચના ચઇએ.

ચાંદો તથા દીલો—હમકું તો કુચખી ખીના નહીં સુ-
ભાષ હે.

દીવાન—પુરખા દેશકા રાજા ચંદ્રજયકી કુંવરી પદ્મનીકી
સાથ કરનેકા હે.

ચાંદો તથા દીલો—અચ્છા સાહેબ હમ કલસે માંડવેકા કામ
ખરી કરદેગા, લેકીન ધનકે ખાસ્તે કીસ તરેહસેં કરનેકા હે ?

દીવાન—ખખતેમેસે છતનાં ચપ્પએ ધતના રૂપીઆ નિકાલના
ઓર સખ રૂપીએ માંડવે કે ઉપર લગાના, ઉનકા સખ હીસાખ
લીખકર હમકું દેના.

ચાંદો દીલો—અચ્છા સાહેબ એમ કહી દીવાનની રખ
લેછ બંને લાઈ ઘેર ગયા. ઘેર આવ્યા પછી બંને લાઈ વિચાર
કરે છે.

દીલો—અરે લાઈ ચાંદા, કુંવર આપણને તો કાંઈ કલાવાજ
નથી. જ્યાં ત્યાં દીવાનને સમજવી વાળે છે.

ચાંદો—દશે આપણે શું, જોમ બને તેમ ખરે પણ કુંવર મહા
ચતુર છે.

દીલો—પણ હું ખરે કે કદી એને પરણવાજ ન દેઉ, પુરખા
દેશના રાજાને ત્યાં એવી કાંસ માંડ કે તે એની સાથે પોતાની કુંવ-
રીને પરણાવે નહીં.

ચાંદો—તારે શું ચાલવાનું હતું તે તું મને કહેને એમાં
તારા હાથમાં શું આવવાનું છે ને એવું કયાંથી તને શો ફાયદો છે ?

દીલો—જો તારે મારા તરફ રહેવું હોય તો હું કહું તેમ
ચાલવું, નહીં તો તારે ને મારે ખતવાનું નથી.

ચાંદો--તારા કલામાં જ્યારે હું રહું ત્યારે મંજુપરમાર કોપા-
યમાન કેમ નહીં થાએ કેમ ?

દીલો--મંજુપરમારનો ઘાટ ઘડી દેઈશું એટલે આપણા ઉપર
કોણ કોપાયમાન થશે.

ચાંદો--તારાથી કુંવરનો ઘાટ ઘડાય નહીં ને આપણો ઘાટ
હિલો એ ઘડી નાખશે ત્યારે શું કરીશું ?

દીલો--તું બધું ઉધું સમજે છે, આપણે કાંઈ વેર કરી
ઘાટ ઘડવો નથી, સલાહ રાખીને મારી નાખીશું એટલે પછી કાંઈ
શીકર છે.

ચાંદો--ત્યારે કંઈ તાલ ખાય ખરે.

દીલો--તું જોતો ખરે કેમ થાય છે. પણ પેટો ચાકર કેમ
બોલાવે છે.

ચાંદો--(ચાકરને જોઈને) આળ્યો રામચંદ્ર, કેમ બોલાવે છે ?

રામચંદ્ર--ભાઈ વાળુનો સમય થયો છે. પછી બંને ભાઈ
વાળુ કરવા ગયા. વાળુ કરી રહ્યા પછી બંને ભાઈ વિચાર કરી
નિદ્રાવશ થયા. બીજે દીવસે પ્રભાતના પહોરમાં કિડી પરવારી કરી
કચેરીમાં ગયા ને ત્યાં જઈ માંડવો બંધાવવા સાફ જોટલો સામાન
જોઈએ તેટલો મંગાવવાનો હુકમ કર્યો. તમામ સામાન મંગાવી
રચના કરવા માંડી. હવે થોડાક દીવસ પછી અનંગ રંગ માંડવો
તૃપ્તિયાર થયો તેની શોભા નીચે પ્રમાણે--

ધણા સારા હંથા કીનખાખનો ચંદરવો બાંધી દીધેલો હતો,
તેમ તેની અગાડી પછાડી પડદા પણ કીનખાખના બાંધી દીધેલા
હતા. ચારે બાજુઓ હાંડીઓથી ભરપૂર હતી તે પણ તરેહ તરેહ
વારની હતી. લીલી, લાલ, સફેદ વિગેરે તેમાં લાલ તથા લીલી

ઘણીજ શોભાયમાન દેખાતી હતી. અને તેના ફરતાં આદીમુન તથા ઝુમરો પણ ઘણાંજ શોભાયમાન દેખાતાં હતાં. મ્હોટા મ્હોટા રાજા બહાદુરોનાં ઘણાંજ ખુમસુરત તથા શુરવંતી છત્રીઓ ને તકતા પણ ચારે બાજુએ ઝુકી રહેલા હતા, તે પણ ભાત ભાતના તથા રંગ રંગના હતા. ને તે ઘણા સારા ખીતી નિકળતા હતા તેની આસપાસ ખીજ અનેક પ્રકારની છત્રી ગોઠરી દીધી હતી. કીનખાખ ઉપર મોતીની, હીરાની, તથા લાલમણી વગેરે ઘણીજ સારી ઝુલ સુર્યના કીરણ માફક ચળકતી હતી. હમેશ લોકોને જોવાને બેસવા વાસ્તે પાટો પણ લાગી દીધી હતી તેથી લોકો ઘણા જોવાને આવતા હતા ને આવો સુંદર દેખાવ જોઈ ઘણા લર્ષ પામતા હતા. સામ સામી બે બાજુ તરફ દોલીઓને બેસવાનો વારતે ખુબ સરસ જગ્યા બાંધી દીધી હતી. જ્યારે સઘળો માંડવો તઢપાર થયો ત્યારે ચાંદો તથા ડીલો એ બંને ભાઈઓ રચના જોઈ મનમાં બળી જતા હતા કેમકે તેના મનમાં કુર દષ્ટી હતી, તેનો વિચાર અગાડી આવશે.

મંજુપરમાર, રાણી જેજેવંતી તથા રતનાવળી આ દેખાવ જોઈ પોતાના મન વિષે ઘણા હરખાતાં હતાં. મંજુ તો રાજા છે પણ જે નર પાસે ધન તે દીલ ચાહે તેમ કરી શકે છે.

રાગ છરપો.

જેહની પાસે ધનમાત્ર, તેને ઘેર નોખન વાજે,
જેની પાસે ધનમાત્ર, ધામધુમ ત્યાં જાજે.
જેની પાસે ધનમાત્ર, વેપાર ચત્રાવે બમણા;
જેની પાસે ધનમાત્ર, સવાયા લે કે તમણા,
જો નવ હોય ધનમાત્ર, નવ અને કાંઈ તેના થકી.
નરોત્તમ મુખથી કહે, એમાંનું કાંઈએ નથી.

જેની પાસે ધનમાલ, કામ અનેક તે કીજે,

જેની પાસે ધનમાલ, લોકમાં જસ ધણો લીજે.

જેની પાસે ધનમાલ, હોય ખાંપણ કે ખોડે;

જેની પાસે ધનમાલ તો, માન માગે સહિ લોકમાં,

હું કહું છું ઉર પ્રેસથી, વગર ધનનો શોકમાં. ૨

જેની પાસે ધનમાલ, કરે કામ તે ખુમાણું;

જેની પાસે ધનમાલ, કરે નકી તે તમણું,

જેની પાસે ધનમાલ, તે તો પરણે શુભ નારી;

જેની પાસે ધનમાલ, હવેલી બાંધે સારી.

કર્મમાં ન હોય ધન તો, કોટી ઉપાયે નવ મળે.

નરોત્તમ મુખથી કહે, લખ્યા લેખ સો નવ ટળે. ૩

ઉપર પ્રમાણે જેનો ખગનો તર હોય છે, તે સઘળાં વાતાં કરી શકે છે; પણ જેની પાસે ધન નથી હોતું તે બીચારાથી કશું બનતું નથી. મંછપરમાર આનંદમાં બેસેલા છે એટલામાં દીવાન ત્યાં આવ્યો.

દીવાન--કયું સાખ કામ તરેસે છે, આપકી મરછ મુજબ હુવા.

મંછપરમાર--તુમેરે કામમેં કયા ખામી ?

દીવાન--અજા સાખ જદતો હીક.

મંછપરમાર--સુણીએ દીવાન, અપના લરકર એર ફાજ સાખ લોકકું તઘિયારે રખકર ભેજના. હમ કલ જાનેકા છે.

દીવાન--અજા હમ કલકે કલ તઘિયાર કરેગા.

જેજેવંતી--અરે દીવાન તમે કુંવર સાથે નહીં જાઓ.

દીવાન--ઘર કોણ રહેગા. ૪

રાણી--એતો વાત ખરી.

દીવાન—થોડીકવાર બેસી રમ લઈ ચાલતો થયો. સાંજનો વખત થયો એટલે મંજુપરમાર ફરવા નીકળી ગયા. બાંગ બગીચામાં ફરી ફરી પોતાના મહેલે આવ્યા, અને વાળુ કરી વિચારમાં ને વિચારમાં વાત નિરગમન કરી. હવે બીજે દીવસે તમામ લશ્કર ફેજ જોડા વગેરે સહી લોકોને એકઠા કરી પુરબાદેશ તરફ મોકલવાની તૈયારી કરવા માંડી, સઘળું લશ્કર તૈયાર થયું એટલે ચાંદો તથા ડીલો સભામાં આવી મંજુપરમારને કહે છે તે નીચે મુજબ.

દોહરા--

- દંદેરા જ્યાં ફેરવો, ચડયા ઘોડેસ્વાર;
અનેક જોડા ચડયા વળી, દીસે અપરમપાર, ૧
- નીશાન લીધાં શોભીતાં, દીસે ઝાકઝમાળ,
ઉંટ હાથી ને પાલખી, તે તો લીધા તત્કાળ. ૨
- તોપો લીધી અતિ ઘણી, તેટલા ગોળમદાર;
બંધુકો બહુ શોભતી, જાણે જુદા ચડે તે દાર. ૩
- લશ્કર પાયદળ અતી ઘણું, ગાયો લીધી સંગાત;
લીધો ખગ્ગનો અતિ ઘણો, ગણુતાં ન લાગે થાક. ૪
- ચાંદો ડીલો બે મામા, આવ્યા મંજુની પાસ;
આવો કરીને બોલીઆ, સૌ સાંભળે ચોપાસ. ૫
- સાંભળો કુંવર રાજવી, હું કહું તમને વાત;
જલદી પધારો પ્રેમથી, ચાલો અમારી સાથ. ૬
- હવે સઘળી રીતે તૈયારી કરી ચાંદો તથા ડીલો બંને મામા આવ્યા.
ચાંદો તથા ડીલો—હે કુંવર સાહેબ, સઘળી તૈયારી થઈ રહી છે.

મંજુપરમાર—તમે ચાલતા થાઓ. હું આવું છું. તેવાજ મામાએ સઘળું લશ્કર લેઇ શેહેર બહાર નિસર્યા હવે મંજુપરમારે સઘળા દેવતાઓની પુજા કરી, તથા તેઓને બળીદાન આપી સંતોષ્યા. તેમાં કાળભેરવે પુરવના ઋણાનુંબંધને લીધે પ્રસન્ન થઇ સતીના કુંવરને દરશન આપ્યાં, મંજુપરમાર પએ લાગ્યો.

કાળભેરવ—અરે કુંવર, તારી મરજીમાં આવે તે માગી લે કેમકે હું તારાપર પ્રસન્ન છું.

મંજુકુંવર—હે કાળભેરવ, તમે મને શું આપો છો ?

કાળભેરવ—તારૂં દિલ ચાહે તે માગી લે.

મંજુ—જ્યારે તમને સંભારૂં ત્યારે મને દરશન આપ્યાં ને મારૂં કામ કરવું.

કાળભેરવ—લે આ વચન. જ્યાં તું મને સંભારીશ ત્યાં આવી મારે હાજર થવું એમ કહી અંતરધ્યાન થઇ ગયા, મંજુપરમારે સઘળા દેવતાની પુજા કરી પણ પોતાની જોતરજદેવી કાળકાજની પુજા કરવી ભુલી ગયો; વિનાશકાળે વિપરીત બુદ્ધિ એ કેહેવત કાંઇ ખોટી નથી. હવે એટલું નક્કી પાધરૂં કે મંજુપરમાર કાળભેરવનું વચન લઇ ખેઠેલો હતો, તેથી માતાકાળા થોડાં કોપાયમાન થયાં હતાં. એ વિશેનો વિસ્તાર અમાડી આવશે.

હવે મંજુકુંવરે શણગાર પેહેર્યો તેમાં માથે નવરંગી મહોડીઆ ખાંધી દીધા છે તેમાં ઝીણી ઝીણી કસબી છાંટ પણ ખીલી નીકળતી હતી તેનાપર છોગાં મુકેલાં તે પણ ધણાજ સરસ દેખાતા હતાં, કોટમાં હીરા તથા મોતીની અમુલ્ય કંડીઓ ધાલી હતી, આંગળીઓમાં અનેક પ્રકારની હીરાની વોટીઓ ચળકતી હતી. હાથમાં રતને જડેલાં કંઠાં પણ પહેરેલાં હતાં, પગમાં સુવર્ણનો તોડો

પણ પેહેરી દીધો હતો; સાવ મુનાનો કમરપટો પણ બાંધી દીધો હતો. તે હીરા રત્ન, લાલ, પરવાળાં વગેરેથી જડેલો હતો. તેની પાછળ ફરતાં મોતીઓ ટાંગી દીધેલાં હતાં, તેની વચ્ચે હીરા જડીત સોનાના મુઠ્ઠી કટાર પણ ઘોંચી દીધી હતી, કેડમાં જમણાં પણ ખોશી દીધો હતો આવી રીતનો સઘળો શલુગાર પેહેરી માતા જેજે-વંતી પાસે ગયો ને પોતાની માને પગે લાગ્યો. એટલે માતાએ આશીષ દીધી,

દોહરો

કુંવર મારા રાજવી, જાઓને પુરબાદેશ;

રાણી પદમની લાવજો, વેહેલા કરજો પ્રવેશ.

આશી દઉ છું અતી ઘણી, સાંભળ મારા તન;

વિધન છેદશે તાહેરાં, થશે કાળી પરસન.

માતાએ આશીષ દીધી એટલે પોતે રેવંતપર અસ્વાર થઇ ચાલવા માંડ્યું. આ વખતે કુંવરનો દેખાવ એવો હતો કે કેટલીક સ્ત્રીઓ તેને જોઈને વ્યાકૂળ થઇ ગઈ અને મરદો તો થાય તેમાં નવાઈજ શાની. હવે કુંવરી જેવો દરવાજો ગયો તેવીજ માતાજી કાળકાજ મહાકાળ રૂપ ધારણ કરી હાથમા શંખ ચક્ર, ગદા ધરી દરવાજા આગળ આવી.

કાળીકા—હે કુંવર પરણવા જાય છે તે તો ફીક પણ મહારા દરવાજાનું દાણું લાગે છે તે આપીને જ્યાં જવું હોય ત્યાં જાઓ. કુંવર વિચારમાં પડ્યો કે દાણું દરવાજાનું કોણ લે છે. હું આ શેહે-રનો રાજા છું ને મારી પાસે દાણું શાને માગે છે ?

કાળી—તું પરણવા જાય છે તેનું.

કુંવર—પરણવાનું દાણું હોતું નથી.

કાળી—પરણવાનું દાપું હોતું નથી. પણ જન તારી માને પુછતો ખરો કે દરવાજા આગળ થઇ દરેક રાજા અથવા રાજાનો કુંવર પરણવા જાય છે ત્યારે દાપું આપે છે કે નહીં ?

કુંવર—જે તમારું દાપું હોય તે માગી લો, હું આપવા તૈયાર છું.

કાળી—હું દાપું એમ લેવાની નથી, તારા આપ દાદાનું વચન આપે તથા તારી કુળદેવીના સમ ખાએતો માગું.

કુંવર—(મોટા વિચારમાં પડ્યો પણ હિંમત રાખીને) કે લ્યો આ મારા આપદાદાનું વચન આપું છું. જે માગે તે મહારે આપવું.

કાળી—હવે તારી કુળદેવી કાળીના સમ ખાયતો માગું.

(કુંવરે મનમાં વિચાર કીધો કે જો ધન, ફોજ, જોદ્દા વગેરે માગે તો પણ દરકત નથી એમ વિચાર કીધો પછી)

તું કેવી દુષ્ટ છે કે મને માતાના સમ ખવડાવે છે. મેં તમને વચન આપ્યું હવે કાંઈ દરકત છે ?

પછી પોતે કાળભેરવને સંભાર્યો તેવોજ કાળભેરવ આવ્યો.

કાળભેરવ—અરે કુંવર બધું કીધું તે તો ફીક પણ આને વચન આપતા નહીં. જો વચન આપશો તો પસ્તાવું પડશે.

મંછુ—વચન તો હું આપી ચુક્યો છું પછી ગમે તેમ થાય તો પણ હું મારું વચન ઉઠાપનાર નહિં એ પ્રમાણે હિંમત રાખી દેવી કાળીના મંછુકુંવરે સમ ખાધા.

કાળી—જ્યારે તું અહીંઆથી પરણીને જાય ત્યારે તારું મસ્તક મને આપતો જજે પછી રથ દરવાજામાં હાંકજે એમ કહી અંતરધ્યાન થઇ ગયાં, મંછુપરમારે એવું વચન સાંભળ્યું કે તુરત મુરછા ખાઇ પૃથ્વી ઉપર પડ્યો થોડીવારે શુદ્ધિમાં આવ્યા પછી

રેવંત ઘોડાપર બેશી ચાલતો થયો. કાળભેરવ પણ અગાડી જતાં મંજીપરમારને મળ્યા.

મંજી--અરે કાળભેરવ મારી પાસે વચન લીધું તે કાણ હતું ?

કાળભેરવ--એની મને શરત નથી.

મંજી--ત્યારે તમે કહ્યું કે વચન આપનાં નહિ તે જો વચન આપશો તો પસ્તાવું પડશે તે કેમ ?

કાળભેરવ--જુઓ ત્યારે પસ્તાયા કેની ?

મંજી--તે તો ખરું પણ તમે શી રીતે જાણ્યું ?

કાળભેરવ--એની ખબર અગાડી હતું તમને કહીશ.

મંજી--ઘણું સારું; પછી કાળભેરવ અંતરધ્યાન થઈ ગયા.

મંજીપરમારે પણ અગાડી ચાલવા માંડ્યું ને જ્યાં પાંચ ગાઉ ઉપર લશ્કર પડ્યું હતું ત્યાં આવી પહોંચ્યો ને પોતાના લશ્કરને અગાડી જવાનો હુકમ કર્યો.

હવે મંજીપરમારે પંથ દાખવા માંડ્યો એવી રીતે કે રાતના ચાલવું ને દિવસે મુકામ કરવો, એ પ્રમાણે ચાલતાં પચાસ ગાઉ ભોંય જમ પહોંચ્યા એટલે ચાલો તથા ટીકો મંજીને કહે છે.

દાહરો.

કુંવર છો કોડામણા, હું કહું તમને વાત;

તે તમે શ્રવણે સાંભળો, ચિત ધરી આ કામ. ૧

જંગલ અગાડી અરણ્ય છે, નહીં નીર નહીં ઘાસ;

હુકમ કરો જો રાજવી, કરવા જમએ તપાસ. ૨

બહોબસત કરી આવશું, જલદી કરશું કામ.

નહીંતો દુખ પડશે ઘણું, પાછા આવશું આ કામ. ૩

મંજુ--અરે મામા જાઓ ત્યારે તમારા બીના અંદોઅસ્ત કરે તેમ કોઈ નથી.

ચાંદો તથા દીલો--હે કુંવર સાહેબ અમે તો આપના ખપની વાત કહીએ છીએ.

મંજુ--ધણું સારૂ જાઓ ત્યારે જ્યાં મંજુ પરમારની રાજ્ય થઈ કે ઘોડા પોતે પુરખાદેશ તરફ હાંક્યા. મામાના મનમાં તો જુદા જ પ્રકારનો વિચાર હતો. તેથી તેઓએ જંગલનું ખાલાનું કાલાડી બંને જણાએ ઘોડા મારી મુક્યા. અગાડી જતાં મદા મોટું જંગલ આવ્યું ત્યાં આગળ બંને ભાઈએ તમામ ઘાસ પાણી વીગેરેનો અંદોઅસ્ત કરી તુરત ઘોડા પુરખાદેશ તરફ ઝોકાવ્યા તેવાજ દોઢ દીવસમાં પુરખાદેશમાં આવ્યા ને રાજ્ય ચંદ્રજયને મળ્યા ને તેને ઉંઘા પાટા બંધાવવા માંડ્યાં, રાજ્ય ચંદ્રજય તથા ચાંદો દીલો એ ત્રણ જણા ખાનગી દીવાનખાનામાં જઈ બેઠા એટલે ચાંદો બોલ્યો હે રાજા! તમે રાજપુત છો કે કોણ છો ?

ચંદ્રજય--(એકદમ વિચાર કરી) અરે અમે તો રાજપુત છીએ

દીલો--ત્યારે તમારી રત્ન જેવી પુત્રીને કેમ કુવામાં નાંખવા તઈયાર થયા છો ?

ચંદ્રજય--કેમ વાર ?

દીલો--તમે મંજુ પરમાર જાણી પુત્રીની પરણાવવા નીકળ્યા. હશે પણ એ તો મુસલમાનનો કુંવર છે. આપ હીંદુ અને તે મુસલમાન તમારે ને એને બહુ પ્રીત થઈ છે તેથી તેને પરણાવતા હશે પણ રાજપુત રાજાની કુંવરી મુસલમાન વરે તેમાં તેની આઅરને બટો લાગે છે.

ચંદ્રજય--(આશ્ચર્ય પામી) અરે તમે કોણ છો ? ક્યાંથી આવો છો અને શું બોલો છો ?

ચાંદો તથા દીલો--અમે તો બદચંપાના દીવાન મહમદશાહના હાથ નીચેના કારભારી છીએ.

ચંદ્રજય--ત્યારે બાલામંજુ કોણ છે ?

દીલો--મંજુકુંવર તો નથી પણ એતો દીવાનનો દીકરો છે. તમારી જોડે દગલબાજ કરી પુત્રી પરણવા તમ્યાર થયો છે.

ચંદ્રજય--એ દીવાનનો પુત્ર છે ?

ચાંદો તથા દીલો--અરે મંજુ હોય ત્યારે તો બાણું સાઈ કેમકે રાજાનો કુંવર ને વળી અમારો ભાણેજ થાય છે, પણ મંજુ નથી. વળી દિવાને અમને કહ્યું કે તમે કોઈ આગળ વાત કહેતા ના ને એ કહેશે તો અમારું કામ બગડશે, પણ ગમે તેવા અમે રજપુતના દીકરા માટે કહ્યા વિના ચાલે નહીં. દુનીઆમાં મોં શું દેખાડવાનું રહે ?

રાજા ચંદ્રજય--માલારાજ, તમે અમારા ઉપર મ્હોટી મહે-રબાની કરી. તમારા માત પીતાને રંગ છે.

ચાંદો તથા દીલો--પણ સાહેબ, અમે તમને એટલુંજ કહીએ છીએ કે અમારું નામ હેતા નહી.

ચંદ્રજય--અરે એને શું બોલ્યા ? કદી મારો જ્ઞાન જાય તો પણ હું તમારું નામ હેતાર નથી.

દીલો--અમને લક્ષ્મી ક્યારે પડે કે અમને વચન આપો ત્યારે.

ચંદ્રજય--લ્યો, આ મારું વચન છે કે તમારું નામ હેવું નહી. વચન લીધું કે તુરત રજા લઈ અગીઆરા ગણવા માંડ્યા. ચંદ્રજયને ત્યાં આવી ફાંસ મારી રસ્તે આવતાં વિચાર કરે છે.

ચાંદો--ભાઈ દીલા, તો તો ફીક પ્રપંચ કર્યો.

દીલો--હવે કદી મંજીને પરણાવનાર નથી.

ચાંદો--પણ મારી નજરમાં એ વાત આવતી નથી.

દીલો--તું જોયા કરતી કેમ થાય છે.

ચાંદો--ફીક છે ત્યારે

આ પ્રમાણે બંને ભાઈ પોતીકા મનમાં વિચાર કરતા કરતા મંજી પરમાર પાસે ચાલ્યા.

ચંદ્રજય રાગને ઘણો ચુસ્તો ચડ્યો તેથી પોતે રોપાવેલો મંડપ પણ ઉમેડી નંખાવ્યો, તથા જે અમુલ્ય વસ્ત્ર મંગાવી રાખ્યા હતાં તે પણ મોકલી દીધાં, ને લગ્નની નિશાની કાંઈ પણ રહેવા દીધી નહીં. એ પ્રમાણે કર્યું. રાજ વાજ ને વાંદરાં એ કહેવત કાંઈ ખોટી નથી, કેમકે ફરી જતાં વાર લાગે નહીં.

ચાંદો તથા દીલો મંજીપરમાર પાસે ચાલ્યા, ને કુંવરને મળ્યા.

મંજી--કેમ મામા ! બંદોબસ્ત કર્યો.

ચાંદો તથા દીલો--બધી વાતનો બંદોબસ્ત કર્યો.

મંજી--અરે મામા, જે તમે ના હોત તો આવું કામ કેણું કરતે ?

દીલો--અરે કુંવર સાહેબ, અમને કેવી મુશીબત પડી છે તે તો અમારું મન જાણે છે.

મંજી--પણ મામા, તમારા વિના કેણું કરે, તે મને ખતાવો.

દીલો--હા, તે તો અંદરનો. પણ હવે આપણું લક્ષ્મી ચલાવવું જોઈએ, તેવોજ મુકામ તેજ દિવસની રાતના ઉઠાવ્યો, ને અગાડી પ્રવેશ કર્યો; ને થોડેક દિવસે પુરખાદેશની લગલગ આવી પહોંચ્યા. જ્યાં પુરખાદેશ પાંચ ગાઉ આવું રહ્યું કે દિવસ ઉગ્યો,

એટલે ત્યાં મુકામ કર્યો; ને બધા જમવા ખાવામાં પડ્યા. જમી ખાઈને તે દીવસ ગમતમાં ગુળર્યો. ને રાત પડી કે તુરત મુકામ ઉઠાવી ચાલતા થયા. ચાલતાં ચાલતાં મધરાત વિતી ગઈ એટલે પુરબાદેશમાં રાજા ચંદ્રજયની પુત્રી પદ્મનીને ઉપરા ઉપરી સપનાં આવવા માંડ્યાં; જાણે કે મંછપરમાર ચાલ્યા આવે છે, અને તેના રૂપની ઘણી બલી-હારી છે. પોતાનો પિતા તથા માતાનો વિચાર ફરી મએલો હતો. તેથી પોતે સમણામાં કહે છે.

રાગ ઓખાહરણનો.

તું સાંભળતી મારી માડી, તુંને હું કહું છું શીર નામી,
 એ તો ન હોય દીવાનનો પુત્ર, રાણી જેજેવંતીનો સુત્ર. ૧
 તને ભરમે કોણે બુઝાવી, એવી બુદ્ધિ કોણે બતાવી;
 આ'યું સ્વપ્નું મુજ માતાએ, નથી એમાં કાંઈ અન્યાયે, ૨
 આવ્યા મંછ રાજકુમાર, મુજને વરસે તે નિરધાર.
 એમાં સંશય નહીં લગાર, હું તો સતવંતી છું કુમાર. ૩
 તમે સાંભળજે પીતા મારા, નહીં તો જાશે રાજ તમારા;
 એ છે જોતન બાળેવેશે, પુરબાદેશનું રાજ તો લેશે. ૪
 તમને કોણે અવળા સમજાવ્યા, જાઓ સામા મોત આવ્યા;
 એ તો શક્તિનો છેરે કુમાર, એને ઓળખ્યો વારંવાર. ૫
 એવું કહીને બાળા રહી, એટલે રજની તે વીતી ગઈ.
 થયો પ્રાતઃકાળ પ્રભાત, એટલે મંછ આવ્યા સાક્ષાત. ૬
 દેશ ઘેર્યો પોતે વિખ્યાત, ચારે ખુટમાં મંછ પ્રખ્યાત,
 દેશ ઘેરી મુકામજ ધીધો, દાસ કહે છે મંછ નવ લીધો. ૭

હવે પુરખાદેશની અગાડી પજાડી ઘેરો ઘાત્રી મુકામ કીધો, એટલે પુરખાદેશના રાજાને ખબર થઈ, ત્યારે તેણે એવો વિચાર કીધો કે લડાઈ થાય તોએ શીકર નહીં. પણ હું મુસલમાનને કન્યા આપવાનો નથી. એવો પોતે વીચાર કરી નિરાંતે બેઠો મંજુ કુંવર પણ વિચાર કરે છે. કે લગ્નની કાંઈ ધામધુમ દેખાતી નથી એનું શું કારણ હશે ? માટે હું રાજાને બોલાવી મંગાવું, એવો વિચાર કરી પોતાના મામાને બોલાવ્યા એટલે મામા આવ્યા.

મામા—સાહેબ, શો હુકમ ફરમાવો છો ?

મંજુ—અરે મામા ! લગ્નની ધામધુમ તો દેખાતી નથી.

મામા—અરે કુંવર, હમે શું જાણીએ ?

મંજુ—ત્યારે તો થોડું ઘણું લસ્કર લેઈ તથા પાલખી મેનો લેઈ રાજાને તેડવા જાઓ ને અહીંઆ તેડી લાવો.

મામા—જલુ સાર એમ કહી કુંવરના કહ્યા પ્રમાણે થોડું ઘણું લસ્કર લેઈ રાજાને તેડવા ગયા ને ત્યાં જઈ રાજાને મળ્યા.

ચાંદો તથા ટીલો—મહારાજા આપને કુંવર સાહેબ બોલાવે છે.

રાજા—ચાલો અમે આવીએ છીએ પણ તમારી સાથે કાંઈ મોકલ્યું છે.

ચાંદો તથા ટીલો—સાહેબ આપને સાર પાલખી તથા લસ્કર મોકલ્યું છે.

રાજા—ઘણું સાર પછી પોતે રાજકચેરીમાંથી ઉડી પોશાક પહેર્યો ને પોતાના મેણમંગળશા વજરને લેઈ પાલખીમાં બેઠો અને પુછે છે અરે વજર કેમ કરવું છે ?

વજર—સાહેબ મુસલમાનને કાંઈ કન્યા અપાય નહીં ?

રાજા—હું મુસલમાનને કન્યા આપવાનો નથી.

વજીર--તમને પુછશે કે લમની કાંઈ ધામધુમ કેમ દેખાતી નથી ત્યારે તમારે કહેવું કે મારે હમણાં લમ કરવા નથી મેં મારો વિચાર ફરવ્યો છે કેમકે આપણે જે માંમ જવું નહી તેનો રસ્તો પણ પુછવો નહી એ કહેવત કાંઈ ખોટી નથી માટે આપણે કાંઈ કરતવ નથી તેથી ના કહેવાને કાંઈ હરકત નથી.

રાજા--તે ખર પણ કદાચ એમ કહેશે કે તમારે કરતવ નહોતું ત્યારે શું કામ અમને બોલાવવાને કાગળ લખ્યો ? ત્યારે આપણે શું કહીશું ?

વજીર--શીકર નહી તેનો જવાબ આપીશ.

એવી ગોઠવણ કરી ચંદ્રજય તથા મેણમંગળશા વજીર જ્યાં મંજીપરમારના ડેરા તથા નાંખેલા છે ત્યાં આવી પહોંચ્યા એટલે મંજીપરમારે આદરમાન આપી બેસાડ્યા પછી બુદીબુદી વાતો કરવા લાગ્યા તેમાં માણેકદે પરમારની વાત પણ ચાલી એટલે કુંવરે પુછ્યું તમારા રાજમાં ખુશીના ડંકા કેમ વાગતા નથી ?

દીવાન--એમણે એમનો વિચાર ફરવ્યો છે.

મંજી--શા વાસ્તે ?

ચંદ્રજય--તેનું કારણ તમારે પૂછવાની જરૂર નથી.

મંજીપરમાર--તમારો પત્ર અમારા પર આવ્યો તેમાં પુછવાની જરૂર છે, નહી તો નહી હતી.

ચંદ્રજય--કાગળ લખ્યો તેમાં શું થયું પણ પાછળથી હમારો વીચાર બદલાયો છે માટે હાલમાં કરવું નથી.

મંજી--જ્યારે તમારા મનમાં નહી કરવાનું હતું ત્યારે હમારા પર કાગળ લખવો નહોતો.

ચંદ્રજય--તે ખરી વાત પણ અમને એક જાતનો વહેમ ભરાયો છે તે દુર થયા પછી કરીશું.

મંજુપરમાર--તમને જે વાતનો વહેમ ભરાયો હોય તે કહો હું ટાળવા સમર્થ છું.

ચંદ્રજય--તે વહેમ તમને કહેવાનો નથી.

મંજુપરમાર--નહી કહેવાનું કારણ શું ?

ચંદ્રજય--મારું મન તમને કહેવાને અટકાવે છે.

મંજુપરમાર--જ્યારે તમે તમારા મન ઉપર આધાર રાખો છો ત્યારે હું પણ મારા મન ઉપર આધાર રાખીશ કેમકે તમે કાગળ લખ્યો માટે કાં તો તમારા મનનો જે વેમ હોય તે કહો નહીં તો હમારી સાથે યુદ્ધ કરવાની તક્યારી કરો કદી તમે યુદ્ધ નહીં કરશો તો એકદમ તમારું શહેર વ્યવસ્થાપાને તાબે કરી દેશિ એમાં કાંઈ પણ અંદેશો ધારવો નહીં પણ એ કામમાંથી એક કામ કર્યા વિના હું પાછો જવાનો નથી આટલું મારાથી તમારી સાથે બોલાય નહીં પણ તમારા આ વિચારને લીધે. વળી જે વડીએ તમારું શહેર જન્મ પીધું કે તમારી કન્યા લેતાં મને વાર લાગવાની નથી. માટે તમારા મનની સાથે ખુબ વીચાર કરીને જવાબ દેજો હવે હમારી છુતીઆતી ઉપર છીએ પણ તમારી છુતીઆતી કેવી છે તે આ ઉપરથી જણાઈ આવી જાયો હવે તમને રજા છે પણ યાદ રાખી તમે કાલે મને જવાબ આપજો.

હવે રાજ ચંદ્રજય તથા મેળમંગળશા વજીર અને જણા ઉઠીને પોતાના શહેરમાં ગયા.

મંજુકુંવર પણ પોતાનાં મનમાં વીચાર કરવા લાગ્યો કે અરે ભગવતી આ શું ! રાજને કાંઈએ ભંભેર્યો છે કે શું તે કાંઈ

સમજતું નથી; વળી એ કહે છે કે મને તમારા વિશે વહેમ છે, તે શો વહેમ હશે ! અરે પણ કાંઈ શીકર નહી. મેં ખુબ તાપ ખતાવ્યો છે. જોઈએ એ કાલે શું જવાબ આપે છે પછી જે હશે તેની તુરત ખબર પડશે. હવે પોતે પ્રસાદ લઈ કરી નીરાંતે બેઠા એટલે તેની પાસે ચાંદો તથા ડીલો બંને મામા આવ્યા.

મંજુ—મામા, રાજાએ શાથી વિચાર ફેરવ્યો હશે ?

મામા—સાહેબ દમને શાની ખબર !

મંજુ—અરે મામા, તમે જઈ ખબર કહાડી લાવો.

મામા—સાર સાહેબ એમ કહી ખબર કહાડવા બંને ભાઈ રાજદરબાર ભણી ચાલતા થયા, હવે રાજા ચંદ્રજય જેવા મંજુપરમાર પાસેથી ગયા તેવા પોતે પોતાના મેહેલમાં આવી મેલુમંગળશા વજરની સાથે પોતાના ખાનગી દીવાનખાનામાં બેઠા બેઠા વિચાર કરે છે.

ચંદ્રજય—અરે દીવાન, કાલે એને શો જવાબ આપવો.

દીવાન—સાહેબ મને એક આશ્ચર્ય જેવું લાગે છે.

ચંદ્રજય—તું તે મને કહે ?

દીવાન—કુવરનું રૂપ જોતાં તો મને મંજુપરમાર જેવા લાગે છે.

ચંદ્રજય—તે મંજુપરમારને દીકલો છે ?

દીવાન—સાહેબ મેં દીદા તો નથી.

ચંદ્રજય—ત્યારે તું કેમ કહે છે ?

દીવાન—સાહેબ ! હું એના દેખાવ ઉપરથી કહું છું કે એ મુસલમાનનો પુત્ર નથી; કેમકે એના મુખ ઉપર જોતાં રાજવંશીનો અંશ મારી નજરે જોવામાં આવે છે, તેથી હું ખાત્રી કરી કહું છું કે એ માણેકદે પરમારનો પુત્ર છે. વળી જુઓ કે એની બોલવાની

ખહાફુરી તથા છટા કેવી મળતી છે તથા માન આખર કેવા મળેના આખા. જરા પોતે મોટાઈ સરખી પણ દેખાડી નથી.

ચંદ્રજય—પણ જુઓ ચાંદો તથા દીલો આવે છે. એમને પુછી જોઈએ એટલામાં ચાંદો તથા દીલો આવી કહે છે.

ચાંદો, દીલો—કેમ સાહેબ શા વિચારમાં પડ્યા છો ?

ચંદ્રજય—અમારી પાસે કુંવરે જવાળ માગ્યો છે તેનો વિચાર કરીએ છીએ.

મેણુમંગળશા—અરે ચાંદા તથા દીલા ભાઈ ! તમોને મારે એક વાત પુછવી છે.

ચાંદો, દીલો—જે પુછવાનું હોય તે સુખે પુછો હમે તમયાર છીએ.

મેણુમંગળશા—મને તો માણેકદે પરમારનો પુત્ર બાલામંજુ હોય એમ લાગે છે.

ચાંદો તથા દીલો—ત્યારે તમને જે લાગે તે ખરું, અમે તમારી આમળ જુહું બોલ્યા કેમ કીકજ તો ! તમારી મરજીમાં આવે તો કાલ સવારમાં પરણાવી દો અમે તમારા સારા સાહે કહું પછી ધણીને સુઝે ઢાંકણીમાં ને પડોશીને સુઝે આરશીમાં પણ હું તમને એક બીજી વાત કહું છું.

ચંદ્રજય—જે વાત કહેવાની હોય તે સુખે કહો.

ચાંદો દીલો—મંજુપરમારને તો દેવી સાલ છે ત્યારે આ તમારા શહેરનો કોટ તથા દરવાજા તેમાં કોટ સોનાનો તથા દરવાજા રૂપાનો કરી આપે તો એમ જાણવું કે એ ખરો મંજુપરમાર છે. જો મંજુપરમાર હશે તો તમને તેમ કરી શકશે.

મેણુમંગળશા—અરે, એ તો સારી યુક્તિ શોધી કાઢી, પણ આપણે કહીએ ને ન બનાવી આપે ને યુદ્ધ કરવા તક્યાર થાય ત્યારે શું કરવું ?

ચાંદો, ટીલો—તમારે યુદ્ધ કરવા ઉઠવું નહી. અમે એને યુદ્ધ નહીં કરવા દેખશું તુરત સમજાવી રવાને થઈશું.

ચંદ્રજય—ત્યારે તો ખરી વાત. એ તો હીક ?

ચાંદો, ટીલો—તમારે કાંઈ શીકર રાખવી નહી, પણ તમારે અમારું નામ દેવું નહીં, નહી તો અમે મરી જઈશું ને તમારું રાજ તથા કન્યા બન્ને લેઈ લેશે. કેમકે એની સાથે બાળા શુરવીર મોઢાઓ છે.

ચંદ્રજય—મેંતો તમને વચન આપ્યું છે, પછી શું ?

ચાંદો, ટીલો—સાહેબ તમારો તો ભરોસો છે પણ વજીર સાહેબનો ભરોસો અમને પડતો નથી.

મેણુમંગળશા—હું વચન આપું તો મારો ભરોસો પડશે કે નહી.

ચાંદો, ટીલો—ત્યારે શા સારું ન પડે ? એટલે વજીરે તેઓને વચન આપ્યું ને પછી તેઓ મંજીરમાર પાસે ગયા, જુઓ બંને મામાએ મંજીને કેવી મદદ કરી પણ (જેનો પરમેશ્વર પાધરો તેનો વેરી આંધળો) એ કહેવત કાંઈ ખોટી નથી.

મંજીરમાર—કેમ મામા ત્યાંથી શું સમાચાર લાવ્યા ?

મામા—હે કુંવર સાહેબ અમને તો કંઈ ઉત્તર આપ્યો નહીં પણ એમ કહ્યું કે જે કહેવાનું હશે તે કાલે કહીશું. બાણેજ ખીયારા એવા ભોળા છે કે બાપડાને કશી વાતની સમજણ પડતી નથી પણ જે ઘડીએ સમજ પડી એટલે મામાની ખબર લેવાઈ જશે. ખબર નહી પડી ત્યાં સુધી તો કીક છે. મંજીરમાર વિચારમાં વિચારમાં સાંજ

પડી, ત્યારબાદ પોતાના લશ્કરમાં ફરવા ગયા, ફરી આવીને ગોલમદાર ઉપર તોપો ફેડવાનો હુકમ કર્યો. ગોલમદારે તોપો ફેડી રહ્યા પછી સહ સહને ઠેકણે ગયા. બીજા દિવસનો પોહો ફાટતાંજ મંછપરમારે ઉડી દંતધાવણ કરી નાહી ઘોઘ પોતાની ધરિટ દેવી ચંડીકાજની પુજા કરવા માંડી. પછી ભોજન કરી પોતાની કચેરી ભરીને બેઠા ને ચાંદા તથા ડીલાને થોડુ લશ્કર આપી રગ્ન ચંદ્રજયને તેડવાને મોકલ્યા. ચાંદો તથા ડીલો ચંદ્રજયના દરબારમાં ગયા એટલે:-

ચંદ્રજય—આવો ચાંદા તથા ડીલા તમે ક્યાંથી પધાર્યા ?

ચાંદો તથા ડીલો—સાહેબ, આપને તેડવાને કુંવર સાહેબે મોકલ્યા છે.

ચંદ્રજય—ધણું સાંઝે, ચાલો અમે આવીએ છીએ, એમ કહી મેણમંગળશા વજરને લઈ મંછ પાસે ગયા. મંછપરમારે રાગ ચંદ્રજય તથા મેણમંગળશા વજરને આદરમાન આપી ગાદીપર બેસાડ્યા. એ લોકો આવ્યા એટલે બધા ત્યાંથી ઉડી ગયા, ને ક્રૂત ચાંદો, ડીલો, મેણમંગળશા વજર, રાગ ચંદ્રજય અને મંછ પરમાર રહ્યા.

મંછ—કેમ સાહેબ, પછી શું કરવા ધાર્યું છે ?

ચંદ્રજય—અમે એમ સાંભળ્યું છે કે તમે કાળીના પુત્ર છો, તેથી અમારું એક કામ કરો તો કન્યા પરણાવીએ, નહીં તો અમારે ને તમારે કાંઈ સેવા દેવા નહીં.

મંછ—જે કામ હોય તે અમને કહો. જે બનશે તો કરીશું નહીં તો અમે પાછા જઈશું.

ચંદ્રજય—તમને કન્યા પરણાવવી છે તેથી મને ઘણો હરખ થાય છે, માટે આ શેહેરનો કોટ સુનાનો, તથા દરવાજા રૂપાના કરો

તો બણી ધામધુમથી પરણાવી દેઉં, એવો મારો વિચાર છે.

મંજી—એ વાત કહી તેતો ખરી, પણ માણસે કોઇ દિવસ એવું કરેલું સાંભળ્યું છે ? એ તો દેવતાનાં કામ છે.

ચંદ્રજય—પણ તમે દેવીના પુત્ર છો તેથી.—

મંજી—ઠીક છે, થશે તો કરીશું, નહીં તો સવારે ઉડી ચાલતા ચમશું. તમારે જવું હોય તો જાઓ, તમને રજા છે.

રાજા ચંદ્રજય તથા તેનો વજીર પોતાને સ્થાનકે ગયા ને મંજી-પરમાર પોતે એકલો વિચાર કરે છે. અરે ! વળી આ ફાંસ કાણુ મારી દશે ! એતો દેવતાનાં કામ છે. તે પણ દેવ જોડે ખરેખરી પ્રિત હોય તો અને, નહીં તો અને નહીં. અરે ! ઘઢયંપાના લોકો જાણુશે કે કુંવર પરણવા ગયા છે, ને કુંવરીની તો આવી દશા થઈ છે. કંઈ ફિકર નહીં, પણ આ વાતમાં પોતાને કંઈ સમજ પડી નહીં. એવા વિચાર કરી પોતે નાહી ઘોંઘ ઘીનો દીવો કરી કાળભેરવને સંભાર્યો એટલે કાળભેરવ વજરકછોટો મારેલા, ને હાથમાં વજરની ગદા લઈ સન્મુખ આવી ઉભો રહ્યો.

કાળભેરવ—હે કુંવર ! તમે મને કેમ સંભાર્યો.

મંજી—તમને કાંઈ અજાણ્યું છે ? તમે તો અધું જાણો છો.

કાળભેરવ—તમારે પુછવું જોઈએ, જેઘચ્છા હોય તે માગીલો.

મંજી—પુરબદેશનો કોટ સોનાનો, તથા દરવાજા રૂપાના બનાવવાના છે, જે ન અને તો આપણું નાક કપાઈ જાય, ને આપણે શીકે મોઢે ઘઢયંપામાં જવું પડે, ને બધા રાજા આપણી ફજેતી કરે. લોકો જાણુશે કે એમાં શું ખોડ દશે કે કન્યા પરણાવી નહીં.

કાળભેરવ—તે અધું ખરું, પણ એ મારાથી અને નહિ તો—

મંજી—એનો કાંઈ ઉપાય થાય તો સાડું, નહીં તો,—

કાળભેરવ—પણ જ્યારે તું પરણવા નીકળ્યો ત્યારે તારી ઝાત્રદેવી કાળીને કેમ વિસરી ગયો? તે હોત તો તને આવું વિધ પડતે નહીં કેમકે તેની ગતી ન્યારી છે, તેને તું ભુલી ગયો તેથી કાળીકાળ તારાપર ક્રોધાયમાન છે, પણ જો માતાજી આવે તો સાર કામ સિદ્ધ થાય તું તે દહાડે મને કહેતો હતો કે વચન મારી પાસે લાઇ ગયું તે કોણ હતું તે હું આજે કહું છું કે એ દેવી કાળકાળ હતાં.

મંજી—અરે! શું તે મારી માતાજી હતાં?

કાળભેરવ—ત્યારે બીજું તમારી પાસે દરવાજાનું દાણું ગમે એવું કોણ હતું!!

મંજી—ખરી વાત, હવે મને સાંભળ્યું. પણ શીકર નહીં. તમે ઉભા રહેજો, હું હમણાં ધ્યાન ધરીશ એટલે માતાજી આવશે, એમ કહી નાહી ઘોષ પેતે ઘીનો દીવો કીધો, તથા પુજા સામાન તૈયાર કરી ધ્યાન ધરવા માંડ્યું. જ્યાં એક ચિતે ધ્યાન ધર્યું કે તરત જોગમાયા આવી ખડી રહી. હાથમાં શંખ, ચક્ર, ગદા ધારેલી છે, માથે મોરમુગટ પણ ઝળકી રહ્યા છે, કાને કુંડળ પણ ખીરાજી રહ્યા છે, નાકે વેસરી પણ શોભી રહી છે, ખભે સાવ સુનાના ચંદ્ર સુરજ પણ ઝળકી રહ્યા છે, મુખડું પણ ચાજીતું હસ્તું છે, ઉમર પણ માએ બાળા અવસ્થામાં ધારણ કરેલી છે, આવે રૂપે માએ મંજીને સાક્ષાત દર્શન આપ્યાં. જ્યાં સક્ષાત દર્શન થયાં એટલે મંજીએ દેવીની અનેક વિધિએ પુજા કરી, ને માતૃશ્રીની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો. અરે જોગમાયા, હું બાળક તમારો આપેલો, તે તમેજ મને દુઃખ દેવાં બેઠાં છો! હે જન્મત અંખે! હું તમારો હમેશનો આશરો બાળું છું, ને તે દિવસે મારી ભુલ થઇ તે મને તમારો બાળક બાળી ક્ષમા કરવી જોઇએ.

જોગમાયા—તેં મને સંભારી નહીં. ત્યારે હું શું કરું?

મંજી—અરે ! માતૃશ્રી તમે સરસ્વતી છો, તમે જો મારી જીભે બેઠાં હોત તો હું તમને ભુલી જાત નહીં, કેમકે બધી કરણી તમારી છે. તમારી માયાનો પાર બ્રહ્મા પણ પામવા સામર્થ્યવાન નથી. ને શીવ સરખા પણ ભુલા પડે છે તો હું બાળકની કોણ ગણત્રી ? માટે પહેલો ગુન્હો બાળક જાણી માફ કરો, ને મારા ઉપર કૃપા કરો. હું તો તમારો કુંવર છું, ચારે દિશાં ઉપર તમારી નામના ચાલે છે, ને આ દેશમાં પણ શું છે ! તમને કાંઈ અજ્ઞાન્યું નથી, માટે હે આઘશક્તિ મા તમે મારા ઉપર તુષ્ટમાન થાઓ તો સાફ, નહીં તો આપણા ઘટ્યંપાનું નામ જતુ રહેશે, ને માફ મૃત્યુ થશે; માટે હે ! દીનદયાળી દયા કરો.

કાળકાળ—તારે શું કરવાનું છે તે મને કહે.

મંજી—હે માતૃશ્રી, આ દેશનો ફરતો કોટ સાવ સોનાનો કરવાનો છે; તથા દરવાજા રૂપાના બનાવવાના છે.

કાળકાળ—હે કુંવર, આ વખત તો હું તને બાળક જાણી ગુન્હો માફ કરું છું, ને હવે જો મને સંભારતાં ચુક્યો તો માફ કરવાની નથી. માફ તારા ઉપર સાફ હેત છે, કેમકે તે મને તપશ્ચર્યા કરીને વશ કરી લીધી છે, તેથી હું તારા ઉપર અતિશય પ્રસન્ન છું. તેથી કરી આ વખતે જવા દઉં છું, પણ યાદ રાખજે ભુલતો નહીં.

મંજી—સાફ માતાજી, પણ મારી જીભે વસ્તા રહેજો.

કાળકાળ—ઘણું સાફ એમ કહી કાળભેરવના ઉપર હુકમ કર્યો, કે તારે આજ રાતે હાજર રહેવું, હું તારી પાસે આવીશ. અરે કુંવર, તું ફિકર ચિંતા રાખતો નહીં, એમ કહી માતા અંત-

ધ્યાન થઈ ગયાં. મંજુકુંવર ઘણો ખુશી થયો, ને પોતાનો વખત આનંદમાં ગુમ્મર્યો ને રાત પડી એટલે મંજુ કહે છે:—

રાગ છર્યા.

જેહેને દેવી સાહે, દુઃખડાં સર્વે જાએ;

જેહેને દેવી સાહે, કામ તેનાં તો થાએ,

જેહેને દેવી સાહે, રણમાં તે તો જીતે,

જેહેને દેવી સાહે, રાજ આપે બહુ રીતે.

માજ એવી દાતાર છે, અનેક કામ મારાં કર્યા;

દાસ કહે સૌ સાંભળો, પૃથ્વીપર માતા અવતર્યા. ૧

જ્યાં મધરાતનો વખત થયો કે કાળભેરવ તથા દેવી કાળી તથા વિશ્વકર્મા એ ત્રણ જણાં પુરનાદેશમાં આવ્યાં. અને વિશ્વકર્મા-એ તે કોટ સોનાનો કરવા માંડ્યો, તેની સાથે રૂપાના દરવાજા પણ કરાવવા માંડ્યા, ને જ્યાં એ કલાક ગયા એટલામાં બધો સોનાનો કોટ તથા રૂપાના દરવાજા કીધા, ને પછી વિશ્વકર્મા દેવીની રજા લેઈ પોતાને સ્થાનકે ગયા, ને કાળીમાતા તથા કાળભેરવ પણ અંતરધ્યાન થઈ ગયા. હવે જ્યાં રજની વીતી ગઈ ને પ્રભાતને પોહોર થયો એટલે સોનાનો કોટ ચળકવા માંડ્યો અને રૂપાના દરવાજા પણ સુર્યના કીરણની માફક પ્રકાશવા લાગ્યા. નગરમાં લોક ઉડી કોટ સામું જુએ કે તરત આંખ મીચી પોતાના ઘરમાં પેસી જાય, કેમકે તેજ ખમાય નહીં. થોડોક વખત ગયા પછી કોટ જોવા લાગ્યા, ને અચંબો પામ્યા કે આ તે શું કહેવાય !!! રાજ ચંદ્રજયને ખબર પડી તેવોજ રાજ ઘોડા ઉપર સ્વાર થઈ પોતાના મેણમંગળશા વજરને સાથે જોઈ લેવા નિકળ્યા. તમામ કોટ તથા દરવાજા જોઈ રહ્યા, પછી ચંદ્રજય !—

ચંદ્રજય--અરે વજીર આ તે શું કહેવાય ?

વજીર--સાહેબ એ સોનું કહેવાય.

ચંદ્રજય--અરે હું તને નથી પુછતો પણ કુંવરે શું કયું ?

વજીર--સાહેબ કુંવરે સોનાનો કોટ તથા રૂપાના દરવાજા કીધા.

ચંદ્રજય--અરે દિવાન હવે આપણે કોઈ વાતનો અંદેશો લેવાનો રહ્યો નહીં.

વજીર--હવે અંદેશો લેવા ગયા કે, આપણાં ઢોંચકાં ઉડી ગયાં એમ નકી જાણવું.

ચંદ્રજય--ચાલો આપણે તાકીદથી જઈ માંડવો રચાવીએ, એવો વિચાર કરી પોતાને મોહોલે ગયા. ચંદ્રરાજાએ માંડવો બંધાવવાના કામમાં ચારેબેર આદમી મુકી દીધાં. તમામ સામાન મંગાવવાનો મેળુમંગળશા વજીર ઉપર હુકમ કર્યો. ત્યારબાદ રાજા રાણીના મોહોલમાં ગયા.

રાણી--(પોતાના ધણીને આવતા જોઈ) પધારે સ્વામીનાથ,

રાજા--(રાણીને) જોયું આ કેવી અજ્ઞયજ્ઞ જેવી વાત !

રાણી--સ્વામીનાથ કુંવરીનું નશીબ ઘણું જોરાવર છે કે આવો દેવતા જેવો વર મળ્યો આ વખતમાં મંજી જેવો વર મળે નહીં.

રાજા--આપણા નગરનો કોટ સાવ સુનાનો બનાવી દીધો તે જોયું ?

રાણી--અરે મહારાજા એ શું ? ખરી વાત કે સ્વપ્ન ?

રાજા--અરે હું જાતે જોઈ આવ્યો.

રાણી--ત્યારે એ કોટ કોણે કીધો હશે ?

રાજા--કાળીમાતાએ આજ રાતમાં બનાવી દીધો છે.

રાણી--અરે ! કાળી એના પર ખરેખર પ્રસન્ન એમાં કાંઈ પણ સંદેહ નહીં. જેને અંખા પ્રસન્ન છે તે ચાહે તે કરી શકે છે.

અગાડી જતાં મંજી ચક્રવર્તી રાજા થવાનો એમાં કાંઈ પણ સંદેહ નથી. જુઓની આપણી કુંવરીએ બીજા દિવસની રાતે કહ્યું હતું તે તમને યાદ છે ? બધી વાત કહી તેમાં કાંઈ પણ ફેર પડ્યો ?

રાજા--નાના, હવે મારે એ કુંવરીનું કહ્યું માનવું કેમકે એ પણ મંજીની પેઠે સત્યવાદી છે એમાં કાંઈ સંદેહ નથી, હવે રાજાએ જ્ઞેશીને બોલાવી લગ્નનો દિવસ મુકરર ઠેરવ્યો. એટલે તુરતા તુરત માંડવો પણ તઈયાર થયો. ચારે બાજુએ મખમલ પણ બાંધી દીધેલી હતી. તેની વચ્ચે ઝીણી ઝીણી હીરાકણીઓની માફક કસબી ખુટી ખીલી નીકળી હતી. તેથી ચંદરવો ઘણાજ શોભાયમાન દેખાતો હતો. તેની નીચે ફાંડીઓ, તકતાઓ જુમરો, વિગેરે ટાંગેલા ઘણાજ સરસ દેખાતાં હતાં; માંડવામાં નવરંગી શેતરંજી તથા જાજમ વગેરે ભાત ભાતનાં બીજાનાં બીજાવી દીધાં હતાં ને તેની ઉપર ગલીચો બહુ સરસ દેખાતો હતો તેની અગાડી પછાડી મશરૂના તકીઆ પણ ગોઠવી દીધા હતા. વળી જાજમ ઉપર મશરૂ પણ પાથરેલો હતો. એટલે અમીર ઉમરાવને બેસવાની ઘણી લેજત પડતી હતી. અનેક રંભાનો નાચ થવા લાગ્યો તે જોઈ સભા ઘણી ખુશી થતી હતી. વળી કોટ પણ જમાઈએ સોનાનો બનાવી આપ્યો. એટલે સોનાનો તો પારજ રહ્યો નહિ. સઘળો માંડવો તઈયાર થયો. એટલે નગરના લોક જોઈ ઘણા હરખ પામતા હતા અનેક પ્રકારનાં વાંજીત વાગવા માંડ્યા તેથી ધામધુમ ઘણી થઈ રહી હતી. લગ્નના બે દિવસ બાકી રહ્યા એટલે મંજીકુંવરે પણ સઘળી તઈયારી કરવા માંડી. તઈયારી કરતાં બે દિવસ વીત્યા એટલે ત્રીજે દિવસે વરઘોડો ચડાવવાનો હુકમ કર્યો અને ભાઈ આદિ તથા ટીલો ઘણાજ ઉદાસ થઈ ગયા કેમકે પોતાનો રવેલો પ્રપંચ નિષ્ફળ ગયો પણ ઉદાસી છેજ નહીં એવું હતું.

મોહોદુ દેખાડી વરઘોડાની તધ્યારી કરવા માંડી. મંજુપરમારની સાથે આવેલા રજપુત લોકો તથા રાઠોડ મોટા મોટા અમીરો તંથા ઉમરાવો પણ મહેનત કરવા મંડી ગયા. વિધવિધના વાગવાળાઓને બોલાવી મંગાવ્યા ને અનેક તરેહનાં વાગ વગડાવવા માંડ્યા. મોહોટા મોહટા હાથીઓ પણ શણગારી દીધા. ઘોડાઓ પણ સાવ સુનાના પ્લાન સાથે શણગારવા માંડ્યા, ઘોડેસ્વાર પણ પોત પોતાનો સામાન કસી તધ્યાર થયા. મોટા મોટા જોદ્ધા હાથમાં સાંગ તથા ગદા લેધ વજરકછોટા મારી તધ્યાર થયા. મકરાણી, આરબ, સીંધી એ લોકો પણ હાથમાં ખડગ તથા જમણ્યાં લેધ વરઘોડામાં ઉભા રહ્યા ને જ્યાં તમામ વરઘોડો તધ્યાર થયો એટલે ચતુરીઓ ખારોટ કુંવર પાસે આવ્યો.

ચતુરીઓ ખારોટ—અરે મહારાજ સઘળી તધ્યારી થઇ માટે આપ હવે તધ્યાર થાઓ.

મંજુ—અરે ખારોટ મારા રેવંતને શણગાર પેહેરાવી તધ્યાર કરાવો.

ખારોટ—ઘણું સારૂ મહારાજ એમ કહી રેવંતને શણગારવા ગયો. હવે મંજુકુંવરે નાહી ઘોષ માતા કાળીનું પુજન કર્યું પછી કાળભેરવને સંભાર્યો એટલે કાળભેરવ હાથમાં ગદા લઇ વજરકછોટો મારી સનમુખ આવી ઉભો રહ્યો, તેવાજ મંજુપરમાર માથુ નમાવી પગે લાગ્યો.

કાળભેરવ—અરે કુંવર મને કેમ સંભાર્યો.

મંજુ—મહારાજ આજે કાંઈ વિધન પડવાનું છે કે નહીં તે મને કહો ?

કાળભેરવ—વિધન પડશે તો ખરૂં વળુ નડવાનું નથી.

મંજુ--શું વિધન પડવાનું છે.

કાળભેરવ--તમારી માસુ જે ઘડી પોંખવા આવશે ત્યારે જે હશે તે જણાશે.

કુંવર--માતાજી નહીં આવે ?

કાળભેરવ--તે ત્યાંજ બેઠેલાં છે કેમકે ત્યાં માતાની સ્થાપના કરી છે.

મંજુ--ત્યારે તો શીકર નહીં. પણ જો જો મારી સંભાળ રાખજો એમ કહી શણગાર પેહેર્યો તે નીચે પ્રમાણે:--

દાહરો.

જનમો પેહેર્યો જરકસી, માથે કસખી મોહોલ;

કાને કુંડલ ઝગમગે, દીસે ઝાકમ ઝોલ. ૧

કેડે સેલાં લપેટીયાં, કસખી જેની કોર;

તે દીસે સોહામણી, તેની વચે ચળકે મારે. ૨

તોરા કલગી ઘણા શોભીતા, ગળે મોતનકી માળા;

રત્ન જડીવ કમરપટો, તેમાં ઝુલ્હી રહી તલ્લવાર. ૩

અંગુઠીએ પેહેરી મુદ્રીકા, અનેક તેમાં રંગ;

માંહે જડયા સોહામણા, સવાલાખનાં નંગ. ૪

પાયે તોડો સોના તણો, હીરા રત્ન જડાવ;

તે દેખી મનડુ ઠરે, અન્યો એવો બનાવ. ૫

એવક કહે સઉ સાંભળો, કેટલો કંઈ વિસ્તાર;

શણગાર સજ્યા બહુ શોભતા, કહેતાં ન આવે પાર. ૬

આ પ્રમાણે શણગાર પહેરી રેવંત ઉપર સ્વાર થઇ ચાલવા માંડ્યું એટલે શહેરના લોકો જોવા એટલા ઉલટયા કે થાળી જેટલી જગ્યા બાકી રહી નહીં મોટા મોટા અમીર ઉમરાવ પણ કુંવરનું

૩૫ જોઈ આનંદ પામતા હતા, તથા મોટા મોટા શેઠ શાહુકારો પણ કુંવરનું ૩૫ જોઈ આનંદ પામતા હતા. સ્વારી ફરતી ફરતી માંડવા આગળ આવી એટલે મામા ચાંદાએ કુંવરને ઘોડેથી ઉતારી માંડવાના ખારણા આગળ સુનાનો ખાજઠ મેલેલો હતો તેના ઉપર ઉભો રાખ્યો ને સહેલીઓએ અનેક પ્રકારનાં ગીત ગાવા માંડ્યાં મોટા મોટા રાજાઓ, રોઠોડો, અમીરો તથા વેપારીઓ જેઓ કુંવર સાથે ગયા હતા તેઓને રાજા ચંદ્રજયે આવકાર કરીને હાથ ઝાલી રંગમંડમાં બેસાડ્યા આ બધો દેખાવ જોઈ કુંવરી પદમણીએ ખુશી થઈ શણગાર પેહેર્યો. રાણી સુલક્ષણાએ પણ શણગાર પેહેરી હાથમાં સોનાની ત્રાક લઈ રાજા ચંદ્રજયને એકાંત જગાપર બોલાવી પુછે છે:--

સુલક્ષણા--સ્વામીનાથ મારા મનમાં વિચાર થાય છે કે મંછપરમારને સોનાની તો કાંઈ ખોટ નથી સારે હું એને શાને વતી પુખું !!!

ચંદ્રજય--તારી મરજમાં આવે તેણે પુખ્ય.

સુલક્ષણા--વળું સારું પછી પોતાની દાશીને બોલાવી કહ્યું કે આપણા રાજનાં માટીના કાળાં માટલાં ઘણાંજ વખણાય છે માટે તું જલદી જઈ લાલીઆ કુંભારને લાંથી એક લઈ આવ, તેવીજ તે દાસી જઈ એક માટલું લઈ આવી સુલક્ષણા રાણી તે માટલું લઈ જેવી પુખવા જાય છે એટલે મંછપરમારે જોયું; ને વિચાર કરવા લાગ્યો અરે ! આ તે શું કહેવાય ! આ તો પ્રથમજ અપશુકન થાય છે પછી કાળભેરવને સંભાર્યો, ને કાળભેરવ આવ્યો.

કાળભેરવ--અરે કુંવર મને શું કરવા સંભાર્યો, તમારા કામમાં કાંઈ પણ વિઘ્ન પડવાનું નથી. તમારે કાંઈ શીકર કરવી નહી.

એમ કહી અંતરધ્યાન થઇ ગયો. રાણી જેવી પુખવા જાય છે, એટલે કાળકાળએ સ્થાપના ઉપરથી ઉઠી મંજની પછવાડે રહી કાળા માટલા ઉપર હાથ ફેરવવો એટલે તે માટલું કંચનનું બની ગયું. આ બનાવ જોઇ સુલક્ષણા રાણી આશ્ચર્ય પામી ને મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે આ કેઇ દેવ દેવીનો પુત્ર છે એમાં કાંઇ શક નહીં અરે એનું સ્વરૂપ જોઇ હું ગાંડી બની ગઇ. મારી પુત્રી લાયકજ એ વર છે એમ કહી પુખા લીધો. કુંવર જઇ માહેરામાં બેઠા એટલે બ્રાહ્મણોએ વેદ ધુણી કરી ને પંડીતો મંત્ર બોલુવા લાગ્યા. થોડો વખત થયો એટલે વિરા તથા સુરાએ પોતાની માઠા રૂપવંતી બાણેજને ઉચકી માહેરામાં પધરાવી. પરણી રહ્યા પછી મંગળ ફેરા કર્યા તે નીચે પ્રમાણે—

મંગળ ફેરા.

દાહરો.

પહેલો મંગળ વરત્યો, હાથે આપ્યા ઘણા દામ;	
હાથી આપ્યા બહુ ઝુલ્લતા, કીધાં મનના કામ.	૧
બીજો મંગળ વરત્યો, આપ્યા ઘણેરા અશ્વ;	
રથ આપ્યા સોહામણા, ચંદ્રજયનું મન સ્વચ્છ.	૨
ત્રીજો મંગળ વરત્યો, આપ્યાં ગામ અનેક;	
આબુપણ બહી ભાતનાં, આપ્યાં ઊંટ વિષેક.	૩
ચોથો મંગળ વરત્યો, ભોજન બોલી વાણ;	
સાંભળો નણંદી પદમણી, બીજી માગો આ દામ.	૪
જે માગો તે અમે આપશું, એમાં નહીં સંદેહ;	
દાસ કહે સહુ સાંભળો, એ શું માગે વિશેષ.	૫
વળતી પદમણી બોલીયાં, સુણજો ભાભી વાત;	
વચન આપો મુજ હાથમાં, તો માગુ હું તમ પાસ.	૬

વચનજ આપ્યું મુજ હાથમાં, નવ ઉઠાપુ તમ બોલ;

જે માગો તે હાજર કરું, કરશે એનું સહિ તોલ. ૭

વળતી પદમણીએ માગ્યું, શ્વાન બે છે તમ પાસ;

તે માગું હું તમ કને, શેત્રંજ સુનાં બે હાથ. ૮

જેવું પદમણીએ માગ્યું, મન કચવાણું તે વાર:

વચન આપેલું સૌ દેખતાં, તે કેમ મિથ્યા થાય. ૯

મન પરતાવું અતિ ઘણું, ક્રોધ ચઢ્યો મન માંચ:

શુ કરે સૌ દેખતાં, નહીં તો મારે ત્યાં. ૧૦

બળવંતા બહુ કેશરી, ઘણા પ્રાક્રમી કામ;

શેત્રંજ સુનાં બે શ્વાન તો, તે આપ્યા તે હામ. ૧૧

કવિજન કહે છે એટલું, કેવા પ્રાક્રમી પુર;

રણુ વિશે જોદ્ધા ચડે, મારી કરે ચક્રચુર. ૧૨

શેત્રંજ સુનાને કદાપી આપત નહીં પણ શું કરે, સહિ દેખતાં
વચન આપેલું તેથી લાચાર થઇ આપવા પડ્યા, વચન સ્ત્રી પુરુષનું
પણ છે તેમાં રજપુત રાઠોડ તથા ગરાશીઆ વગેરેનું આપેલું
વચન કદી ફરે નહીં. હિંદુ લોકોમાં એક બીજને વચન આપે છે
ને થોડાજ લોક પાળે છે ને બીજા ઘણા ખરા લોકો પાળતા નથી,
ને કહે છે કે એવી તાળી આપી તેમાં શું થઇ ગયું, પણ એ
નહી, ને જો આપ્યું તો તે કયાં વગર રહેવું નહી, વચન વિશે:—

રાગ છર્યો.

વચન આપ્યું જો હાથ, કામ તેનું તો કરવું;

નવ થાએ મન માહે, કદી કરમાં નહીં ધરવું.

વચન આપ્યું જો હાથ, કામ કરવું તે હીતે;

વચન આપ્યું જો હાથ, તો તે કરવું ઘણી પ્રીતે.

વચન આપ્યું જે હાથથી, નવ પળે જેના થકી;
કવિ જનતો સાચું કહે, તે તો માણસમાં નથી. ૧

જે નર પાળે વચન, તે તો ધરનો છે મુત્ર;
જે નર પાળે વચન, ખરો પીતાનો પુત્ર,
જે નર પાળે વચન, તેને તો સઘળા માને;
જે નર પાળે વચન, પ્રિત ઘણેરી આણે;
જે નર પાળે વચન, તેને તો કેવો કહેવો,
જે નર પાળે વચન, તે તો દેવના છે જેવો. ૨

જે નર પાળે વચન, દેવ તેને પરસન,
જે નર પાળે વચન, તેનો સ્વર્ગમાં વાસ છે;
દાસ નરોત્તમ એમ કહે, વચન કેરો પ્રતાપ છે. ૩

તે રજપુતની દીકરીએ પોતાનું વચન પાળીને તેની નણંદ
પદમણીને સેત્રંજ અને સુના એ બંને સ્વાન આપ્યા. હવે પરણી
રહ્યા પછી મંજુપરમાર મંડપની બહાર આવી જુવે છે તો ઘણાક
ફરતા ગામના બ્રાહ્મણો રાગને ઘેર લગ્ન છે એમ જાણી માંડવાની
અગાડી પછાડી ઝુમ ઝુમી રહ્યા હતા તે જોઈ મંજુપરમારે પોતાના
બે મામાને બોલાવ્યા ને કહ્યું કે એક એક બ્રાહ્મણને એક એક ગાય
ને પાંચ પાંચ મહોર આપો. મંજુપરમારનો હુકમ થયો કે તુરત
બ્રાહ્મણોને દાન આપવા માંડ્યું ને જ્યાં સઘળું દાન અપાઈ રહ્યું
એટલે બ્રાહ્મણોએ મંજુપરમારને આશિર્વાદ દેવા માંડ્યો, ને પુરખા-
દેશની ચારે ભેર ફરતાં શેહેરમાં મંજુની કીર્તી ગવાવા માંડી. હવે
ચંદ્રજય રાગએ મંજુપરમારની સાથે આવેલા તમામ લશ્કરના માણ-
સોને તેઓના હજી પ્રમાણે વસ્ત્ર તથા ઘરેણાનો સરપાવ આપ્યો.

મંજુકુંવર પોતાની રાણી પદ્મણીને સાથે ધર્મ શહેરની વચ્ચે જ્યાં માતાજીનું દહેરું હતું ત્યાં હાથીપર બેસી પુજા કરવા ગયા તે વખતે તેઓ ચંદ્ર સુરજની પેઠે શોભતાં હતાં કેમકે તેઓનાં સ્વરૂપજ એવાં હતાં, પુજા કરી રહ્યા પછી તેઓ પોતાને મોહોલે આવ્યા. ચાંદા તથા ટીલાને પણ ધણો સારો સરપાવ મળેલો હતો, તેઓએ લગનના પાંચ છ દિવસ વિત્યા એટલે મંજુને નીચે પ્રમાણે કહ્યું:—

ઢાહરો.

ભાણેજ મારા સાંભળો, લીલા થઇ ધણી લેહેર;

હુકમ કરો જો રાજવી, જઇએ આપણે શેહેર.

મંજુપરમાર—અરે મામા લસ્કરને તઇયાર કરો. આપણે રાજની રમ લઈ કાલ સવારે નીકળી પડશું, તેવાજ બંને જણે લસ્કર તઇયાર કર્યું ને સાંજ પોહોરના કુંવર પાસે આવી કહે છે કે “ સાહેબ બધું લસ્કર તૈયાર છે. ”

મંજુપરમાર—તમે આજ બધું લસ્કર લઇ ચાલતા થાઓ હું કાલે સવારમાં આવીશ, પણ અગાડી જઇ મારા આવતા સુધી મુકામપર થોભવું “ જાઓ હવે તમને રમ છે. ” એટલે બંને ભાઇ લસ્કર લઇ ધ્વજપા તરફ જવા નિસર્યા.

હવે રાત પડી એટલે મંજુપરમાર પોતાના મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો એટલામાં રાજ ચંદ્રજય તથા મેણમંગળશા વજીર એ બંને જણા મંજુપરમારને મળવાને આવ્યા ને વાતચીત કરવા લાગ્યા.

મેણમંગળશા—સાહેબ કાંઇ વિચારમાં પડ્યા હોય એમ લાગે છે.

મંજુપરમાર—હવે અમને રાજ બહાદુર રમ આપે એટલે કાલ સવારે અમે નીકળી પડીએ.

વજીર—હમણાંને હમણાં જવાય નહીં.

મંજુકુંવર--હવે મારૂં મન મારી માતૃશ્રીને જમ મળવાનું છે તેમજ હજુ મારે ઘણી વાતના બંદોબસ્ત કરવાના છે નહીંતો મને રહેવાને હરકત નથી કેમકે આ ઘર પણ મારુંજ છે.

રાજા--પણ સાહેબ પંદર દિવસ રહ્યા વગર જવાય નહિ.

મંજુ એ વાત ખરી પણ હવે કાલે તમારે અમને વળાવવા જોઈએ નહીં તો ઘઢચંપામાં ઉચલ પાચલ થઈ જાય. રાજા ચંદ્રજય તથા મેણુમંગળશા વજીરે મંજુને ઘણા સમજાવ્યા તથા રાણી સુલક્ષણાએ પણ પોતાના જમાઈ જાણી કહ્યું પણ કોઈનું માન્યું નહીં ત્યારે બધાએ કહ્યું કે જ્યારે તમારો જીવ ઉઠ્યો છે ત્યારે અમે તમને કાલે વિદાય કરીશું એમ કહી સૌ જણ મંજુપરમારને લઈ જમવા ગયા. જમી રહ્યા બાદ પાન સોપારીનાં બીડાં ખાધાં ને રંગમોહોલમાં એસી અનેક પ્રકારની વાતો કરવા માંડી; થોડા વખત પછી બધાં ઉઠી ગયાં ને મંજુપરમાર સુવાને ગયાં ને થોડીવારે નિદ્રાવશ થયા.

બીજે દિવસે પ્રભાતનો પોહોર થયો એટલે મંજુપરમાર ઉઠી દંતધાવન તથા સ્નાન કરી જીવંત અંખાની સેવા પુજા કરી પરવાર્યા. એટલે ભોજનનો વખત થયો. ભોજન કરી રહ્યા પછી રાજા ચંદ્રજયે વળાવાની તૈયારી કરવા માંડી. પદમણીને પેહેરવાને નવ રંગી વસ્ત્રો તથા હીરા રત્નજડીત શણગાર તથા અમૂલ્ય મોતીની માળાઓ આપી. રાજા ચંદ્રજયે પદમણીને વળાવવાની તકીયારી કરી તે જોવાને સઘળાં લોકો એકઠાં થયાં.

હવે મંજુપરમારે પણ પોતે તકીયાર થઈ કાળભેરવને સંભાર્યો, એટલે કાળભેરવ તતક્ષણ આવી રેવંતપર બેઠો, ને પોતે રાણી પદમણીને લઈ રથમાં બેઠો. અને તેની જોડે અકેક બાળુએ સેત્રંગ તથા સુના એ કુતરા પણ બેઠો. રાજા ચંદ્રજય, મેણુમંગળશા વજી

તથા રાણી સુલક્ષણા પોતાની પુત્રી તથા જમાઇને ઘણી ખુશીથી પુરબાદેશની બહાર ત્રણ ગાઉ સુધી વળાવા ગયા, ને ત્યાં પોતાની પુત્રીને શિખામણુ દઈ તથા એક બીજાને ભેટો કરી પાછા પોતાના નગરમાં પ્રવેશ કર્યો. હવે મંજુપરમારે પોતાનો રથ ઝડપથી હંકાવી લશ્કર પડયું હતું ત્યાં આવી મામાને મળ્યા ને થોડીવાર ત્યાં આ-રામ લઇ મુકામ ઉઠાવી આગળ ચાલ્યા ને થોડા દીવસમાં ઘટ-ચંપાની લગભગ આવી પહોંચ્યા, ઘટચંપા જ્યારે આશરે એક ગાઉ રહ્યું ત્યારે ત્યાં મુકામ કર્યો ને લશ્કરને શહેરમાં રવાને કર્યું.

લશ્કર શહેરમાં જઈ ઠેકાણે પડયું ને દીવાનને ખબર થતાંજ કુંવર-ની ભેટ કરવા સારૂ સારા સારા સરપાવ લઇ રાણી જેજેવંતીને મોહોલે ગયા. ને ત્યાં કુંવરની રાહ જોતા બેઠા. રાણી જેજેવંતી તથા રતનાવળી પણ રાહ જોતાં બેઠેલા હતાં. હવે સાંજ પડી એટલે મંજુપરમારે ત્યાંથી મુકામ ઉઠાવી પોતાના શહેર તરફ પ્રવેશ કર્યો. ને થોડીવારમાં ઘટચંપાના દરવાજા આગળ આવ્યા. જેવા કુંવર દરવાજામાં રથ હંકારવા ગયા કે તુરત જોગમાયા કાળી માદા વિ-કાળરૂપ ધારણુ કરી આવી ઉભા ને—

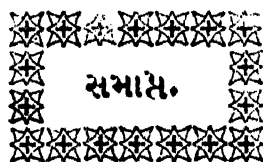
કાળીકાજી—અરે કુંવર તમારું વચન પાળો જ્યાં કુંવરે એવું સાંભળ્યું કે તરત કેડમાંથી જમાઇઓ કાઢી પોતાનું મસ્તક આપ્યું તે લઇ માતાજી અંતરધ્યાન થઇ ગયા. આદો તથા દીલો પદમણીને એકલી મુકી શહેરમાં નાશી ગયા ને ત્યાં વાતો કરવા લાગ્યા.

આદો—અરે બાઈ દીલા ! મંજુકુંવરને આપણે હાથે મારવો ન પડ્યો, એ તો એની મેજેજ મુઓ.

ટીલો—પણ આતો મને નવાઈ લાગી, એણે શું કરવા પોતાનું માથું કાપી આપ્યું હશે ?

ચાંદો તથા ટીલો—(એક એકને) એનું માથુ કોઈ રાક્ષણી આવી લઈ ગઈ. ચાલો હવે ટીક થયું. હવે આપણે જીવમાં જવાનું મટી ગયું, ને કશી વાતની શીકર રહી નહીં. પણ કાલે શું થશે. તેનો કાંઈ એ મુરખાઓએ વિચાર કીધો નહીં.

હવે રાણી પદમણીનો જીવ એકદમ ઉડી ગયો, ને વિચાર કરવા લાગી કે એણે શા વાસ્તે માથુ કાપી આપ્યું ને એ લેઈ જનાર કોણ ? પદમણી ધણી ચતુર હતી પણ આ વખતે ચતુરાઈ કાંઈ ચાલી નહીં, કંઈ સમજ પડી નહીં, પોતાનો પેહેરેલો શણગાર તોડી નાંખવા માંડ્યો, માથાની લટો ચુંટી નાંખવા માંડી, ને પોતાના ધણીનું ઘડ પાસે પડ્યું હતું. તે પોતાના ખોળામાં લઈ જઈ જોડેસથી રૂઢ કરવા માંડ્યું.

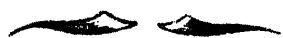
પ્રિય વાંચક ! આ વાર્તાનો અધુરો ભાગ ‘ મંજુપરમાર ’ અને ‘ દેવીપુત્ર ’ ની વાર્તા એ નામની વાર્તામાં વાંચવા કૃપા કરશો. પોરટે જ સાથે પાંચ આનાની ટીકાટો મોકલવાથી જુક પોષ્ઠથી મોકલી આપવામાં આવશે. મળવાનું ઠેકાણું—મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે. જુક-સેલર, ત્રણ દરવાજા—અમદાવાદ.

જુજ કિમતમાં ઇંગ્લેન્ડ શીખવું છે ?

થોડા વખતમાં થોડી મહેનતે જરૂર જોડણું ઇંગ્લેન્ડ શીખવના

આજકાલ સર્વ આખતોમાં અને સર્વ કેશણે ઇંગ્લેન્ડ ભારતે પ્રચાર થવાથી ઇંગ્લેન્ડ નહીં જાણનારાઓને શું નથી વેડવું પડતું ? સાદું બુદ્ધિ હોવા છતાં તેમજ સારા હુન્નરો આવડતા હોવા છતાં ફક્ત ઇંગ્લેન્ડ નહિ જાણવાથી કેટલાક બુદ્ધિશાળી યુરોપી પાછળ રહ્યા છે. એ આનુંજ છે તો ખરીદો.

ધી સેલ્ફ ઇંગ્લીશ ઇન્સ્ટ્રક્ટર રાજભાષા. ભાગ ૧-૨ જે.

આ પુસ્તક ઇંગ્લેન્ડ જાણનારાઓને એક રત્નરૂપ છે. થોડી મહેનતે અને થોડું થોડું જાણવાથી આ પુસ્તકના આધારે ઇંગ્લેન્ડ શિખી શકાય છે. અક્ષર જ્ઞાન, લખતાં, બોલતાં ડાગળ લખતાં વગેરે શિખવાનું આ ઉત્તમ સાધન છે. આજ સુધી આવી જનની બહાર પડેલી તમામ બુકો કરતાં આમાં દોરો સમાસ છે. નાનપણમાં જાણવાનો યોગ નહીં પામેલા યુવાનોને ઇંગ્લેન્ડ જાણવાનું આ એક અમૂલ્ય સાધન છે. પૃષ્ઠ સંખ્યા ૩૬૪ છે. આટલી સગવડના હોવા છતાં કિંમત દરેક ભાગની રૂ. ૧૫ મુજબ. અને ભાગ સાથે લેનારને રૂ. ૨૫ પોસ્ટેજ આપના.

મળવાનું કેશણું:—

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટી બુકસેલર

ત્રણ દરવાજા—અમદાવાદ

ધર્મ વિવેચ પ્રી.પ્રેસ રતન શેઠ-અમદાવાદ.

